

NYUGAT

FŐSZERKESZTŐIGNOTUSSZERKESZTŐK
FENYŐ MIKSA RÉSTOSVÁT ERNŐ

A Petőfi Irodalmi Múzeum Nyugat-játékának eredménye

A legnépszerűbb szövegek alapján összeállított
virtuális Nyugat-szám

www.nyugat100.hu

NYUGAT

VERSEK	3
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: HAJNALI RÉSZEGSÉG	3
JÓZSEF ATTILA: LASSAN, TÜNŐDVE	6
JÓZSEF ATTILA: ÓDA	6
ADY ENDRE: AZ ÁJULÁSIG-CSÓK	9
TÓTH ÁRPÁD: MEDDŐ ÓRÁN	10
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: BOLDOG SZOMORÚ DAL	10
ADY ENDRE: ELBOCSÁTÓ SZÉP ÜZENET	11
BABITS MIHÁLY: JÓNÁS KÖNYVE	13
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: BOSZORKÁNYOS ESTE	21
BABITS MIHÁLY: A DANAIIDÁK	22
CIKKEK	24
IGNOTUS: A FEKETE ZONGORA	24
SZERB ANTAL: BUDAPESTI KALAUZ MARSLAKÓK SZÁMÁRA	28
KRÚDY GYULA: ADY ENDRE ÉJSZAKÁI	37
REGÉNYEK	47
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ÉDES ANNA	47
MÁRAI SÁNDOR: EGY POLGÁR VALLOMÁSAI	62
MÓRICZ ZSIGMOND: LÉGY JÓ MINDHALÁLIG	72
ELBESZÉLÉSEK	86
MÓRICZ ZSIGMOND: HÉT KRAJCÁR	86
CSÁTH GÉZA: ANYAGYILKOSSÁG	90
KRÚDY GYULA: SZINDBÁD ŐSZI ÚTJA	96

A szövegek forrása: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

VERSEK

Nyugat, 1933. 22. szám

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: HAJNALI RÉSZEGSÉG

Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád.
Múlt éjszaka - háromkor - abbahagytam
a munkát.

Le is feküdtem. Ám a gép az agyban
zörgött tovább, kattogva-zúgva nagyban,
csak forgolódtam dühösen az ágyon,
nem jött az álom.

Hívtam pedig, így és úgy, balga szókkal,
százig olvasva s mérges altatókkal.

Az, amit irtam, lázasan meredt rám.

Izgatta szívem negyven cigarettám.

Meg más egyéb is. A fekete. Minden.

Hát fölkelek, nem bánom az egészet,

sétálgatok szobámba le- föl, ingben,

köröttem a családi fészek,

a szájakon lágy, álombeli mézek

s amint botorkálok itt, mint részeg,

az ablakon kinézek.

Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarázzam?

Te ismered a házam

s ha emlékezni tudsz a

a hálószobámra, azt is tudhatod,

milyen szegényes, elhagyott

ilyenkor innen a Logodi-utca,

ahol lakom.

Tárt otthonokba látsz az ablakon.

Az emberek feldöntve és vakon

vízszintesen feküsznek

s megforduló szemük kancsítva néz szét

ködébe csalfán csillogó eszüknek,

mert a mindennapos agy-vérszegénység

borult reájuk.

Mellettük a cipőjük, a ruhájuk

s ők egy szobába zárva, mint dobozba,

melyet ébren szépítnek álmodozva,

de - mondhatom - ha így reá meredhetsz,

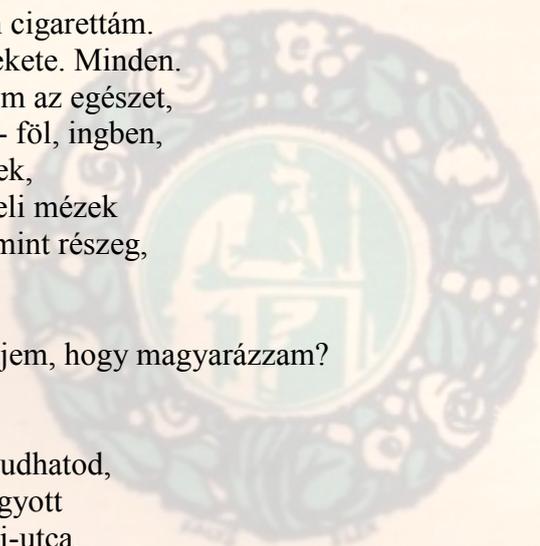
minden lakás olyan, akár a ketrec,

Egy keltőóra átketyeg a csöndből,

sántítva baktat, nyomba felcsörömpöl

és az alvóra szól a

harsány riasztó: «ébredj a valóra».

nyugat
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
F/1681

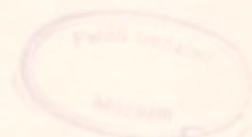
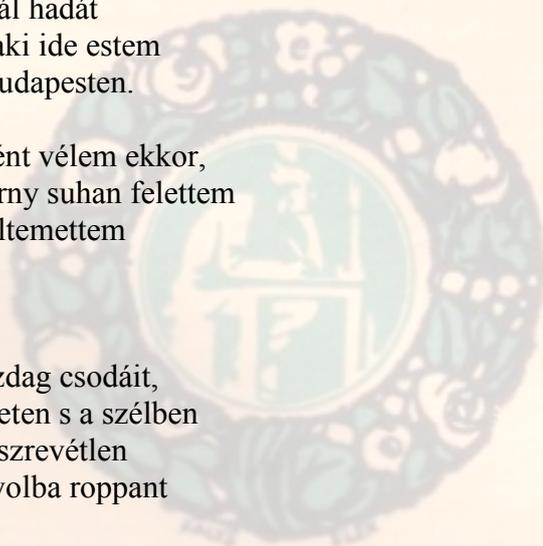
A ház is alszik, holtan és bután,
mint majd száz év után,
ha összeomlik, gyom virít alóla
s nem sejtí senki róla,
hogy otthonunk volt-e, vagy állat óla.

De fõnn, barátom, ott fõnn a derús ég,
valami tiszta, fényes nagyszerűség,
reszketve és szilárdul, mint a hűség.
Az égbolt,
egészen úgy, mint hajdanába rég volt,
mint az anyám paplanja, az a kék folt,
mint a vízfesték, mely írkámra szétfolyt,
s a csillagok
léleklzó lelke csõndesen ragyog
a langyos őszi
éjjelbe, mely a hideget elõzi,
kimondhatatlan messze s odaát,
õk, akik nézték Hannibál hadát
s most néznek engem, aki ide estem
és állok egy ablakba, Budapesten.

Én nem tudom, mi történt vélem ekkor,
de úgy rémlett, egy szárny suhan felettem
s felém hajol az, amit eltemettem
rég, a gyerekkor.

Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogy már pirkadt is keleten s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek és távolba roppant
tűzcsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,
körötte láng gyult,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent.
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
kűnn az elõcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsõn bucsúzott,
elõkelõ úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása
s mozgás riadt, csilingelés, csodás,
halk nõi suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak
s a kapusok kocsikért kiabálnak.

Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol

F/1681

homályból
gyémántosan aláfol
egy messze kéklő,
pazar belépő,
melyet magára ölt egy drága, szép nő
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a néma békét.
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi,
szép mozdulattal csillogó fejkét
hajába tűzi
és az álomnál csendesebben
egy arra ringó,
könnyűcske hintó
mélyébe lebben
s tovább robog kacér mosollyal ebben.
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan-lángoló Tejutnak
arany konfetti-záporába sok száz
bazar között, patkójuk fölsziporkáz.

Szájtátva álltam
s a boldogságtól föl-fölkiabáltam,
az égbe bál van, minden este bál van
és fölvilágolt mély értelme ennek
a régi, nagy titoknak, hogy a mennynek
tündérei hajnalba hazamennek
fényes körútjain a végtelennek.

Virradtig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily silány regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogy annyi nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?

Ötven,
jaj ötven éve - lelkem visszadöbben -
halottjaim is itt-ott, egyre többen -
jaj, ötven éve tündököl fölöttem
ez a sok élő, fényes, égi szomszéd,
ki látja, hogy a könnyem morzsolom szét.
Szóval bevallom néked, megtörötten
földig borultam s mindezt megköszöntem.

Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem
s azt is tudom, hogy el kell mennem innen.

de pattanó szívem feszítve húrnak,
dalolni kezdtem ekkor azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony, ma már, hogy izmaim lazúlnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy, ismeretlen úrnak
vendége voltam.

Nyugat, 1933. 7. szám

JÓZSEF ATTILA: LASSAN, TŰNŐDVE

Az ember végül homokos,
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent; nem remél.

Én is így próbálok csalás
nélkül szétnézni könnyedén,
ezüstös fejsze-suhanás
játszik a nyárfa levelén.

A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog;
köréje gyűlnek szeliden
s nézik, nézik a csillagok.

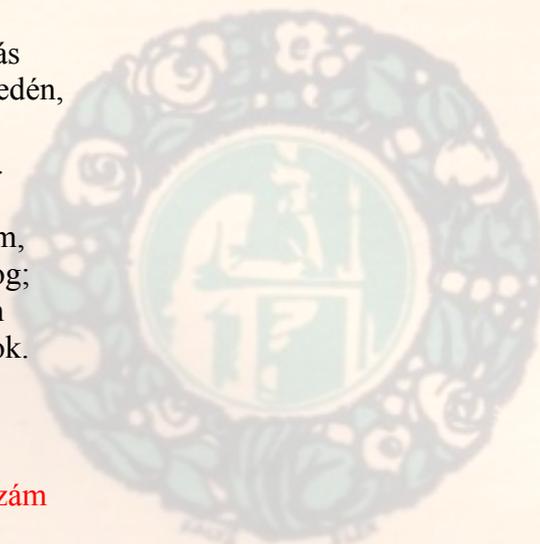
Nyugat, 1933. 15-16. szám

JÓZSEF ATTILA: ÓDA

1

Itt ülök csillámló sziklafalon.
Az ifju nyár
könnyű szellője, mint egy kedves
vacsora melege, száll.
Szoktatom szívemet a csendhez.
Nem oly nehéz -
idesereglik, ami tovatűnt,
a fej lehajlik és lecsüng
a kéz.

Nézem a hegyek sörényét -
homlokod fényét
villantja minden levél.
Az úton senki, senki,

F/1681

látom, hogy meglebbenti
szoknyád a szél.
És a törékeny lombok alatt
látom előrebicenni hajad,
megrezzenni lágy emléidet és
- amint elfut a Szinva-patak -
ím újra látom, hogy fakad
a kerek fehér köveken,
fogaidon a tündér nevetés.

2

Óh mennyire szeretlek téged,
ki szóra bírtad egyaránt
a szív legmélyebb üregeiben
cseleit szövő, fondor magányt
s a mindenséget.

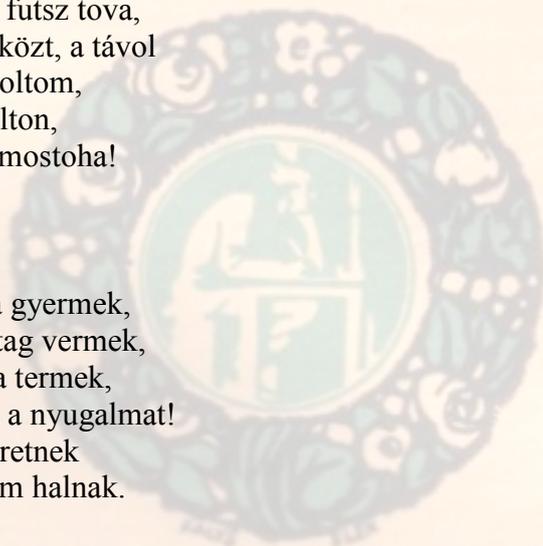
Ki mint vízesés önnön robajától,
elválsz tőlem és halkán futsz tova,
míg én, életem csúcsai közt, a távol
közeliében, zengem, sikoltom,
verődve földön és égbolton,
hogyan szeretlek, te édes mostoha!

3

Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termek,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretnek
halandók, amíg meg nem halnak.

Minden mosolyod, mozdulatod, szavad,
örzöm, mint hulló tárgyakat a föld.
Elmémbe, mint a fémbe a savak,
ösztöneimmel belemartalak,
te kedves, szép alak,
lényed ott minden lényedet kitölt.

A pillanatok zörögve elvonulnak,
de te némán ülsz fülemben.
Csillagok gyúlnak és lehullnak,
de te megálltál szememben.
Ízed, miként a barlangban a csend,
számban kihülve leng
s a vizes poháron kezed,
rajta a finom erezet,
föl-földereng.

F/1681

4

Óh, hát miféle anyag vagyok én,
 hogy pillantásod metsz és alakít?
 Miféle lélek és miféle fény
 s ámulatra méltó tünemény,
 hogy bejárhatom a semmiség ködén
 termékeny tested lankás tájait?

S mint megnyílt értelembe az ige,
 alászállhatok rejtelseibe!...

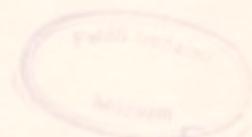
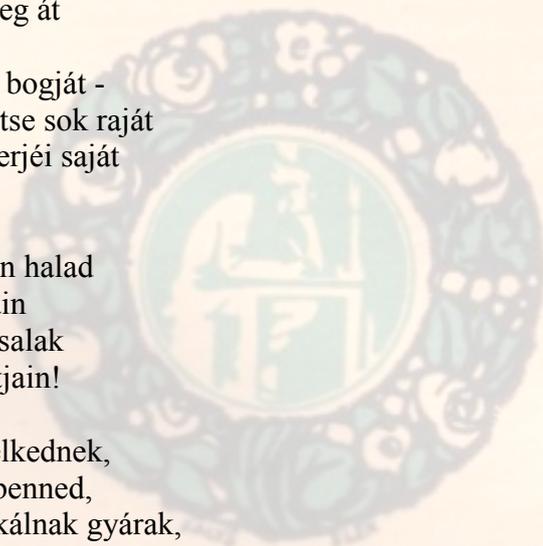
Vérköreid, miként a rózsabokrok,
 reszketnek szüntelen.
 Viszik az örök áramot, hogy
 orcádon nyíljon ki a szerelem
 s méhednek áldott gyümölcse legyen.
 Gyomrod érzékeny talaját
 a sok gyökerecske át meg át
 hímezi, finom fonalát
 csomóba szöve, bontva bogját -
 hogy nedűid sejtje gyűjtse sok raját
 s lombos tüdőd szép cserjéi saját
 dicsőségüket susogják!

Az örök anyag boldogan halad
 benned a belek alagútjain
 és gazdag életet nyer a salak
 a buzgó vesék forró kútjain!

Hullámzó dombok emelkednek,
 csillagképek rezegnek benned,
 tavak mozdulnak, munkálnak gyárok,
 sűrög millió élő állat,
 bogár,
 hinár,
 a kegyetlenség és a jóság;
 nap süt, homályló északi fény borong -
 tartalmaidban ott bolyong
 az öntudatlan örökkévalóság.

5

Mint alvadt vérdarabok,
 úgy hullnak eléd
 ezek a szavak.
 A lét dadog,
 csak a törvény a tiszta beszéd.
 De szorgos szerveim, kik újjászülnék

F/1681

napról napra, már fölkészülnek,
 hogy elnémuljanak.

De addig mind kiált -
 Kit két ezer millió embernek
 sokaságából kiszemelnek,
 te egyetlen, te lány
 bölcső, erős sír, eleven ágy,
 fogadj magadba!...

(Milyen magas e hajnali ég!
 Seregek csillognak érceiben.
 Bántja szemem a nagy fényesség.
 El vagyok veszve, azt hiszem.
 Hallom, amint fölöttem csattog,
 ver a szívem.)

6

(Mellékdal)

(Visz a vonat, megyek utánad,
 talán ma még meg is találalak,
 talán kihül e lángoló arc,
 talán csendesen meg is szólalsz:

Csobog a langyos víz, fürödj meg!
 Ime a kendő, törülközz meg!
 Sül a hús, enyhítse étvágyad!
 Ahol én fekszem, az az ágyad.)

Nyugat, 1908. 7. szám

ADY ENDRE: AZ ÁJULÁSIG-CSÓK

Ez az ájulásig-csók hona,
 Rettegi a paraszt babona
 S valahol, vad, erdő-szakálás,
 Szatir-képű, bús hegyek alján
 Fekszik, mint egy nagy fiatal lány.

Mikor rásüt a Hold, megremeg.
 S eléberoskadnak a hegyek,
 Fehér halmait nyögve áldják,
 Szent forrásaira borulnak
 És csókba, könnybe, vérbe fulnak.

Jaj annak, aki már erre járt,
 És jaj, aki itt asszonyt talált,
 Maró szája sohse lakik jól,

Ajka, foga, szíve elvásik,
De csókolni fog ájulásig.

Estéjén, éjén és hajnalán,
Vére és asszonya sincs talán
Ott piheg egy ibolyás dombon.
S asszony nélkül vagy asszonyostul
Csókol, amíg csak belepusztul.

Nyugat, 1908. 24. szám

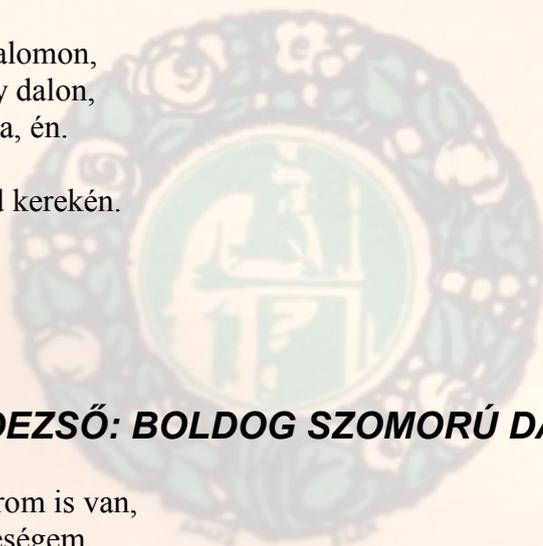
TÓTH ÁRPÁD: MEDDŐ ÓRÁN

Magam vagyok.
Nagyon.
Kicsordul a könnyem.
Hagyom.
Viaszos vászon az asztalomon,
Faricskálók lomhán egy dalon,
Vézna, szánalmas figura, én.
Én, én.
S magam vagyok a föld kerekén.

Nyugat, 1917. 1. szám

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: BOLDOG SZOMORÚ DAL

Van már kenyérem, borom is van,
Van gyermekem és feleségem.
Szívem minek is szomorítsam?
Van mindig elég eleségem.
Van kertem, a kertre rogyó fák
Suttogva hajolnak utamra,
És benn a dió, mogyoró, mák
Terhétől öregbül a kamra.
Van egyszerű, jó takaróm is,
Telefonom, úti bőröndöm,
Van jó-szívű jót-akaróm is
S nem kell kegyekért könyörögnöm,
Nem többet az egykori köd-kép,
Részegje a ködnek, a könnynek,
Ha néha magam köszönök még,
Már sokszor előre köszönnek.
Van villanyom, izzik a villany,
Tárcám van igaz szinezüstből,
Tollam, ceruzám vigan illan,

Szájamban öreg pipa füstöl.
 Fürdő van, üdíteni testem,
 Langy téa, beteg idegemnek.
 Ha járok a bús Budapesten,
 Nem tudnak egész idegennek.
 Mit eldalolok, az a bánat
 Könnyekbe borít nem egy orcát,
 És énekes, ifju fiának
 Vall engem a vén Magyarország.
 De néha megállok az éjen,
 Gyötrődve, halálba hanyatlón,
 Úgy ásom a kincset a mélyen,
 A kincset, a régít, a padlón,
 Mint lázbeteg, aki feleszmél,
 Álmát hüvelyezve, zavartan,
 Kezem kotorászva keresgél,
 Hogy jaj! valaha mit akartam,
 Mert nincs meg a kincs, mire vágytam,
 A kincs, amiért porig égtem.
 Itthon vagyok itt e világban
 S már nem vagyok otthon az égben.

Nyugat, 1912. 10. szám

ADY ENDRE: ELBOCSÁTÓ SZÉP ÜZENET

»... Félned kell, ha asszonyra sokat bízta, mert az asszony a sokat-adónak, a szárnyas férfiúnak megbocsátani nem tud halála után sem. Amíg pedig él s téged továbbvisz tőle fensőségednek parancsa, ő arra gondol, ami lényegének szimbólumos és hiányosságos tartalma. S bizony legalább meg fogja próbálni, hogy vélt bosszújára vélten alkalmas, reprezentatív latrokat keres a te büszkeséged ellen. S nagyon imádd a benned-lakozó egyetlenséges asszonyt, hiú isteni Magadat, hogy repülésedet meg ne zavarják ily nőstényi patvarkodások.«

(Vers egy megírandó új Szentírás ma még megszámozatlan fejezetéből.)

Törjön százegyszer százszor-tört varázs:
 Hát elbocsátlak még egyszer, utólszor,
 Ha hitted, hogy még mindig tartalak,
 S hitted, hogy kell még elbocsáttatás.
 Százszor-sujtottan dobom, im, feléd
 Feledésemnek gazdag úr-palástját.
 Vedd magadra, mert lesz még hidegebb is,
 Vedd magadra, mert sajnálom magunkat,
 Egyenlőtlen harc nagy szégyeniért,
 Alázásodért, nem tudom, miért,
 Szóval már téged, csak téged sajnállak.

Milyen régen és titkosan így volt már:
 Sorsod szépitni hánszor adatott
 Ámitó kegyből, szépek szépiért
 Forrott és küldött ékes Léda-zsoltár.
 Sohase kaptam, el hát sohse vettem:
 Átadtam néked szépen ál-hitét
 Csókoknak, kik mással csattantanak
 S szerelmeket, kiket mással szerettem:
 És köszönök ma annyi ölelést,
 Ám köszönök mégis annyi volt Lédát,
 Amennyit férfi megköszönni tud,
 Mikor egy unott, régi csókon lép át.

És milyen régen nem kutattalak
 Fövényes multban, zavaros jelenben
 S már jövőd kicsiny s asszonyos rab-utján
 Milyen régen elbucsuztattalak.
 Milyen régen csupán azt keresem,
 Hogy szép énemből valamid maradjon,
 Én csodás, verses rádfogásaimból
 S biztasd magad árván, szerelmesen,
 Hogy te is voltál, nemcsak az, aki
 Nem birt magának mindent vallani
 S ráaggatott diszeiből egy nőre.

Büszke mellemről, ki nagy, telhetetlen
 Akartam látni szép hullásodat
 S nem elhagyott néember kis bosszuját,
 Ki áll dühödten bosszu-himmel lesben.
 Nem kevés, szegény magad csufolását,
 Hisz rajtad van krözusságom nyoma
 S hozzám tartozni lehetett hited,
 Kinek mulását nem szabad hogy lássák,
 Kinek én úgy adtam az ölelést,
 Hogy neki is öröme teljék benne,
 Ki előttem kis kérdőjel vala
 S csak a jöttömmel lett beteljesedve.

Lezörögsz-e, mint rég-hervadt virág
 Rég-pihenő imakönyvből kihullva
 Vagy futkározva rongyig-cipeled
 Vett nimbuszod, e zsarnok, bús ígét
 S mely végre méltó nőjéért rebeg
 Magamimádó önmagam imáját?
 Kérem a Sorsot, sorsod kérje meg,
 Csillag-sorsomba ne véljen fonódni
 S mindegy, mi nyel el ár avagy salak:
 Általam vagy, mert meg én láttalak
 S régen nem vagy, mert mát régen nem látalak.

Nyugat, 1938. 9. szám

BABITS MIHÁLY: JÓNÁS KÖNYVE

Első rész

Mondta az Ur Jónásnak: »Kelj fel és menj
Ninivébe, kiálts a Város ellen!

Nagy ott a baj, megáradt a gonoszság:
szennyes hajjai szent lábamat mossák.«

Szólt, és fölkele Jónás, hogy szaladna,
de nem hová a Mennybeli akarta,
mivel rühellé a próféataságot,
félte a várostól, sivatagba vágyott,
ahol magány és békesség övezze,
semhogy a fedett népség megkövezzé.

Kerülvén azért Jáfó kikötőbe
hajóra szállott, mely elvinné őtet
Tarsis felé, s megadta a hajóbért,
futván az Urat, mint tolvaj a hóhért!

Az Ur azonban szerzett nagy szelet
és elbocsátá a tenger felett
s kelt a tengernek sok nagy tornya akkor
ingó és hulló kék hullámfalakból,
mintha egy uj Ninive kelne-hullna,
kelne s percenként összedőlne újra.
Forgott a hajó, kettétört az árboc,
deszkaszál nem maradt hű deszkaszálhoz.

A görcs hajósok, eszüket veszítve,
minden terhet bedobtak már a vízbe,
s mig arcukba csapott a szörnyü sóslé,
kiki a maga istenét üvölté.
Jónás mindent kiadva, elcsigázva,
betámolygott a fedélközi házba,
le a lépcsőkön, a hajófenékre,
s ott zuhant bódult félálomba végre
gurítván őt az ázott, rengő padlat.

S így lőn hogy a kormányos belebotlott,
a deszkákat vizsgálva, s rája szólt:
»Mi dolog ez, hé, te nagy alható?
Ki vagy te? Kelj föl, s kiálts a keserves
istenedhez, talán ő megkegyelmez!
Vagy istened sincs? Szólj! Miféle nemzet
szült? Nem te hoztad ránk a veszedelmet?
Mely város vall polgárának, büdös?
S e fene vizen át velünk mivégre jössz?

S ő monda néki: Zsidó vagyok én
 s az Egek Istenétől futok én.
 Mi közöm nékem a világ bünéhez?
 Az én lelkem csak nyugodalmat éhez.
 Az Isten gondja és nem az enyém:
 senki bajáért nem felelek én.
 Hagyjatok itt megbujni a fenéken!
 Ha süllyedünk, jobb itt fulladni nékem.
 De ha kitesztek még valahol élve,
 tegyetek egy magányos erdőszélre,
 hol makkon tengjek és keserű meggyen
 békében, s az Isten is elfeledjen!«

De a kormányos dühhel csapta vissza:
 »Mit fecsegsz itt erdőről össze-vissza?
 Hol itt az erdő? És hová tegyünk ki?
 Innen csak a tengerbe tehetünk ki!
 Ki is teszünk, mert nem türom hajómon
 az ilyet akit mit tudom mi bűn nyom.
 Már biztos hogy te hoztál bajba minket:
 magad mondod hogy Isten átka kerget.
 Ha Isten üldöz, az ördög se véd meg.
 Hé, emberek! Fogjátok és vigyétek
 ezt a zsidót!« S már nyolc marok ragadta,
 nehogy hajójuk süllyedjen miatta,
 mert nehéz a kő, és nehéz az ólom,
 de nehezebb kit titkos súlyu bűn nyom.

Jónás azonban jajgatott s nyögött
 és meglóbálták a tenger fölött.
 »Vigyázz - hó-rukk! Pusztuljon aki nem kell!«
 S nagyot loccsant... s megcsöndesült a tenger,
 mint egy hasas szörny mely megkapta étvét.
 S már a hajósok térdencsuszva, kétrét
 görbedve sirtak és hálákat adtak
 könnyelmű áldozatokat fogadtak,
 s a messzeségben föltűnt a szivárvány.

A viz simán gyűrűzött, mint a márvány.

Második rész

Az Ur pediglen készített vala
 Jónásnak egy hatalmas cethalat
 s elküldte tátott szájjal hogy benyelné,
 halat s vizet vederszám nyelve mellé
 minek sodrán fejjel előre, hosszant
 Jónás simán s egészben ugy lecsusszant
 gyomrába hogy fején egy árva haj
 nem görbült, s ájultából csakhamar

fél-ébred pislogott ocsudva, kába
szemmel a lágy, vizes, halszagu éjszakába.

És így jutott a szörny-lét belsejébe
vak ringások eleven bölcséjébe,
és lakozék három nap, három éjjel
a cet hasában, hol éjjél a déllel
egyforma volt, s csupán a gondolatnak
égre-kigyózó lángjai gyulladtak,
mint fulladt mélyből pincetűz ha támad.
És könyörge Jónás az ő Urának
a halból, mondván: »Kiáltok Tehozzád,
hallj meg, Isten! Mélységből a magasság
felé kiáltok káromlok, könyörgök,
a koporsónak torkából üvöltök.

Mert dobtál vala engem a sötétbe
s tengered örvényébe vetteték be,
és körülvett a vizek veszedelme
és fű tekeredett az én fejemre,
bő hullámaid átnyargaltak rajtam,
és Egyetemed fenekébe hulltam
a világ alsó részeibe szállván,
ki fenn csücsültem vala koronáján!
Én aki Jónás voltam, ki vagyok már?
Ki titkaidat tudtam, mit tudok már?
Kényedre hány-vet hánykódó vized
s nyálkás hus-záraiba zárt a Cet.«

S lélekze Jónás, mivelhogy kifulladt,
sűrűn szíván kopoltyuját a Halnak,
mely csupa verdesés és lüktetés volt,
s a vízből-szűrt lélekzet mind kevés volt,
a roppant haltest lihegve-dobogva
szokatlan terhét ide-oda dobta
kinjában, míg Jónás émelyegve s étlen
tovább üvöltött a bűzös sötétben,
s vonitva, mint a farkas a veremben,
nyögött: »Bezároltattál, Uram, engem!
Sarak aljába, sötétségbe tettél,
ragyogó szemed elől elvetettél.
Mindazonáltal szemeim vak odva
nem szűnik nézni te szent templomodra.
Sóvár tekintetem nyilát kilöttem
s a feketeség meghasadt előttem.
Éber figyelmem erős lett a hitben:
akárhogy elrejtőzöl, látlak, Isten!
Rejteztem én is elüled, hiába!
Utánam jöttél tenger viharába.
Engedetlen szolgálodat meggyötörted,

magányos gögöm szarvait letörted.
 De mennél csúfabb mélybe hull le szolgád,
 annál világosabb előtte orcád.
 Most már tudom hogy nincs mód futni tőled
 s ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.
 De te se futhatsz, Isten, énelőlem,
 Habár e halban sós hús lett belőlem!«

Ekkor nagyot ficánkodott a Cethal,
 Jónás meg visszarugott dupla talppal.
 S új fájdalom vett mindkettőn hatalmat:
 a hal Jónásnak fájt, Jónás a halnak.

És monda Jónás: »Ki táncoltat engem?
 Ki az aki nem hágy pusztulni csendben?
 Besóztál görgő tengered savával
 és csapkodsz, mintha játszanál csigával.
 Mert megfogyatkozott bennem a lélek:
 de az én Uram akará hogy éljek.
 Ebének kíván engemet a Pásztor
 és megszabadított a rothadástól.
 Jössz már, Uram, jössz, záraim kizárod
 s csahos szókkal futok zargatni nyájad.
 Mert imádságom elhatott tehozzád
 és végigjárta a Magasság hosszát.
 Csapkodj hát, csapkodj, ostorozva bölcse,
 hogy amit megfogadtam, ne felejtsem,
 mert aki éltét hazugságba veszti,
 a boldogságtól magát elrekeszti.«

Igy szóla Jónás, s eljött a negyednap
 és akkor az Ur parancsolt a halnak,
 ki Jónást a szárazra kivetette,
 vért, zsirt, epét okádva körülötte.

Harmadik rész

S monda az Ur Jónásnak másodizben:
 »Kelj föl és menj, mert én vagyok az Isten.
 Menj, a nagy Ninivéig meg se állj,
 s miként elédbbe irtam, prédikálj!«

S fölkele Jónás, menván Ninivébe,
 melynek három nap volt járó vidéke,
 három nap taposhatta azt akárki
 s kanyargós utcáiból nem talált ki.

Menvén hát Jónás, első nap kiére
 egy sátrakkal telt, csillagforma térre
 s az árusok közt akik vad szakállát

és lotykos, rongyos, ragadós ruháját,
ahol helyet vőn, kórusban nevettek,
kiáltott, mint az Ur meghagyta, ekként:

»Halld az Egek Urának Istenének
kemény szózatját, nagy Ninive, térj meg,
vagy kénkövekkel ég föl ez a város
s föld alá sülyed, negyven napra mához!«

Igy szólott Jónás, s szeme vérbeforgott,
kimarjult arcán veritéke csorgott,
de az árusok csak tovább nevettek,
alkudtak, csaltak, pöröltek vagy ettek
s Jónás elszelelt búsan és riadtan
az áporodott olaj- s dinnyeszagban.

Másod estére másik térre ére,
a színészek és mimesek terére,
kik a homokon illegve kigyóztak
s szemérem nélkül a nép előtt csókolóztak.

Ott Jónás a magas ülés-sorok csucsára
hágván, olyat bödült bozontos szája,
hogy azt hitték, a színre bika lép.
Mohón hökkenve némult el a nép,
mig Jónásból az Ur imígyen dörgött:
»Rettegj, Ninive, s tarts bünbánva böjtöt!
Haminckilencszer megy le még a nap,
s Ninive napja lángba, vérbe kap!«

S az asszonyok körébe gyültek akkor
s kísérték Jónást bolondos csapattal.
Hozzá simultak, halbüzét szagolták
és mord lelkét merengve szimatolták.

Igy ért, az asszonyoktól közrevéve,
harmadnap a királyi ház elébe.
Ott már tudták és várták és bevitték
egy nagy terembe, hol arany teríték
mellett heverték a Hatalmasok,
nyüzsgvén köröttük szép rabszolga sok,
és meztelen táncoltak ott a szolgák
vagy karddal egymást ölték, kaszabolták
játéku. Jónást meg egy cifra oszlop
tetejébe tették hogy szónokoljon
és jövendölje végét a világnak.

És Jónás akkor egy iszonyu átkot
kiáltva a királyra s udvarára
s az asszonyokra és a palotára
s a színészekre és a mimesekre

s az árusokra és a mívészekre
 s az egész Ninivére mindenestül,
 leugrott, és az örökön keresztül
 kitört, s a termen át, s a szoborerdőn,
 csarnokon, folyosókon és a kerten,
 tavat megúszva, rácsokon lekúszva,
 s a vízvezeték-csatornán lecsúszva,
 utcán és bástyán, falmentén szaladva
 rohant ki Ninivéből a szabadba,
 egyetlen látomással dult szívében:
 hogy kő kövön nem marad Ninivében.

És méne a pusztába, hol a sáskák
 a gyér fű szomjas zöldjét mind levásták,
 hol aki a forró homokra lépett
 jó saru nélkül, a talpa megégett:
 ott megfogadta, harmincnyolc napig
 böjtölve s imádkozva ott lakik
 s nem mozdul, mignem messze kénköves
 lángoktól lenne lenn az ég veres
 s hallanék hogy a föld egyszerre szörnyet
 dördül, s a nagy vár tornyai ledőlnek
 s úgy elpusztul minden ninivei,
 maga és apja s anyja, fiai
 s lányai, huga-öccse, nénje-bátyja,
 mint hajdan a Jeroboám családja.

S azontul, harmincnyolcból visszamenve,
 a napokat számlálja vala rendre,
 kiáltozván az Urhoz: »Halld, Hatalmas!
 Híres Bosszuálló, szavamra hallgass!

Elküldtél engem, férgekhez a férget,
 kik ellenedre s fricskád nélkül éltek.
 Én inkább ültem volna itt a pusztán,
 sorvadva, mint ma, gyökéren és sáskán
 De böjt s jámborság néked mint a pélva,
 mert vétkesek közt cinkos aki néma.
 Atyjafiáért számot ad a testvér:
 nincs mód nem menni ahova te küldtél.
 Csakhogy a gonosz fittyet hány a jóra.
 Lám, megcsufoltak, Egek Alkotója!
 Szolgádat pellengérré állították,
 mert gyöngé fegyver szózat és igazság.
 Nincs is itt haszna szépszónak s imának,
 csak harcnak és a hatalom nyilának.
 Én Jónás, ki csak a Békét szerettem,
 harc és pusztulás prófétája lettem.
 Harcolj velük hát, Uram, sujtsd le őket!
 Irtsd ki a korcs fajt s gonosz nemzedéket,

mert nem lesz addig igazság, se béke,
 míg gőgös Ninive lángja nem csap az égre.«

S elmúlt egy hét, és kettő, három, négy, öt,
 és már a harmincyolcadik nap eljött.

Jött a reggel és a dél és az este:

Jónás egész nap az ég alját leste.

S már a láthatár elmerült az éjben,
 s egy árva ház sem égett Ninivében.

Negyedik rész

Mert látá az Ur, hogy ott egyik-másik
 szívben még Jónás szava kicsirázik
 mint a jó mag ha termőföldre hullott,
 s pislog mint a tűz mely titkon kigyulladt.

S gondolta: »Van időm, én várhatok.

Elöttem szolgálaim, a századok,
 fujják szikrámat, mig láng lesz belőle;

bár Jónás ezt már nem látja, a dőre.

Jónás majd elmegy, de helyette jó más,«

így gondolá az Ur; csak ezt nem tudta Jónás,

s azért felette megharaguvék,
 és mondta: »Mikor ide kijövék,
 s azóta napról-napra s egyre többen
 jöttek a városból kérdezni tőlem,
 kicsit gunyolva, kicsit félve-bánva,
 hány nap van hátra még? S én számról-számra
 közlém pontossan. S most szégyenben hagytál!

Hazudtam én, és hazudott a naptár.

És hazudott az Isten! Ezt akartad?

Bünbánók jószándékát megzavartad.

Hiszen tudhattam! Kellett volna tudni!

Azért vágytam hajón Tarsisba futni...

Mert te vagy aki fordít rosszat jóra,

minden gonosznak elváltoztatója.

De már az én lelkem vedd vissza tőlem,

mert jobb nekem meghalnom hogysesem élnem.«

Tudnivaló pedig itt hogy kimenve,
 a városból Jónás, ül vala szembe,
 a város ellenébe, napkeletnek,
 árnyékban, mert egy nagylevelű tőknek
 indái ott fölfutva egy kiszáradt,
 hőségtől sujtott fára olyan árnyat
 tartottak, ernyőt eltikkadt fejére,
 hogy azalól leshetett Ninivére,

fátylában a nagy fények fonta ködnek.
S örüle Jónás módfelett a töknek.

Aztán egy reggel, hajnaltájra, szerzett
a nagy Uristen egy kicsinyke férget,
mely a töknek tövét megrágtá volna
és tette hogy indája lekonyulna,
levele megpörögve kunkorodna
s az egész tök elaszva szomorodna.

Oly vékonyá fonnyadt, amely nagyra felnőtt:
nem tartott többet sem árnyat sem ernyőt.

S akkor az Isten szerze meleget
s napkeleti szárasztó szeleket
s lön hogy a nap hévsége megsütötte
Jónás fejét, és megcsapván, felette
bágyadttá szédítette, úgyhogy immár
úgy érzé, minden körülötte himbál,
mintha megint a hajón volna; gyomra
kavargott, és gyötrőn égette szomja
s ezt nyögte csak: »Lelkem vedd vissza, kérlek,
mert jobb már hogy meghaljak, semhogy éljek.«

S monda az Ur Jónásnak: »Lásd, valóban
méltán busulsz s vádolsz-e haragodban
a széleslombu, kövér tök miatt,
hogy hüs árnya fejedről elapadt?«

S felelt, kitörvén Jónásból a méreg:
»Méltán haragszom azért, migcsak élek!«

És monda akkor az Isten: »Te szánod
a tököt amely egy éjszaka támadt
s egy másik éjszaka elhervadott;
amelyért kezéd nem munkálkodott;
amelyet nem ápoltál, nem neveltél,
lombja alatt csak lustán elhevertél.

És én ne szánjam Ninivét, amely
évszázak folytán épült vala fel?
melynek tornyai vetekedve kelnek?
mely mint egy győztes harci tábor terjed
a sivatagban, és utcái mint
képeskönyv amit a történet irt,
nyilnak elém? Ne szánjam Ninivének
ormát mely lépcsőt emel a jövőnek?
A várost amely mint egy fáklya égett
nagy korszakokon át, és nemzedékek
éltek fényénél, s nem birt meg vele

a sivatagnak annyi vad szele?
Melyben lakott sok százszor ezer ember
s rakta fészket munkálva türelemmel:
ő sem tudta, és ki választja széllal,
mit rakott jobb-, s mit rakott balkezével?

Bizd azt reám, majd szétválasztom én.
A szó tiéd, a fegyver az enyém.
Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.
Ninive nem él örökké. A tök sem,
s Jónás sem. Eljön az ideje még,
születni fognak újabb Ninivék
és jönnek új Jónások, mint e töknek
magvaiból új indák cseperednek,
s negyven nap, negyven év, vagy ezer-annyi,
az én szájamban ugyanazt jelenti.«

Igy szólt az Ur, és Jónás hallgatott.
A nap az égen lassan ballagott.
Messze lépcsős tornyai Ninivének
a hőtől ringatva emelkedének.
A szörnyű város mint zihálva roppant
eleven állat, nyult el a homokban.

Nyugat, 1908. 5. szám

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: BOSZORKÁNYOS ESTE

Ma a halállal szembenültem.
Ma nem merek elmenni hozzád.
Holt kertbe bolygok kimerülten.

Ruhám csupa vér s éji harmat.
Ha megcsókolna most mohó szám
Fekete seb verné ki ajkad.

Ma nagy vagyok a fájdalomtul
Ma sírtam éjjeli tivornyán.
Csókéhes ajkam jajra torzul.

Hadd fussak, átkozott kisértet.
Boszorkányok közt nyögve, sírva,
Seprűlovon vágok az éjnek.

Ma este megbotlok az útban
S a hűvös, vékony, őszi holdfény
Szétázott kalapomra csurran...

Nyugat, 1910. 5. szám

BABITS MIHÁLY: A DANAIĐÁK

Lenn a csöndes alvilágban, szellőtlen, bús alvilágban, asphodelosok között, hol asphodelos meg se moccan, gyászfa nem bókol galyával, mákvirág szirmát nem ejti, mert a szél ott mélyen alszik, alszik asphodelos ágyban, mélyen alszik, nem beszél,

hol a tók acéltükörként mozdulatlan elterülnek, pillák könnyen szenderülnek, mert a pillák legyezője, habszövetnek fodrozója sohase jár ott, a szél:

óriási amphorákba, alabastrom amphorákba ötven asszony, bűnös asszony karcsu vázát megmerítve, majd merítve, majd üritve kárhozott bús ötven asszony mindörökre töltöget,

ötven kárhozott bus asszony óriási alabastrom amphorákba mindhiába töltögeti drága nedvét, drága Léthéből meritett sohasem elég vizet.

Óriási karcsu gyászfák ágaitat sohse rázzák: [minden águk egy-egy lélek, öngyilkos bús régi lélek, mely most néma fán tenyész;

érezőn, mégis öntudatlan nyújtja lombát mozdulatlan, mozdulatlan és sötéten, át a réten,

át a réten, hol a Léthe (ez a rét a Léthe réte) száz belémosott bűnöktől szennyes vízzel, elfelejtett ős bűnöktől szennyes vízzel körbe folyva nem enyész,

nem enyész, nem ér tengerbe, hanem hétszer körbe-körbe, vissza önmagába]: ottan ötven asszony kárhozottan ötven órjás amphorába mindhiába, mindhiába tölti könnyét és vizét.

majd merítve, majd üritve, mindhiába, mert az ötven bűvös edény tölthetetlen mint a tenger önmagától megapad és elhuzódik és az ötven bűnös asszony Léthe vizét alabastrom amphorákba mindörökre csak hiába tölti szét.

Ötven asszony, alabastrom testtel, ébenszinü hajjal érezőn, mégis öntudatlan öntögetve szakadatlan félig értett dalra kel,

ötven kárhozott bus asszony felvilágból lehozott és lelkeikbe visszajáró félig értett félemléket fojtott hangon énekel:

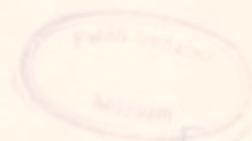
"Meggyilkoltuk férjeinket, ötven daliás nagy férfit és szerettünk, csak szerettünk, Isten tudja, kit szerettünk, vágykancsóból meritettünk, meritettünk, üritettünk, fenn a zöldvilágu földön, az aranyos nap alatt -

Régi szavak járnak vissza elsötétült lelkeinkbe, mint sötétben nagy szobákba utcáról behullott fények; mit jelentenek? hiába próbálunk rá emlékezni; mit jelent az, hogy: szeretni? mit: kívánni? és: ölelni? a homályban mindhiába kérdezzük az árnyakat.

Csak daloljunk: Meggyilkoltuk - s emlékezzünk: férjeinket - csak daloljunk, bár nem értjük, és merítsünk és üritsünk; úgy sem tudjuk abbahagyni; és daloljunk, bár nem értjük, mert különben némaság van, és a némaság oly félős! néma, rengeteg sötétség: a sötétség nem beszél -

Igy dalolt az ötven asszony, ötven kárhozott bus asszony, egymáshoz mind oly hasonló ébenfürtű, alabastrom testű ötven testvérasszony így dalolt a Léthe-réten, lélekfák közt, mákvirág közt, óriási amphorák közt, Léthe mellett, hol a szél

lenn a csöndes alvilágban, szellőtlen bus alvilágban alszik asphodeloságyban, mélyen alszik, nem beszél.

CIKKEK

Nyugat, 1908. 3. szám

IGNOTUS: A FEKETE ZONGORA

Nemrégiben a Magyar Hírlapban Ady Endréről írván, versei természetének megállapítása során a következőket is kifejtettem:

"...Ez a csupa értelem-ember ritkán ír olyan verseket, melynek pontosan kipécézhető értelme volna. Ezért, hál istennek, nem muszáj megérteni, s nem is fontos, hogy megértsék. Ez különben is csak a tudományban fontos. A költészetben az értelem számára való foglalat csak egy az ezer adalék közül, mellyel a költő együttvéve mesterkedni ki azt, hogy a papirosra olyasmint szegezzen le, ami az olvasót ugyanolyan állapotba ejtse, mint aminő őbenne nyugtalanodott volt kifejeztetés után. A versnek értelme semmivel sem fontosabb, mint az, hogy hány ú betű fordul benne elő s az egyes szók milyen sorrendben következnek benne egymásra - jobban mondva: ez mind éppoly fontos, mint az értelem, sőt összetartozik az értelemmel, sőt, néha, költője válogatja, ezeken át fejeződik ki az értelem. Ezért nem mindegy, hogy valamely vers magyarul vagy németül van-e megírva, alexandrinusban-e vagy szonettformában. Ezért pallérmunka az olyan ház, mely tegnap barokk volt s ma szecessziósra lehet átvakolni, s ezért mestermunka a párizsi Sainte Chapelle, a francia királyok egyhajós kis gót kápolnája, melynek néhány pillérfala csak odalehelt kifogás arra, hogy üvegfestésű ablakokat illeszthessenek közbe; a kápolna voltaképp nem maga az épület, hanem az a színözön, mely az ablakokon át mélyen és félhomályosan beleömlik, s amint leszáll a nap, vége a kápolnának. A vers szavakból áll. Minden szónak van valami külön értelme. Van egyéb fogalmakat eszünkbe juttató ereje. Van olyan lehetősége, hogy erősebb szó mellett gyengébben, gyengébb mellett erősebben hasson, hogy egy más szóra ráütve, valósággal, mint a muzsika, a fülelmen át hasson át az érzésemre. Van költő, aki egyik erejét hasznosítja. Van, aki valamennyinek ura s még ezenfelül olyan újakat csal ki belőle, amikre előtte nem gondoltak. Lehet-e ebben különbséget tenni egyebet, mint legfeljebb azt, hogy a formát kívülről húzták-e, mint e kesztyűt, az előre kimódolt tartalomra, vagy mint a bőr, egy test az izmával s a vérével? Ezek az egy test versek az igazi versek, költők az igazi költők. Az igazi költők közt vannak egyhúrú költők és százhúrú költők, viszont vannak, akik egy húron százat tudnak elmondani, s vannak, akik száz húron mind csak egyet mondanak. Ady Endrének sokféle a mondanivalója - körülbelül minden, ami egy embert nyugtalanít, egy férfit felver, egy művelt lelket megkap, s egy mai magyart megkínoz, megráz vagy lesújt. Sokféleképp is mondja el, csak abban egyforma, hogy értelméhez inkább a füleden át beszél, mint az eszeden át. Hogy igaza van-e, hogy joga van-e hozzá? Bolond kérdés; meg tudja csinálni, tehát igaza van és joga van hozzá. "Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg. Fusson akinek nincs bora. Ez a fekete zongora. Vak mestere tépi, cibálja, ez az Élet melódiája. Ez a fekete zongora. Fejem zúgása, szemem könnye, Tornázó vágyaim tora, Ez mind, mind: ez a zongora. Boros, bolond szívemnek vére Kiömlik az ő ütemére, Ez a fekete zongora." Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű."

Író, sőt versíró körökben, úgy veszem észre, fennakadtak e kifejtésen. Palotai Hugó kollegám ajánlkozik, hogy saját verseimen bizonyítja be, mennyire nincs igazam, lévén ezeknek s minden soruknak pontosan meghatározható értelmük. Azt kell következtetnem, hogy prózában nem vagyok ennyire szerencsés, ha íme ily kevéssé tudtam - pedig lám nem fekete zongorán s nem a fülekhez szólva, hanem száraz szavakkal s egyenest az értelemhez fordulva

- megértetni, mire gondolok, s ha szavaimból olyasmit lehet kiérteni, hogy hitem szerint a versnek nem szabad értelmének lenni, s ami értelme mégiscsak van, azt nem szabad pontosan kifejtetnie. Ez szakasztott oly barbárság volna, mintha megfordítottját követelném: hogy a versnek határozott értelmének kell lenni s azt pontosan ki kell fejeznie. Igazában s valóságos hitem szerint - s ezt nem sikerült, úgy látom, világossá tennem - ez vagy amaz, vagy bárminő, magát esztétikainak vélő ilyen szabadságosztás vagy tilalomállítás semmivel sem kisebb tolakodás, mint amit, jogi vagy erkölcsi vagy politikai kötelességeknek a költői munkára való ráerőltetését, ma már közönségesen ennek ítélnék.

Lehetséges, sőt máris látni nyomát, hogy az utánzás éppúgy nekiesik majd Ady Endrének, mint ahogy nem kímélte volt sem Petőfit, sem Aranyt, sem Kiss Józsefet, Reviczky Gyulát vagy Heltai Jenőt. Maga Ady Endre sem teljesen példa és előzetesség nélkül való jelenség, s ami benne egyéni, az egyben tipikus is a manapi intellektuális emberre. Az intellektus lassanként mindent áthat s mindenbe belevegyíti a maga mellékizét. Az intellektuális hajlandóság, érdeklődés, világnézet lassanként családi közösségbe szerzi az embereket - olyasfélébe, aminőben hajdan egy-egy falu vagy egy-egy emberhad lehetett közös élmények, események, háborúságok, jó vagy balszerencse révén. Ezek az emberek maguk között szóból is értenek, sőt kevés szóból, sőt célzásból is, mert ismeretes előttük, ami történt s elég a pusztá utalás, hogy egész teljességét felébressze bennük az érzésnek vagy emlékezésnek. Így voltak lehetségesek, ugyebár, ugyanazon időkből, mikor a dadogó beszéd roppant hosszadalmasan és körülményesen tudta még csak elmondani a legegyszerűbb eseményt, kifejteteni a legfelszínesebb gondolatot is, olyan szűkszavú és sejtető költemények, aminők a skót vagy a magyar népballadák. Viszont a nyelv is instrumentum, mely idő folytán és használat rendjén egyre tökéletesedik, vagy (ez a tökéletesedés) mind kevesebb pazarlással tud mind nagyobb munkát végezni, ebben az esetben gondolatokat és fogalmakat pontosan kifejezni. S nemcsak a nyelv tökéletesedik, hanem, ha szabad e megkülönböztetést tenni, a beszéd is; mindinkább hozzáalakul ahhoz az adott valósághoz, hogy intellektuális embernek a célzás is elég, viszont arra, hogy biztosan célozzon, mind alkalmasabbá teszi a nyelv tökéletesedése. Így keletkezhetik olyasféle költői technika, mely mint a képírásban a Puvisé vagy a mi Fényes Adolfunké, letesz arról, hogy a gyapjút gyapjúnak, a fát érdesnek, a matériát materiálisnak fesse, letesz arról is, hogy körülményesen megfesse fény- és árnyék-plasztikájuk minden részletét s színjátásuk minden adalékát, hanem ki nyugodtan, ki nyugtalan, ki hold világát, ki pokol tüzét, ki a füvet, ki az emberi ábrázatot egyszerűsített színekkel s ezeknek mindent tolmácsoló, pótló és helyettesítő erejével festi meg. Ez a festő mód sem egyedül üdvözítő, s - ha mai festő inkább kap rajta, mint régebbi módokon, az ugyanazért van, amiért mai ember inkább jár vasúton vagy gépkocsin, mint parasztszekéren. Meglévén a lehetősége annak, hogy értelmes emberek számára a mondanivalónkat csak megpedzésével mondjuk el, bő kifejtése helyett, a bennük okvetetlen meglévő gondolatsoroknak; meglévén a lehetősége annak, hogy egy hanggal vagy hasonlattal biztosabban megindítsam felebarátomnak emlékező gépezetét, mintha leltározó felsorolással elbágyasztanám figyelmét; meglévén a lehetősége annak, hogy érzékeihez kapcsolódó értelmi adalékait érzékein át teljesebb összeállásra zaklathassam fel, mint az eszén át: alkalmasint mind több költő él majd e lehetőséggel s mind több olyan költői egyéniség találja meg hangját és szavát, akinek egyénisége már e lehetőség szerint alakult, akinek művészete ezekben a műveletekben friss és erős.

Ám ezt a világerő sem muszáj; ezt is csak lehet, csak szabad, mint ahogy a művésznak minden szabad, amit tud. Persze, ez a lehetőség ma nagyobb (s ezzel nagyobb természetesen a csábítása, nagyobb némelyfajta egyéniségeket művészekké avató ereje is), mint hajdan volt. Nagyobb, mert az intellektualitás is terjedtebb, mint hajdan volt, mélyebbre is hatolt, mint ennek előtte; a megértésre több képességet és bekapcsoló horgot, a megértetésre több adalékot

és több fogást szolgáltató, mint régebbi időkben. De parancs vagy törvény ez a költő mód éppúgy nem lehet az elkövetkező költők számára, mint ahogy nem tilos olyan mód hatniok - ha ma még lehet vagy ők tudnak olyan mód hatni - miránk, nem nehéz, nem egyre lehetlenebb-e a maga egyéniségét teljesen kifejeznie s a mai olvasót teljesen megigéznie ugyanazon eszközökkel, aminőkkel hajdani mesterek hajdani olvasókat megigéztek? Vagyis, hogy mai ember való-e, képes-e arra, hogy ma, a Winchester, a Browning s a Manlicher idejében parittyán vigye olyan művészetre, mint Szent Dávid, s ha való erre: van-e kedve hozzá, s ha van kedve, van-e kinek, mikor a parittyahajítás ma már nem azt jelenti s nem is hat úgy, mint Szent Dávid idejében? A Szent Dávid zsoltárai ma is gyönyörűek, de ma csak gyönyörű dadogás számba mennek ahhoz képest, hogy mi mindenről tudunk mi, mi mindent tudunk elmondani, mi s mi minden módunk van arra, hogy elmondjuk. Akkor ez volt a minden s a netovább; lángelme volt, aki ezekre gondolt, és mester, aki így fejezte ki. Ma együgyű ember, akinek csak ez a mondanivalója, és gyámoltalan, akinek csak ennyi az eszköze - együgyű és gyámoltalan egyéniségek pedig csak igen ritkán szoktak nagy költők és nagy művészek lenni. Viszont aki mai, összetettebb és felszereltebb ember mesterségesen szerkeszti magát vissza e nagyvonású szegénységbe, annál a magamegszorítása legjobb stilizáló hiszemmel is tettetés, tettetéssel hüvösített lélek pedig legritkább esetben tud mégis felfülni a szerencsés kifejezés révületéig.

Mert hiába: a költői kifejezés többé-kevésbé mindig szerencse, mert többé-kevésbé mindig révület dolga. A szók csak megegyezés révén jelentik azt, amit jelentenek; a lelkieket kifejező minden szó tulajdonképpen csak hasonlat, mely valamely materiális cselekvésről van lelki folyamatra áttéve; eleinte - mint minden hasonlat - csak nagyjában, csak megközelítően jelenti azt, amit jelölni kívánnak vele, s csak mikor az új használat rendjén eredeti materiális értelme mindinkább elkopik s elménk mindinkább megszokja, hogy a lelki fogalmak egy bizonyos körülkerített mezősége elevenedjék meg a hallatára: ebben a menetben válik lassankint mind kifejezőbbé, mind pontosabbá. Egyben azonban - s ez a baj - mind színtelenebbé, mind kevésbé izgatóvá, mind kevesebb továbbregést keltővé. Mentül élesebbek a határok, ameddig jelentő-hullámai elhatnak, annál kevésbé csapnak át e hullámok e határokon, s az ilyen szó erejével az olvasóban keltett lelki mozgalom mind kevésbé hasonlít ahhoz a költő lelkebelihez, melynek kavargásából ez a szó kivált és kirepült volt, s amely költőbeli kavargás rendjén, természetesen az egész lélek, az egész ember forrongott és hullámzott, nem csupán lelkének egy különkerített kis parcellája. Éppen ezért a polgári élet s a tudományos gondolkodás megegyezései során kikovácsolódott és simára kopott szavakkal a költő csak igen keveset ér, mert neki egyéb a mondanivalója, mint a polgári életnek s a tudománynak. Neki egy egyéniséget, vagyis egy nem egészen ismert, nem egészen kiaknázott világot kell kifejeznie, s erre kevésbé alkalmasak azok az eszközök, melyek már kimért területek kiaknázása során váltak közkeletűvé. Viszont ő sem dolgozhatik egyéb mozgatókkal, mint amelyek iránt való fogékonyságot, felkapó, felvevő, veleregző képességet és hajlandóságot tehet fel felebarátaiban; az ő izgalmas, mámoros, ráhibázó munkája voltaképp nem egyéb, mint egy új megegyezési folyamat megindítása ember meg ember között, vagyis maga között és közöttünk, olyasmik felől, amiket egyelőre csak hanggal, szóval, kézzel, lábbal, rímmel, zengéssel, százféle eszünkbejuttatással tud valahogy megértetni velünk, s amik számára e sokféle mozgatóval valahogy - ő tudja és szerencséje dolga, hogy hogyan - kimesterkedi azt, hogy ugyanazok a forrongások támadjanak mibennünk, amik őt verték fel és hajtották volt szája kinyitására. Mi jogossága volna a rímnak, a ritmusnak, a szó csengésének, a szórend zenéjének, a hangsúly kiemelő erejének, a képletességnek, a szók felfrissítésének, eredeti testi értelmükre való visszaszorításának, ha nem az, hogy mind e mozgatókra szükség van s mindezek csak a szók szótári értelmével együttvéve tudják bennem, hallgatóban felkavarni mindazt, amitől a költő nem találta álmát? Szerencse dolga, hogy a költő

megtalálja-e mindezen mozgatók alkalmas összefogódzását és, újra csak ezt mondhatom, egyéniség dolga, hogy ezen elegendőben mely adalékok s mely mozgatók az uralkodóak. Értelmének - igen, értelmének kell lenni a versnek; pontosabban szólva: rossz és tökéletlen vers az, mely bennem, olvasójában határozott átérzést és átértést nem kelt - de hogy inkább rímei csengésével, vagy emlékbresztő célzásokkal, vagy mozdulatokat eszembejuttató hangutánzásokkal, vagy bizonyos fajta műveltségemre számító terminusokkal éri-e ezt el, mint szótári szóknak szótári értelmével: az az ő dolga, amibe én nem szólhatok bele, s az idők haladásának dolga, melyet én nem tartóztathatok fel. Én azt mondhatom, erre jogom van: Nem értelek... Nem tudom, mit akarsz... Nem látom, merre tartasz... Nem tudtál megragadni... De ha megértettem s ha megragadott - bár szótári szóval én sem tudom, legalább egyelőre, elmondani, hogy mi az, amiben e lelki viadal, indukció és marconizmus rendjén megegyeztünk -, akkor nincs jogom megszabni, hogy a költőnek mi szabad, mi nem szabad, amint hogy egyáltalában nincs efféle jogom; semmi egyéb jogom nincs, mint megkövetelnem a művésztől, hogy tudja is megcsinálni, amit meg akar csinálni és sikerüljön neki az, amit szeretne. Ha sikerült: minden eszközében igaza volt. Ha nem sikerült, az tehetségén vagy szerencsésén múlt, nem pedig eszközein.

Egyelőre. Hogy egyelőre nem tudom szótári szóval elmondani, bár valósággal megértem, amit a költő mindenféle boszorkány-mesterséggel megértetett velem. Mert ne feledjük: ami ma szótár, az tegnap még értelmetlen volt; ami ma használati eszköz, tegnap még boszorkányos machina volt; ami ma meghatározás, tegnap még célzás volt; ami ma próza, tegnap még vers volt; ami, egyszóval, ma már szótári betűjelével jelenti azt, amit jelent, ahhoz tegnap a mondójának még tótágast kellett állania, a nyelvével kellett csettenenie, tömjént kellett égetnie, fehérbe kellett öltöznie és csengetnie kellett hozzá, utánoznia kellett az öregapám fejtartását s a pincehelyi kondás hajnali tutulását, hogy valahogy megsejtesse velem, mire gondol voltaképpen. Alig volt régi költő - mármint olyan, aki a magából is adott, nem pusztán az előttejártak nyomát taposta - hogy úgy ne panaszták volna föl értelmetlen voltát, mint mi felpanaszoljuk az újabb költőkét. S úgy is van, hogy kortársaik számára nem voltak, legalább szótári értelem szerint nem, olyan világosak, mint a mi számunkra, kiknek szótárába már meghatározott értelemmel került be sok olyasmi, amihez az ő hatásuk kapcsolta e meghatározott értelmet, s amely értelemnek szerencsés felajzása volt az az újság és szépség, mely őket kortársaik előtt nevezetessé tette. Innen van az is, hogy ha én mai ember csakis az ő szótárunkra, az ő megállapításaikra, az ő utánzásukra szorítkozom, nem oly szép, amit írok, mint amily szép az volt, amit ők írtak, mert én már ezekkel az eszközökkel a mai emberben nem tudok olyan izgalmat kelteni - pedig a szépség aligha egyéb, mint valamely izgalom a percipiáló személyben - aminőt ők ugyane mesterkedésekkel a velük egyívásúakban még fel tudtak kelteni. Innen az is, hogy a mi szemünkben ma már nem mindenki nagy költő, aki a maga idejében az volt; hogy nagy és gazdag hajdani költőkben ma már nem minden és többnyire nem ugyanaz tetszik nekünk, ami kortársaiknak tetszett, hogy viszont voltak korukat megelőzőt boldogtalan lángelmék, kiket csak mi kezdünk megérteni, mert a fejlődés rendjén megszereztük azokat az ő mondanivalójuk és kifejező módjuk számára fogékony befogadó képességeket, melyek az ő közönségükben még nem fejlettek volt ki. Innen van, a mai világ intellektuális szabadkőművességénél, intellektuális telegráf-stílusánál, értelmiségig finomodott érzékiségénél s érzéki reflexszé erősödött értelmességénél s az így alakult újfajta befogadó lehetőségénél fogva annak valószínűsége is, hogy a mai költő olyan célzások és instrumentáló költő lesz, aki a fülem felől kerül az értelmemnek. Ám ez a világért sem kötelesség, a világért sem törvény, a világért sem egyedül-idvezítőség, s ha akadna ma költő, aki olyan értelembeli geometriával tudja megragadni lelkemet, még formában is, more geometrico, csak a logika szépségével, mint aminő zengésbeli geometriával tud megragadni a

főséges Bach: ennek a költőnek éppoly igaza volna, de az ő egyéni igaza éppúgy nem merevedhetnék egyedül üdvözítő parancsá, mint a fülembe muzsikáló költőnek és költőé.

Nem minden értelem, ami annak látszik. Ha nem így volna, miért volnának - köztudomás szerint - legkevésbé lefordíthatóak éppen azok a versköltők, kiknek egyéni felszereltsége pontos értelemnek pontos szóbeli kifejtésére hajlik? Arany János csak elég pontos értelmű költő: miért nem lehet lefordítani egy sorát sem idegen nyelvre? S viszont Shelleyt, a túlságosan mély értelmű, a kóválygó, az andalgó, a muzsikáló Shelleyt miért lehet nagy könnyűséggel együletben lefordítani, akár egy kúriai indokolást? Azért, mert a Shelley muzsikája csakis az érzékekhez szóló muzsika, melyet át lehet instrumentálni más nyelvre is, s a fogyatékos értelmet éppúgy fel lehet cifrázni vele, teljes hatással. Míg az Arany János pontos értelme együtt adódik ki szavainak nemcsak betűiből s betű szerint való értelméből, hanem rendjéből, hangsúlyából, csengéséből is, abból a numerusból, mely csakis a magyar nyelvnek sajátja, abból a gondolatépítésből, mely csakis magyar mértékben helyezkedhetik el. Ez az, amit úgy bátorkodtam hinni, hogy egytest-vers; a Shelley verséről elég lehúzni az angol kesztyűt s magyar kesztyűt húzni rá; az Arany Jánosét meg kellene nyúzni és más bőrt plántálni rá, ha tudnánk.

Ha tudnánk. A művészetnek semmi egyéb törvénye nincs, mint ez az egy. Tudd magadat kifejezni! Magadat és kifejezni - ez persze, származékosan, mai összetételű és mondanivalójú embert jelent, ki a megragadásnak és megragadhatóságnak mai lehetőségeivel dolgozik. De csak gyakorlatban; elméletben nem. Ha egy mai költőnek sikerülne a mai embert ugyanolyan nótákkal megmozdítania, mint aminőkkel Orfeusz mozdította volt meg a köveket s a birkákat, e mai költőnek éppúgy igaza volna, mint ahogy volt Orfeusznak. Noha, jusson eszünkbe, még ez a hatalmas énekes is azzal vesztette el az ő keservesen visszaszerzett Euridikéjét, hogy visszanezett, ahelyett, hogy előre nézett volna.

Nyugat, 1935. 2. szám ·

SZERB ANTAL: BUDAPESTI KALAUZ MARSLAKÓK SZÁMÁRA

A Marslakó egy szép nap szerencsésen megérkezett Pestre, szobát vett a Bristolban, lekefélté ruhájáról a csillagok porát és telefonált nekem, hogy megbeszélésünk értelmében mutassam meg neki a Várost.

*

Uram, igen tisztelt Idegen, mindenekelőtt arra kell nyomatékosan kérnem, ne hallgasson az ujságírókra és a jeles megfigyelő tehetségekre, akik azt fogják Önnek mondani, hogy a pesti ember ilyen meg olyan. A pesti ember, akiről ők beszélnek, éppolyan, mint minden más kereskedő, ha nincsen pénze. Mit érdekel az egy Marslakót? Általában az emberek, hát fontosak az emberek a városban? Párisban csak az emberek utálatosak és érdektelenek. Én a várossal akarom Önt megismertetni, azt hiszem, a házak az igazán lényegesek. De talán nem is a házak: az utcák egymásrahajló erotikája, melyben néha erő fejeződik ki és olykor grácia, a forgalmak hőfoka talán, a köztterek és a szobrok éghajlati viszonyai, az autobusz-számokkal kapcsolatos irodalmi asszociációk vagy valami ilyesmi. Hisz Ön ért engem.

*

Lánchíd.

Talán először öt méltóztassuk. Budapest a nagy hidak városa. A Lánchidat a mult század elején építették, sok évtizeden át, őszinte kollektív lelkesedéssel. Róla énekelte a költő, az egyébként ismeretlen Vidor Emil, az Athenaeum 1842-es évfolyamában:

Hullám alá ott künn magot temettek,

Melyből – dacos habok piruljatok! –

Maholnap hajh a szellem fegyverének

Nagy győzedelmi ive kelni fog!

Nyakát a' vén folyam békén lehajtja,

Melly oly sokáig délceg 's büszke volt,

A honfiak nagyobbát ünnepelnek:

Az ész előtt egy nemzet meghajolt.

A Lánchidat valószínűleg mind a négy évszakban építették, de azért mégis főképp téli híd. Téli és esti, fekete a jellegzetes színe, meg az a csokoládé-barna, ami a nagyvárosi aszfalt, ha vizes. És azért is téli híd, mert az elődje nem volt téli híd. Azelőtt hajóhid kötötte össze Pestet Budával, azon sétált Virág Benedek, a szent öreg, lelkes társaival. Télen a hajóhidat szétszedték. De akkoriban a Duna még gyakran befagyott és az emberek átkorcsolyáztak Budára. Ha nem fagyott be, csak zajlott, egészen Bécsig kellett felkerülni annak, aki, mondjuk, a Krisztinatéren akart vacsorázni. Valószínűleg.

A Lánchíd, amint látja, Uram, empire-stílusban épült, mint az egyik oldalon az Alagút bejárata és a másik oldalon a főkapitányság. Általában Pestnek két történelmi rétege van: a barok, amely az alapvető katolikus és német polgárság lelke, és az empire, amely egy nagy magyar lendület emlékét őrzi, egy lendületét, amely azóta a semmibe enyészett. Itt, az Alagút és a Főkapitányság között még megvan valami belőle. Ha a nádor lenézett palotájából, száz évvel ezelőtt, ezt a képet látta. És sóhajtva Széchenyire gondolt, akit ő csak Stefi gróf néven becézett. Azután visszatért íróasztalához, konok munkakedvvel, mint Habsburg ősei.

A Lánchíd éktelenül hosszú. Próbálja meg egyszer, Uram, és nem bánja meg. Sétáljon át egy hölgygel Budára és azután jöjjön vissza, lehetőleg ugyanazzal a hölgygel. Meglátja, szerelmet fog vallani, mert a híd olyan hosszú. Budapest az igaz és mélységes szerelmek városa. Higgye el, Uram, aki ismeri ezt a várost, csak könnyezve tud beszélni róla.

Ne nézzen jobbra és ne nézzen balra. Ön csak a Főkapitányságra nézzen, az szép és arányos és hallgatag. Ne nézze az Akadémiát, hogy olyan dühösen és makacsul méltóságteljes, mint tudományos életünk. Szólítsa kegyelmes úrnak, bár lehet, hogy csak méltóságos, de jobb, ha az ember óvatos. És ne nézze a Gresham-palotát. Szegény valamikor merész volt és fiatal. Így élünk mi is, pesti lelkek, mint a Főkapitányság, egyfelől a hivatalos, másfelől a kommerciális fesz és pöf cifrái közt. Azért nem nézünk se jobbra, se balra.

A Dunapartok.

A Dunának két partja van, mint a folyóknak általában. Azt hiszem, az is normális, hogy a két part itt is két más világ. Mint Párisban. A pesti parton zenés kávéházak nyitnak és csuknak, a budai parton gesztenyefák.

A pesti partra nem ajánlatos napsütésben menni. Nem vagyok biztos az ízlésében, de azt hiszem, nem az Ön esete, ami ott olyankor látható. Ez a part téli estéken szép, amikor csak piarista tanárok járnak rajta, kettesével. Csak mennek, nagy reverendasuhogató titokzatos lépésekkel, a rendházból el, az Országház felé, és sétájuk célja mégis a vacsora, melyet visszaérkezve fognak elfogyasztani. Névnepokon a portás felgurít egy hordó sört a refektóriumba és szelíd szerzetesi tréfák között megisszák, tudományos és pedagógiai kérdésekről társalogva.

Sajnálom, hogy nem mutathatom meg önnek a régi piarista épületet, a Grassalkovich-palotát kecses erkélyével, és a hozzácsatolt jellegtelen, de régi épülettömböket. Nélkülük a város egy kicsit foghíjjas most a Görög Templom és a belvárosi Plébánia Templom között. Valamikor ez volt a leginkább XVIII. századi sarok. Az ember várta, hogy a rácok a vontatóhajókkal egyszer mégis áttörik a villamos sáncait és kikötnek, úgy, mint régen, mikor a Dunaparton még Ürményi, a hétszemélynök áztatta a vízbe fájós lábait és diskurálgatott a bókoló Kazinczyval.

Belvárosi utcarészlet.

De megmaradt a Galamb-utca és mellette a Krist-féle ház meg a Görög Udvar. A Krist-féle ház mélyen van, nálunk minél régibb egy ház, annál mélyebb a szintje. Úgy látszik, igaza volt Madáchnak: a por emelkedik, pár ezredév gúládat ledönti, a korzón már csak a sakál üvölt, az autók ott fognak közlekedni, ahol most a harmadik emelet van.

A Galamb-utcát érthetetlen módon itt felejtették a város közepében, a két korzó közt, úgy, ahogy itt maradt Mária Teréza korából. Szobáiba kétszáz éve nem süt a nap, csak őszöreges tipegnek az utcán, nem is tudom, laknak-e a zsalugáterek mögött, vagy csak emlékeznek. A Görög Udvarban tudom, hogy laknak. Nagyszakállú pópa is van ott, sok gyermekkel és görögök, azt mondják, igazi görögök, akik egyházközségi gyűléseken még most is Hellas nyelvén rágalmazzák egymást.

A budai parton.

inkább késő tavaszi délutánokon ajánlatos sétálni, a gesztenyefákra való tekintettel. Ez a Dunapart kissé ijedten húzódik meg a két hegy alatt, tulajdonképpen alig van. Kuttyákat szoktak erre sétáltatni, és egyszer láttam egy öreg házaspárt, az úron szürke zsakett volt és szürke keménykalap. Ha nagyokat szeret sétálni, inkább az alsó rakparton menjen végig a Ferenc József-hídtól a Margithídig. Ez a világrész nem nélkülöz bizonyos tengerészeti hangulatot és mindenféle itt rekedt életformákkal lehet találkozni. Ültem itt már például felfordított csolnokon, mint egy hajós, és néha kis lépcsőkön le lehet menni és üldögelni közvetlenül a víz fölött, mint Velencében és számolni a parti lámpák fénycsíkja a Dunán. Uram, Ön nem is képzelem, mily gazdag ez a város lehetőségeiben.

Gellérthegy.

Ajánlatos koratavasszal vasárnap délután. A Gellérthegy tetején egy rom épült, a Citadella. Kicsi lőrösszerű nyílások láthatók a falon, időnkint egy ló dugja ki rajtuk a fejét. A Citadella mögött van egy síkság. Ide szokott felzarándokolni a környékről a vasárnapi nép és katonaság. Ez a nép és katonaság hajszálnyira olyan, mint amilyent St. Cloudban lehet látni az évnek és a hétnek ugyanezen a szakán, és valószínűleg minden nagy és esetleg kisebb város szomszédságában. Mert a nép és katonaság mindenütt egyforma. Különbségek csak a legmagasabb szinteken észlelhetők. A baka mindenütt baka. De Hölderlin nem azonos Vörösmartyval.

De nem erről akarok beszélni. Inkább nézze, Uram, a helyzetet. A Gellérthegy tetején a nép és katonaság egy sajátos társasjátékot játszik, amelynek az eredete visszanyúlik a legködösebb folklóreisztikus időkbé, amikor a Gellérthegyen még boszorkányok alkottak rézmetszetszerű csoportképeket. Senki sem tudja, ki hozta be ezt a játékot és ki szervezi azóta; minden tavaszi vasárnap csak itt van. Az emberek körbe állnak párosával, úgy értem, egy férfi és egy nő. A kör belsejében pedig egyéb párok sétálnak fel és alá. Időnkint a kör közepéből egy pár odaáll egy párhoz, amely a kör szélén áll. A körbeli férfi megkérdi a szélről álló férfit: «Szereted a párod?». Ha a férfi azt mondja, igen, tovább, mennek. Ha azt mondja, nem, kicserélik a nőt. Így folytatják napestig. Mire sötét lesz, minden Tristan megtalálta Izoldáját, hogy finoman fejezzem ki magam. Hogy azután mi történik, még nem sikerült kiderítenem.

Tabán.

Nem tudom, illik-e az idegenforgalmi illemtörvény értelmében, megmutatni valamit, ami nincs. Mert Ön, teljes joggal, csak sáros réteket lát, amint úntottan csapkodják a Gellérthegy lábát. A közepén, mint árvízből szomorú maradvány, emelkedik a fehér-sas-téri Polgári iskola. Valamikor itt házak álltak, Uram, de milyen házak! és a házak közt utcák kanyarogtak, de milyen utcák! A házak földszintesek voltak és a közepükön a szederfa mellett mosóteknő állt. Leve hivogatólag csorgott végig az utca közepén, mély csatornákat vájva a szabálytalan macskafejek közt.

Minden második ház nagyhírű régi vendéglő volt, srammlizenével. Itt állt, kérem, a Mélypince, a Poldi bácsié, ötszázéves pinceboltozatával, ahol egykor török urak örömtanyát tartottak fenn, közköltészen. Itt volt a fűrjmadár a falon, Vahot Imre kezeírása mellett, és Krúdy Gyula mámoros, megszentelt emlékezete. A Tabánt bármikor meglátogathatta, télen, nyáron, nappal, éjszaka, mindig csodálatos volt, mindig egyetlen, az ember mindig most kezdődő szerelmek derengését görgette végig lejtős utcáin, olyan szerelmekét, amelyek reggel szoktak az ember eszébe jutni, az ágyban, amikor még sötét van és akkor nincs fürdő és borotva, ami lemosná az ember lelkéről azt az édes és álmosító gyantát, ami a szerelem. Itt valamikor utcák voltak, Uram, itt volt az ifjúság.

De nem specializálom magam ifjúságilag egy városrészhez, mert nincsen olyan része Budapestnek, ami a számomra ne volna az ifjúság. Ha egyszer el kellene hagynom a Várost, valami szörnyű szétszóratás következtében, ami úgy látszik hozzátartozik a fajtam sorsának ritmusához, aznap megöregednék, mint a heisterbachi szerzetes.

A Duna, a költők és a mulandóság.

Régi költőink kicsire nem néztek, a részletek iránt általában nem volt érzékük, az erdőtől nem látták meg a fákat. Pest s Budán általában nem énekeltek meg mást, mint a Gellérthegyet és a

Rákost, az ősök dicső terét. Már a borongó Ányos Pál is így írt bizonyos Kreskay Imréhez, akiről egyebet nem tudok:

Üljünk fel Gellértnek sziklás tetejére,

S külgünk egy bús hangot Rákos mezejére.

Mert akkoriban a költőknek ilyen jó hangjuk volt.

De legfőképpen, igen helyesen, a Dunában ismerték fel a pesti táj éltető középpontját. Gvadányi, történelmünk legrokonszenvesebb tábornoka is felujjongott, amikor meglátta:

Duna! oh te drága Neptunus magzatja!

Szépséged Európa minden vizét hatja,

Örvényidben magát hány viza nyugtatja?

Arany fővényednek drága minden latja.

A vizákat talán el is hagyhatta volna.

A Duna igen régi folyó és előreláthatólag még igen sokáig fog folyni, viszont a költők életét többé-kevésbé rövidre mérték parcai kezek, talán ezért jutott eszébe nekik a Dunáról a mulandóság. Így Virág Benedeknek is, az említett tabáni szent öregnek, aki többször megénekelte a Dunát, sőt egyszer ódai hevében azt is ráfogta, hogy visszafelé folyik, és egyszer csaknem nagy költő lett, amikor ránézett és így szólt:

Én gyakran lemegyek, hogy lássam, mint viszi hátán

A Duna ezt a vén s már régen erőtelen évet,

Ah vigye s a tenger mély örvényébe temesse!

A kép, melyet Virág Benedek itt érint, úgy látszik, sokáig lebegett megváltatlanul a Duna hajjai fölött, míg végre eljött Vörösmarty, a magyar szavak csodálatos felszabadítója és néhány Gellérthegy-súlyú sorban megadta a Dunának és a pesti tájnak többé soha el nem rabolható halálos méltóságát:

A kisdud patakok lassú csörgéssel erednek,

Harsog az országos Duna, tétova felszedi őket

S a folyamok vizeit s iszonyúra nevelkedik árja.

Száz ragyogó szemmel belenéz a mennyei térség,

Nem szünik ő, lemegy a tengerhez veszni, veszendő

Habjaival lemegy a nagy idő, hogy vissza ne térjen.

Várkert.

Felmehetünk siklón is, bár fölösleges: minthogy mi gondolatban utazunk. A turultól nem kell megijedni, nem bántott még soha senkit. Komoly madár díszmagyarban, kissé előrehajlik, mint a tüzes parlamenti szónokok. Őrzi a várkertet. Mikor kicsi voltam, vasárnap délelőtt be lehetett menni a Várkertbe. Ilyenkor mindig meg voltam rendülve, úgy éreztem, a király lát vendégül bennünket, gyermekeit. Azután, az ország két szörnyű, apokaliptikus hónapjában, kiírták a kapura: Minden a miénk. Vagyis hogy semmi senkié. Nagy harmincad volt a város, ebek számára. De ez ma már mindegy. Az egyetlen jó az volt, hogy be lehetett menni a Várkertbe, a nap bármely szakában. Be is mentünk, ott is voltunk egész nap. Itt nem volt szociális termelés, a fák termeltek, szigorúan individuális alapon, nádori emlékü jóillatokat.

Ide vártam a Próféta eljövételét. (Mondom, apokaliptikus idők voltak, és sokért nem adnám, hogy megéltem őket.) Úgy képzeltem, egyszercsak megindulunk lefelé, kéz a kézben, mint a gyermekek, lánc-lánc-eszterláncot énekelve, de ez a dal a megoldás dala lesz. Az erkélyeken állni fognak a nők és zokognak, frissen porolt szőnyegeket göngyölítve le, a Lánchíd oroszlánjai juhászokdva jönnek elénk, a pesti Dunapart egy nagy zenekar, a Parlament és a hajók maguktól nőnek kicsi zászlókat, a körutak felől telt tőgyű tehéncsordák közelednek, szarvuk közt felírás: Békesség az embereknek.

Vár, Bátyasétány.

Csodálatos, ez még megmaradt. Pedig ezt is lebonthatták volna, mint a Tabánt, mert ez is szép. Nagyon szép az egész Vár. A Bátyasétányon tábormokok sétálnak és valamikor az ő oldalukon elmélte ki az alapelveket széles kalapja alatt ifjúságunk nagy mestere, Pauler Ákos. Azóta már fiatal angyaloknak mondja: Veszem például ezt a csillagot. Amikor kedvenc szavát kimondja: úgy-e, rábólintanak a mennyei karok és rendek. Az alapelveket már elfelejtették, a tábormokok megmaradtak, és a kilátás a budai hegyek zengő amphiteátruma felé.

A szerelmek itt szoktak kezdődni, Uram, miért, miért nem, ki tudja. Talán a tábormokok ihletik a tudatalatti rétegeket, hogy a hazának katona kell. Az ember leül egy padra a hölgygel, majd megfagy, csak a szíve fűti. Néha egy ápolat kiskutya felugrik kettejük közé a padra, érdeklődik, hogy meddig jutottak. Megnyugvással veszi tudomásul, hogy már elpattant az első csók, az a bizonyos nem is nagyon kellemes, mert az ember még egy kicsit fél a közvetlen következményektől (talán pofon), és a távoli következményektől (talán házasság), de mégis túl kell esni az első csókon, ha az ember el akar jutni a másodikig. Sok végzet indult itt útjára, Uram, és lent kézlegyintve kongott a Krisztina-templom bölcs hangja.

Vár, Tárnok-utca.

Szélesen és nyugodtan ül itt, csak egy emelettel, de vagy hat házhelyen, az Esterházy-palota. Belseje: diákkori emlék. Mérhetetlen számú terem. A bútorokon huzatok, de ha valamelyiken nincs huzat, sírnivalóan egyszerű és szép empire-darab. A kis herceg saját szobája kisebb, mint az enyém. Fényképek a kismartoni kastélyról, kedvenc horgászó-eszközök, az egész palota szőke, bölcs és melankólikus. A múlt századi Esterházyak kiduhajkodtak minden duhajságot, agyonlőttek minden értékes versenylovat, mithosszá lettek távol angol tudatokban. Az utód már csak csendes fejcsóválással csodálkozik ősein. Körül a várbeli utcákat is örökös szőke előkelő bánatba burkolja a lemenő nap. Uram, ne csapkodjon úgy a túristacipőivel, legyen szíves. Az ablakok mögött öreg komornyikok emlékeznek Ferenc József vadászataira.

Mátyás-templom.

Valamikor nagy hegyes tornya volt. De így sokkal szebb, csonkán és építőállványokkal, sokkal stílusosabb. Ha megnéz, Uram, egy középkori városképet, a katedrális tornya mindig épen épül. A kész torony modern és parvenű dolog.

Halászbástya.

Giccs, de gyönyörű. Az erkélyen fogadhatja, Uram, a nép akklamációját. Széles lépcsőin nagy lassan lesétálhat a hölgygel, azt kell mondania, hogy a hölgy a királynő, uszályát harminc apród hozza rajvonásban. Ajánlom, hogy részesítse előnyben az olyan hölgyeket, akik szeretik az ilyesmit.

De tartózkodjék a Jezsuita-lépcsőtől. Egyszer egy ősöm, ékszerész, elindult fel a Várba, hogy gyémántokat adjon el egy grófnak, és azóta sem jött haza. Meg vagyok győződve, hogy a Jezsuita-lépcsőn ölték meg.

Kapisztrán-tér, Helyőrségi templom.

Az éktelenül nagy épületen semmi dísz, semmi mosoly, semmi lágyabb gesztus, itt áll, mint a századok. A Westminster Abbey nagyobb, de mellette nem lesz ilyen kicsi az ember. Az ember behúzza a nyakát az üres és kietlen téren, mintha egy puritán Isten átka permeteznék le a toronyból. Körötte hallgató szörnyű kaszárnyák, «ó mennyi vérrel emlékezők». A várbástya rondelláján döglött ágyúk, csatakigyók, csatabékák, merednek békés hegyek felé. Vessen keresztet és meneküljön.

Vérmező.

A város gyönyörű fényűzése, egy ekkora tér kihasználatlanul a város közepén, mögötte, finom és gúnyos bánatával a Karátsonyi-palota. Ilyen nagyúri gesztust csak Londonban látni. De azért már ő sem a régi. Ifjúkoromban a sarkán egy tábla állt a következő felírással: «A rézsüke bántalmazása szigorúan tilos». Hová lett ifjúságom kedves rézsükéje?

Pasarét.

Pasáról szó sincs. Valami nagyon modern érzésű óriás kicsi skatulyákat rakott ki a villamos mentén, azután összeszedett egypár jómódú lilliputit és azt mondta: Itt lakjatok. És laknak. Kicsi autóikon be-beszaladnak kicsi bankjukba; akik egy skatulyában laknak, meglátogatják egymást, tavasszal egymás kicsi kertjeit dícsérgetik. Olyanok, mint az emberek.

Óbuda.

Valamikor itt lakott Izrael tizenkét törzse, a csontos Zabulon-fiak és Naftali vérszegény, elefántcsontsínű ivadékai és a többiek. Itt előszobáztak, mert a németek nem engedték be őket Pestre s Budára. Azóta már beköltöztek Pestre, az Orczy-házba és máshová, sőt a legutóbbi években, vándor hajlamaikat követve, Pestről Budára költöztek. Óbudán már csak az emléküket őrzi a lejtős, elvadult, gyönyörű pálvölgyi temető. Óbudán nem maradt zsidó, Óbudán csak Halász Gábor lakik, a remetelelkű essay-író.

Batthyányi-tér, Szent Anna temploma.

A választottak édes titka. Elmegyünk mellette és cinkosan összemoszolygunk: mi tudjuk, hogy ez a legszebb épület a Városban. Tornyán a Habsburg retek, amely Spanyolországban, Burgundiában, Ausztriában és itt egyazon formanyelven dicséri az Urat, áhítatos királyok Istenét. Pár év múlva már mindenki fogja tudni a titkot és mi kénytelenek leszünk valami más épületet tisztelni. Talán a pasaréti templomot, amely addigra már régimódibb lesz, mint a Szent Anna temploma.

Józsefváros.

Az egész városrész albérletbe kiadó. Az albérlők a jövő Magyarországa. Orvostanhallgatók a klinikákról, finomelméjű bölcsészek, a Városi Könyvtár tisztviselői. Esténként borral locsolgatják meggyulladni készülő agyukat, az Adria Hajóban, ahol nagyobb és spontánabb a lárma, sűrűbb a füst és kedvesebb a készpénzért kapható szerelem, mint a Montparnasseon. Az albérlők idővel mind ismert emberek lesznek. De kicsodák a főbérlők, senki sem tudja megállapítani. Hol volt az a sok férfi, aki után ez a rengeteg özvegy és árva maradt? A főbérlő kijön az Ön csöngetésére, a fején valami olyan háló van, mint apám korában a bajúszkötő, és szidja a jelenlegi albérlőt, aki még mindig nem kelt fel. A főbérlő minden testrésze idővel füllé alakult, magánélete nincs, teljesen felolvad albérlője megfigyelésében, aminthogy őseiről is mind lemondott, kiakasztotta őket a főbérlő szobájába, a papírvirágok fölé és a kitömött kőszáli tyúk alá.

És Ön mégis valami misztériumot fog sejteni, amint karácsony előtt magányosan baktat a józsefvárosi utcák homályán, nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy a főbérlő, befőttes üvegei közt, valami receptet őriz, az életnek valami abszolút rendjét, amely csak a Józsefvárosokban nyílnak virággá, szöke lányok formájában, itt és az egész világon.

A Vásárcsarnok mögött.

Méltóztassék nem terjeszteni. Erről a quartierről senki sem tud, csak én. Alkonyatkor hirtelen Párisra alakul. Kicsi, de piszkos kávéházak, boltok, melyekből izgalmas gyümölcs-, főzelék- és hússzag árad, különös, figurának megjátszott emberek; mögöttük egy elhanyagolt folyópart, mint a Szajna és rájukvilágít a Citadella, mint az Eiffel-torony. Ön éjszaka átmegy a téren a Vásárcsarnok mögött és egyszerre jobbra és balra felébrednek a tyúkok, száz tyúk, ezer tyúk, és lármázni kezdenek. «Itt nem szabad állomásozni, kérem», mondja egy késői rendőr egy magányos teherautónak. «Leállt a motor», feleli büntudatosan egy apacs. «Nyavalyát, kérem», mondja a rendőr. És órák hosszatt veszekszenek az éjszakában, mint a párisiak.

Itt lakik az elmúlt, az elveszített szerelem. A Lónyai-utca meredek canyonjában, a Köztelek-utca tengerfenéki magányában ütheti bottal a nyomát. A Kálvin-tér mintha azért nőtt volna olyan nagyra, hogy órákon át várhasson, mint régen, valakire, aki már nem jön erre soha.

Új-Lipótváros.

Mikor fiatal voltam, ez a városrész kerítésekből állt. A kerítések alól kutyák ugrottak ki féltettel, ugatásuktól az ember megcsúszott az út jegén, felkelt és szégyelte magát. De azért szép volt és messzire ki lehetett sétálni, Újpest felé, amelyet csak a mesékből és félelmekből ismertem. Ma itt vannak a leglaposabb modern paloták. A palotákban fiatal pszichoanalitikusok teregetik ki egymás lelkét a díványokon, a bridzs délceg amazonjai ábrándoznak hófehér fürdőszobák mélyén, rendkívül intelligens magántisztviselők Moszkvát

fogják a rádión. Téli vasárnap az egész városrész hosszú fadarabokkal zarándokol a Svábhegy felé, otthon csak az előzvegyült borbély marad. Minden modern és egyszerű és tárgyilagos és egyforma itt. Két szoba hall az egész városnegyed, dacosan, fiatalosan és lendülettel leplezik lakói halavány életük egyetlen őszinte valóságát: hogy nincsen pénzük, senkinek.

Margitsziget.

A keskeny parkban, hol jobbra is, balra is láthatja felcsillanni olykor a Dunát, a múlandóság folyamatát, a szinte már túlságosan szép virágágyak között, az alsó és a felső vendéglők között, itt szoktunk gyermekek lenni és itt szoktunk megöregedni. Itt öregedett meg a pestiek legnagyobb költője, Arany János is. Ő ugyan nem szerette Pestet, visszavágyódott a falujába, mint egy nagy indián törzsfőnök, és keserű volt:

Szülőföldem, Szalonta,

Nem szült engem szalonba':

Azért vágyom naponta

Kunyhóba és vadonba.

De a pestiek annál jobban szerették és szeretik ma is. Benne megtisztulva látják a saját életformájukat. Arany János is józan volt és dolgoz, ő is szerette a pénzt és hogyha békében hagyják, mint a pestiek. Uram, ne higgyen az ujságíróknak. A pesti ember becsületes és megbízható, és Arany János a költője, a leglelkiismeretesebb magyar költő.

Ezek az ő tölgyei. Itt üldögélt, kapcsos könyvével a kezében, és írta belé az Őszikéket. Ez a két kosfejű valami itt a tölgyektől jobbra és balra, műemléktől szokatlan lényegszerűséggel fejezi ki Arany hőskölteményeinek ősi, belső erdőzúgását. Azt hiszem, a kúnszentmiklósi hunn lelet darabjain találták ezeket a kosfejű motívumokat. Ez nem utólagos mithológia, Uram, ez igazi, mint a bölény az Állatkertben.

Még ezt hallgassa meg kérem, ezt a pár sort, hogyan írt Arany János a szigetről, és önmagáról és a mulandóságról, amely itt kétoldalt folyik:

A négy füz elárvult sarjai tán élnek

Ma is, oltalmában fej'delmi személynek,

Ki, hogy e szép sziget rászálla idővel,

Beszövé nagy multját virányos jövővel.

S hagyta, hogy a környék agg fülemiléje

Éneke utolját ott elzengicsélje,

Azután hallgatva ott várja halálát,

De kövessük Toldit és a rege szálát. Agg fülemile!

Ujpest.

Romantika szempontjából a várrom után mindjárt a kazánház következik. Ó a nagy gépek, ezek a tanulékony szörnyetegek! Hogyan kapkodnak ezer fényes karjukkal, csápjukkal, hogy ordítanak, hogy toporzékolnak, hogy dorombolnak elégedetten olykor, hogy okádják magukból a füstöt, az árut, az olajat. Hol kezdődik az élet, Uram? Nem százszor eleveőbb egy nagy gép, mint egy idősebb asszony?

A szakmunkások szeme komoly, parancsoló. Ők idomítják ezeket a szörnyeket – ha nem vigyáznának, a gépek kirohannának a körutakra és felfalnák csenevész gazdáikat.

Tizenkettőkor megszólalnak a szirénák. A gyár előtti tér tarka és vidám, kissé falusias is. Téniszcipős munkáslányok összefogózkodva sétálnak el a munkások előtt, akik felvillannak szalonájukból. Mennyi szép van a munkáslányok közt és milyen titokzatosak! Az egyszerűség rettentő titkát őrzik, lelkük az atom, amelyet nem tudok szellemes szavakkal szétbombázní. Félek tőlük és vágyódó éjszakákon nagy, nemszép kezükre gondolok. A túlsó part... Buda a túlsó part, de az igazi túlsóság mégis Ujpest.

*

És most Isten vele, kedves kartárs. Látom, már az óráját nézi, haza kell mennie. Tiszta téli éjszaka van, Budapest felett fehéren izzanak közös ismerőseink, a csillagok. Ne felejtse el, hogy a Lant mellett egy kicsit balra kell térni és adja át üdvözlőmet a Kis Medvének. Remélem, jó utazása lesz a világűrön keresztül. Isten Magával.

Nyugat, 1925. 3-4. szám

KRÚDY GYULA: ADY ENDRE ÉJSZAKÁI - Kalandjaim a költővel girbe-gurba pádimentumokon -

A Három Hollóhoz címzett csárdából kukorékolás hallatszott, Zuboly, a tudós költő kukorékolat...

Hajnalodott Budapest felett, 1913-ban kora tavaszon.

...Miért kukorékolat doktor Bányai Elemér, akit közönségesen Zuboly írói nevéen szoktat szölongatni, amíg a muszka golyó leterítette őt a Kárpátokban?

Zuboly azért kukorékolat, mert dühös volt a maga angyali szelídségében - nem győzte már az asztalverdesést az elefánt-hangú Reinitz Bélával a mindennapi igazság keresésében.

Milyen volt Ady Endre kocsmája, a Három Holló?

Ma már a nyoma is eltűnt az Andrássy útról, mert ez a sorsa minden intézménynek, ha még egyszerű serház is, ahová a Szentek és Bolondok beteszik a lábukat. A Három Hollóhoz pedig bőven jártak az akkori pesti szentek, amikor az éjszakának amaz órái elkövetkeztek, mikor a szerkesztőségi szolgák végre seprőt vehettek a kezükbe.

Kiseperték a serházzal szemközt lévő Pesti Napló szerkesztőségéből Kéri Pál urat, akinek homlokán akkoriban még semmiféle jegy nem mutatta, hogy egykor kötél általi halálra ítélik a magyar bírúk - inkább poétás hajlandóságokat sejtetett ez a fiatalember, aki már tán gyermekkorában is kopsz volt...

Kegyelemben elbocsájtott a Három Hollóhoz a New York kávéházból a vörös Grajna, más néven Greiner Jenő, akit azért neveznek Grajnának, mert Reiner, az operettíró, akkoriban magyarosítja a nevét: Rajnára - aki bár születésénél fogva egy Dalszínház utcai gazdag háziúrnak volt a fia, foglalkozására nézve pedig az akkoriban sem rosszul jövedelmező közgazdász pályán működött: csak ünnepnapokon mondhatta magát egy ezüst ötkoronás tallér tulajdonosának... Költői betegség lappangott ebben a vörösös férfiúban, akármilyen ravaszkodással dörzsölgette össze kezeit az asztal alatt. Nem csodálnám, ha egyszer titkos versekre találnának, amelyeket ez a férfinak is kiváló emberpéldány, a mindennapi nevén Vörös Grajna itt-ott nők emlékkönyvébe elhelyezett...

Szabadságot kapott ugyanekkor kísértetjárásaira Révész Béla is, aki idáig egy régi kolostor faláról hallgatózott a körülötte történő eseményekre. Olyan szórakozottan lépett be a Három Holló füstjébe, mintha nagyon messzi földről, valamely melódiától visszhangzó szigetről jött volna az ábránd nélküli Pestre... És ezeknek a melódiáknak a visszhangját itt keresgélte volna tovább az Andrassy úti kis serházban, hol néha a Különös Idegen riadozó vadászkürtje, máskor magányos fuvolázgatása felhangzott.

*

...Ám újra, meg újra nyílik a Három Holló ajtaja, mint ez már régi szokásuk a kocsmái ajtóknak, amelyeket konok bánattal vagy illanó örömmel olajoznak.

Belépkednek más barátok és tisztelők, akik az éjszaka e késői órájában sem térhetnek addig nyugovóra, amíg néhány költeménynek vagy valami hasonló haszontalanságnak az élettörténetét meg nem beszélték.

A púpos Löffelmann csárdás, az Andrassy út Quasimodója nem minden jóakarattal figyel a Holló hátulsi szobácskájában gyülekező társaságot, habár ez a serméről név szerint és személyesen csak azokat az urakat és hölgyeket ismerte, akik a közeli Orfeum vagy a Folies Caprice lámpásai alatt találták meg élethivatásukat és masztix-, valamint rizsporszagot hoznak magukkal az ajtón át. Spitz-táncosnők tervezgetik itt egy sarokban legközelebbi moszkvai utazásukat, míg a másik asztalnál olyan művésznők nevelgetik a barna sörítallal keblük terjedelmességét, akik elmúlt életükben talán már Irkutzkig is eljutottak, ilyenformán nem akarnak messzibbre utazni a Szerecsen utcánál. Más sarokban fetünedezik Patti, a pesti éjszaka bűvészmestere, akiről az a legenda járja, hogy már több mint százestendős, ugyanezért parókáját is kénytelen gesztenyebarnára festetni. Amott öreg artisták sírják bele a habos kriglibe azokat a régi időket, amikor még biztosan tudták a trapézugrást és a késnyelést.

Asztmatikusan szuszogva nyomul be az ajtón a régi Andrassy út éjjeli őre, akinek minden elfogyasztott spriccerről és palackpezsgőről tudomással kellett bírni, hogy a megfelelő forgalmi adót egy kis baráti kölcsön alakjában kivethesse... Diogénész Blau volt ez a kövér ember és bár tőzsdeügynöknek született: nagyon szeretett korhelykedő fiatal költőkkel éjszakázni és nekik elmondogatni a maga groteszk életfilozófiáját: öreg virágáros asszonyokról, akiktől már senki sem vásárolt virágot a Télikertben, valamint azokról a szerencsefiakról, akik még mindig fiákeren robogtak végig a régi Pest legszebb útvonalán,

holott neki, Diogenésznek Európa legolcsóbb járművére, a konflisra sem tellett. - És e helyen az éjszaka ingyence mindig a csapolt sör frissessége iránt érdeklődött, természetesen jó, bécsies német nyelven kérve Löffelmann vagy a megbízható csapost, és jó szentesi dialektusban beszélt a kis szobába a maguk rejtélyes ceremóniáit végző Szentekhez és Bolondokhoz:

- Fiúk, ma nem jó a sör. Inkább bort igyatok.

*

Mik voltak azok a rejtélyes ceremóniák, amelyeket éjnek éjszakáján a Három Hollóban üztek, a kis szobában, azok a férfiak, akik a város legtávolabbi részéből is összegyülekeztek, hogy mindennapi szertartásukat elvégezzék?

Mint említettem: Zuboly szerkesztő úr már éjfél után kukorékolni szokott dühében, mert a Bömbölőt nem győzhette meg a kézenfekvő Igazságról, amelyet Zuboly úr szerint nyomban meg kell értenie a legnagyobb marhának is a városban. De Reinitz túlkiabált minden hangot a kis szobában:

- Éljen a legnagyobb marha!

És öklével úgy verdesi az asztal lapját, mintha verekedésre készülődne, pedig titokban csak azon töri a fejét, hol található egy zongorát, amelyen legújabb dalszerzeményét Zubolynak, a legszentebbnek bemutatathatná.

...Váratlan vendég nyit be az ajtón, Hatvany úr, aki azt a Különös Idegent keresi, aki Nagyváradról és Párizsból ebbe a városba tévedt és itt, az egzaltációra amúgy is hajlamos fiatalságnak olyan tippet adott költeményeiben, amilyen tippet a legvénebb papagájnak sem jutna eszébe kihúzni a planétás-dobozból. De a Különös Idegen még nincs jelen a csárdában:

- Bizonyosan megint zsúr van Vésziéknél - mondja egy tévedező, de szordínójában is féltékeny hang az asztal mellett. Révész úr volt a felszólamló, mert nyilván ütött valahol fertályt a falóra, amikor az egyébként hallgatag kakukk is kikullant házikójából.

Hatvany úr, aki karcsú redingot-jában bátran beillenék egy angol regénybe is, amelyet Pendennis Arthur ifjúkoráról írtak, nem sokáig állhatja a Három Holló zaftos virsli és hagymás hering gigózolgéseit. Azonkívül is furcsállja, hogy Vörös Elek, a kifestett arcú orfeumi cigányprímás olyan otthonossággal telepedik le a Szentek és Bolondok asztalához, mintha együtt járt volna muzsikálni Párizsba azzal a fiatalemberrel, akinek az érkezését itt várják. Nem sok bizalmat ébreszt benne Blau Diogenész sem, aki a jeles pesti kereskedőfirma fiának megjelenésére sokkal többet ólálkodik az extra-szobát elválasztó függöny mellett, mint ezt más szegény költőkért tenni szokta. Hatvany úr mind reménytelenebbül várakozik, még az sem bírhatja őt maradásra, hogy odakünn a söntésben éppen döngetni kezdi hordóját a púpos Löffelmann.

...Már a közeli éjjeli kávéházakból jönnek hírlapírók, akik gyűrött mandzsettájukon hordják az éjszaka érdekes híreit. Posta jön Helvéciából, hogy M. Doktor, nevezetesen Lexikon-szerkesztő éppen ebben a percben szöktette el a kávéház egyik nevelt leányát, aki az éjszakázó hírlapíró körökben Kisfuváros Rózsi névre hallgatott. A szöktetés egy Ó utcai ablakon át történt, mint akár a regényekben.

De a romantikus Lexikon-szerkesztő különös kalandja sem tartja vissza a vörös Grajnat attól, hogy a maga gyomorrákos undorával elmondja nézeteit a véletlenül távollevő asztaltársasági tagokról, holott a vörös Grajnanak éppen az volt a fő erényessége, hogy szemtől-szembe is nagyszerűen és kiadósan meg tudta mondani kellemetlen véleményeit barátainak.

Már a rekedt hangú Bakti Gyula is betámolyog az éjjeli hírlapírók különös kiszólásaitól megrészegülten: a Friss Újság példányaival. A tolakodó rikkancs csak akkor vonul vissza, amikor őt erre szerkesztője, Révész úr inti.

*

De végre jő - Ő.

Hinnéd, hogy egy vidéki színész robban be az ajtón, akinek aznap némi sikere volt a kövér polgármesternénél... Máskor az ifjú Eugén Anyegin bundáját keresnéd rajta, amint szeneveleg jár mulatozásai után.

- Lédával voltam, te Bolond! - harsogja legjobb barátja és lakótársa, Révész Béla fülébe, pedig Bélánk már régen leszokott arról, hogy szerelmének szemrehányásokat tegyen.

Csinos, vidékies úrfi.

A kezét néznéd: olyan tiszta, mint egy fiatal szerzetesé, amelyet az imént mártott meg a szenteltvíztartóban.

A haját vizsgálnád: ama sánta lord jutna eszedbe, aki költői ihletében átúsztta a tengersizost.

A szemében egy ijedt, beteg gyermek félelme, akit elalvás előtt dajkája a kapufélfának támaszkodó öreg Halál kalandjaival mulattat - míg a másik pillanatban akár olyannak is láthatod szemét, mint egy mohó kalandorét, aki Nagyváradtól Párizsig minden gyönyört felhabzsolni, minden női testből való drágaságot magához ragadni óhajtana.

Ó, ezek a fejedelmi szemek!

Néztek mélázva, borral és szennyel meglocsolt kocsmaszobák felett, mintha szétnyíltak volna előtte egy pillanatra a falak, hogy lássa a messze elterülő, melankolikus Magyarországot!

Néztek kihívóan és dacosan, mintha félelem nélkül merednének szemközt azzal a halálos Sorssal, amely csak azért nem éri utol a Három Hollóban, mert az Andrássy úton nem talált bérkocsit, mind elvitték őket a sors menyasszonyai, a Cifra nők, akik ilyenkor hajnaltájban szoktak hazafelé menni.

De mégis legtöbbször hízelkedően, bocsánatkérőleg néztek ezek a szemek, mintha végtelen szelídséggel előre pardont kérnének az alkalmatlankodásért, amelyet tulajdonosuk itt Magyarországon okozni fog.

...Ravaszdian, mintha hamis játékhoz invitálna: figyelte a kukorékoló Zuboly és a tomboló Reinitz vitatkozását. Nagynéha volt egy simogató sugara Révész Béla részére is, de ugyanakkor a maga nyerítő hangján a fülébe kiáltotta:

- Süket ember - bolond ember.

...Ezalatt a vörös Grajna valami rettenetes héroszi feladatra készülődött. Pénz hiányában adós akart maradni pohár söre és virslije árával az ismeretlen főpincérnek. - Ügyét sikeresen végrehajtotta, mert a kalendáriumokra piros betűkkel volt felnyomtatva még 1913 száma.

*

De mi gazdagok, mi szélebbélelt, faágon való himbálózásra ítélt milliomosok tovább maradhattunk úgy a Hollónál, mint a Holló után következő csárdában, ahová Ő mindig olyan szerényen és bizonyos izgatottsággal lépett be, mint az úriházba a betlehemes fiú, akinek majd a verset el kell mondani.

...Mielőtt azonban bejárnánk a hatodik kerület egérlesően hunyorgató, hajnali kocsmahelyeit, beszéljük el az operai szfinxszel való csatát.

Ő hajnali bolyongásaiban már korábbról szemügyre vette ezeket a bőkeblű hölgyeket ott az Operaház lépcsőinél, a mozdulatlan szívűeket, akik lelketlenség dolgában felülmúlnak minden cifra Elszántságot, amely éjszaka az Andrássy úton koncsorog. Ő tudta, hogy ezek a kőnők füttyülnek az ő költeményeire, holott másvilágias látományaiban kisütötte, hogy az egyik szfinx, amelyik a Dalszínház utca felé foglalja el örök állomását: éppen Léda asszonyhoz hasonlít.

(Azt hiszem, hogy minden szerelmes tapasztalhatta azt a különös érzést, amely akkor buggyan fel lelkében, amikor véletlenül valaki olyannal találkozik, aki némileg hasonlatos az ő szerelméhez. Elég néha egy szó vagy egy mozdulat az alteregó részéről, hogy a szerelmes káprázatokba essen - hátha valamely titkos kapcsolat fűzi őt az ismeretlen alteregóhoz. Így például azok a szerencsétlen éjjeli nők, akik az operai szfinxek előtt árulják hulladozó virágleveleiket: sohasem tudhatják, hogy miért hajol le éppen az ő szegény virágszirmukért egy ügyelgi fiatalember, akit azelőtt sohasem láttak?... Kinek az elképzelt alteregója ő, az utca lánya, a hercegnő-e, aki most az udvari bálon pörgeti bokáját, vagy pedig egy kolostorbeli szüzé, aki e percben talán hideg kövön térdelve imádkozik szerelme életéért?)

Ő a Dalszínház utcai kőnőben fedezte fel Léda asszonyt és felment hozzá a hét lépcsőfokon, mint a buddhista hétrétű-úton, hogy tiszteletét bemutassa a márványszívűnek. Az ilyen tisztelgések alatt barátja mindig távolabb állott, mert ez az úriember akkortájt nemcsak a kőszüzeket vetette meg, hanem a meleg húsból, forró szívből való hölgyeket is. Ugyanezért a jóbarát a hajnal derengésében unottan kiáltott:

- Gyere már, Agyibagyi, mert még becsukják a Borozót.

- Várj! - felelt a magasból a tüdőbajosok és a szerelmesek örök rekedtségével ő. - Még csak egy szót mondok neki.

Nyilván sugdolózott a szfinxszel, lakására hívogatta őt abban az időtájban, amikor Révész Béla, a lakótárs majd a fülére fekszik.

De a szfinx nem ment el.

És Ő ezért nagyon megharagudott egy hajnalon.

Az igaz, hogy ennek a haragosságnak az előidézésében része volt Rákosi Jenő úrnak, aki éppen aznap vonultatta fel harmincmilliónyi magyar közvéleményét a szegény Duk-duk Bandi ellen, és része volt annak az ártalmatlannak látszó, könnyű asztali bornak, amelyet ő olyan nagyon kedvelt, de a Púpos becsületes volt, nem vizezett.

A Szfinx makacsabb volt ezen a hajnalon, mint egyébkor. Nem adott választ a költő esdeklő szavaira.

- Hát ha nem jössz, viszlek! - kiáltotta ő a magasban és szilágysági szilajsággal a nőoroszlán hátára vetette magát.

A köszívű megnyergelése azonban most sem sikerült. A távolabb álló jóbarát csak annyit látott a lefolyó eseményekből, hogy egy szegény, kalap nélküli férfitest zuhan le a szfinx hátáról és a gyönyörű férfifő, amelynél szebb és finomabb nem volt Nagy Magyarországon: nagyot koppant az ölnyi mélységben az egyik lépcsőfokon.

- No, ennek kampec - gondolta magában a Jóbarát, mert az ilyen válságos pillanatokban az embernek mindig a legegyszerűbb szavak szoktak az eszébe jutni.

A költő egy másodpercig vagy kettőig holt mozdulatlansággal feküdt Szerelme lábainál.

- Ó, a nyomorult! - hallatszott egy fájdalmas nyögés a hajnali sötétségbe borult lépcsőkről. Ilyen hangon nem a költeményekben, hanem az életben szoktak beszélni...

Az odasiető Jóbarátnak megint csak egy paraszti mondás jött a nyelvére:

- Kancarúgás nem szégyen!

Ennek a disznótoros mondásnak volt-e hatása vagy pedig valamely csodálatos, láthatatlan karok - talán éppen az édesanyjáé onnan a messzi Érmindszentről - vigyáztak az ölnyi magasságból lezuhanó költőre - Ő nevetve talpra ugrott, megkereste elhullott fővegét és vitézkedő kedvvel, mint legjobb napjaiban szokta: nyomult előre a közeli Borozó piros köddel fénylő ajtajának. A Jóbarát álmélkodva utána. Ő a korcsma küszöbén megfordul és hangosan kiált:

- Hol marad Bolond és Szent Barátom, Béla?

De már jött is a hűséges Révész és arca még mindig krétafehér volt a kiállott ijedelemtől.

A reggel halottasan józan ujjait már kopogtatásra emelte a korcsma ablakai előtt, Ő még mindig azt magyarázta az egybegyűlt barátoknak, hogyan rúgott fel a nőoroszlán, amikor hátára pattant... A New York kávéházból telefonon előhívott Lukács doktor rövid vizsgálódás után megállapította, hogy a költő koponyáján a legkisebb sérülés sincs, ugyanezért nem is adott hitelt az egész kalandnak.

*

Ámde csak ballagjunk tovább azon a bizonyos Mező utcán, ahol az akkori Pest fiatalságának életéből legalább egy fertálynyi lejátszódott.

Az éjjeliző hírlapírók, ha ingük nem is volt a legkifogástalanabb: felhajtott bundagallérral baktattak itt végig, mikor Popovics, a huszárnadrágos portás az utolsó részeg embert is kocsira ültette az orfeum előtt. Pár nélkül maradt, álvatag hölgyek néztek reménytelenül a költő karcsú alakja után, amely ilyen tájon bizony már ingadozott, mint a nádszál a szélben, míg a hív Révész, talán éppen lakótársa gyengesége miatt kettőzött erővel birkózott meg azokkal a folyadékokkal, amelyekről az orvos urak már akkoriban is azt mondták, hogy ártalmasok a szívnek. Ám a Dessewffy utca sarkán csárdája ajtajában áll Kovács, a kerekfejű kocsmáros és nyájas, vidékies szívélyességgel invitálja fogadója a társaságot, amely még a tegnapi napról keletkezett. Ó, itt hiába kerestük már azoknak a francia szappanoknak a szagát, amelyektől még korán estén a költő arca illatozott. Zuboly medvebőr szagát inkább lehetett volna érezni ezen az arcon... tompa szájából sem szálladozott a fogkrémek és öblítővizek illata, pedig ezekkel a tisztálkodó szerekkel mindig bőven szeretett bánni. Inkább Révész Béla örök szivarjának a kesernyés ízét vette kölcsön az ő lehelete is... A hajzata, amely az esti órákban szeretett még úgy fodrozódni, mintha éppen akkor frissen került volna ki egy női kéz simogatásai alól, a Dessewffy utca sarkán már homlokába lógott, mint akár azoké a futó költészeké, akik többé-kevésbé már utánozgatni kezdik őt ebben az időtájban is... És fehér gallérján foltok mutatkoznak az éjszakai eseményektől, mintha ingén is nyomot hagytak volna azok a méltatlan szavak, amelyeket itt-ott maga is elejtegetett.

És magatartása, amely odáig az egész világ iránt való hízelkedést és barátságosságot is tudta kifejezni: a Dessewffy utca sarkára érve vad és cinikus lett, mint egy vidéki hírlapíróé, aki szívből megveti pesti kollégáit.

Kovács vendéglőjében a nyers vereshagyma szaga éppen akkor ereszkedett küzdelembe a fokhagyma szagával. Az elmúlt éjszaka fülledt még élményeivel a fogadó szobájában. Muzsikus cigányok kártyáztak egy sarokban és ölbeli gyerekek tarka-barka cigánynők várakoztak reájuk. A pincérnő olyan közönséges volt, mint a nagymosás. De helyén volt Kovács, a nyájas kocsmáros. Habzó bort, amolyan pezsgőfélét állított az asztal közepére, amely asztalhoz aztán figyelmező füllel maga is lekönyökölt.

*

...Hát lehetett ez a csárda akármilyen utolsó ebben a nagy országban: az igazi Ady mégis csak itt mutatta ki valódi arculatát, két barátja és egy analfabéta kocsmáros előtt, aki odáig, amíg Ady-verset nem olvasott: egyetlen költeményről sem tudott a világon a káromkodáson és a Miatyánkon kívül.

Itt ugrott ki, a szurtos kis szobában, ahová néha messziről behallatszott a Terézia templom déli verse (mert a harangozók mindig konkurálni akartak az illuminátorokkal) az az Ady Endre, akit Vészi bácsi udvarias zsúrjain nem láthattak a még akkor hajadonfővel járó Vészi-hölgyek, de nem ismerhetett meg még maga az okos Léda sem, ez a Nagyváradról származott kézilámpás, amely mindig előre szeretete volna az utat mutatni a botorkáló költőnek, míg a költő néha szeszélyességében a háta mögé világított a lámpással, aminthogy mindvégig ismeretlen maradt ez az igazi Ady úgy a Három Hollónál, a Szentek és Bolondok Társaságában, valamint a Meteorkávéházban, ahol ambiciózus fiatal ügyvédek, orvosok, tanárok is tisztelegtek néha a költőnél, és tiszteletükkel majdnem olyan terhére voltak, mint a plébánosnak a kezet csókolgató iskolásgyerekek.

Itt, a csárdában, amelynek talán már a helye sincs meg: többek között kiderült a Költőről, hogy veszekedő és gyűlölködő emberi tulajdonságai vannak. - Hej, hogy tudott marni, csípni,

gyilkosságra uszítani itt irodalmi barátai és ellenfelei ellen két Barátot, akik közül az egyik a jó Gondviselés komolyságával ült mellette, míg a másik olykor csak azért ereszkedett irodalmi témák megvitatásába, hogy ne kellessen még hazamenni, amit nem nagyon szeretett tenni. Azok a mondatok, haragosságok, gonosz lenézések, vitriolos kiszólások, amelyek valaha tán a nagyváradi bodegában kezdődtek, itt folytatódtak. Nemigen nyomtattak le az akkor magyar hírlapok kétszer egy nevet, amelyről a Kovács kocsmabeli bús duhajnak nem lett volna meg a maga megjegyzése. Epe, gúny, dölyf, mélységes megvetés minden szó, amely a szurtos kis szobában elhangzik, ahol a jelenlévő Tisztelő, a kerekszemű kocsmáros érthetetlenül bólongat a „Fiúnak”, amint a költőt becézgetve nevezte. De azok az írók, akiket valamely külföldről ideplántálódott szokás szerint: beérkezetteknek szoktak mondani, szorongathatták a nadrágszíjukat, hogy a nadrág le ne essen róluk ilyen reggeleken, amikor a költő Kovács úr odújából szemlét tartott a kombattáns magyar irodalom felett. Az öreg Rákosi Jenőtől az ifjú Dinnye Mihályig mindenkiről volt valami olyan mondanivalója, amelynek nem nagyon örvendezett volna az illető, ha az ablakon át hallgatózik.

Ez volt az igazi Ady - a gögbe, lenezésbe, sőt néha némi antiszemitizmusba burkolózott csinoskás vidékfi, holott már javában a „Nyugat” főmunkatársa volt. Külsőleg finom, Párizsjárt, elegáns magyar úriember...

...A Kovács-csárdában nem sokat számított a tartózkodás időpontja és a fogyasztás mennyisége, mert a társaságnak folyószámlája volt itt, mint valami bankban, ahol nagyobb letétet őriztetnek.

*

...És mégis: ezekben a kocsmás-csárdás időkben volt Ő a legdíszesb karácsonyfa a magyar irodalom ligetében.

A versforrás csodálatos bőséggel bugyogott belőle, akár a Kocsmacsillag állott a feje felett, akár valamelyik barátságos házban évődött. Papiroost és ceruzát vett elő a Holló-kocsmaszalánál, hogy javítás nélkül, folyamatosan leírt új versével valamely barátját megajándékozza. De megtette ugyanezt a Téli kert kucséberszagú, illatszerez miliőjében is, mintha csak azt akarta volna elérni, hogy barátai sohase felejtsek el a vele töltött éjszakákat.

Ajándékozott, mint egy fejedelem.

Bizonyára maradtak versei különböző hölgyeknél is, amikor éppen Vénusz csillaga ragyogott az égboltozaton. Könyvei egymás után jelentek meg, a brómos üveget inkább poétás affektációból hordta a kabátja zsebében: valójában még nem volt arra szüksége. Fülledt volt a pesti éjszaka a mámortól, amelyet a francia módszer szerint készített borok, Egyiptom földjéről származó mákonyos cigaretták és a művelődést, irodalmat óhajtó nők okoztak - hiszen még mindnyájan emlékezünk arra a szerencsétlen leányra, aki költőnként mutatkozott be az egykori Helvécia kávéházban, papirosokat és könyveket tartott a kezében, amikor a vidéki kupeczek borral rakatták meg az asztalt, és valóban fel is olvasta az Éj leánya legújabb költeményeit, ha Ady Endre véletlenül a kávéházba bevetődött...

Ugyancsak az éjjeli mulatókat járta az a fokesos ember, aki színes papirosokra nyomott verseit árulta és szavalta: az egykori Hazafi-Verai Jánosnak valamely késői maradéka. De ugyanakkor az orfeumi zenekar már azokat a finom franciás melódiákat játszotta, amelyeket

egy héttel előbb a nizzai karneválon muzsikáltak és nappal se volt csodálkozni való, hogy egy jobban sikerült magyar regényből rövid pár hónap alatt két-három kiadás megjelenik...

Még boldog béke volt Magyarországon, Budapest úgy vágyódott a civilizáció - és benne: a jó irodalom után, mint azok a vad néptörzsek, amelyek először kóstolják meg a messziföldről jött hajósok pálinkáját.

A költő, aki kezdettől fogva valakinek érezte magát ebben a városban: olyan széles, céhmesteres léptekkel mehetett végig az Andrassy úton, mintha azt várná, hogy a paloták térnek ki majd útjából. Hiszen már Reinitz komponálásában a zenehangok is szárnyukra vették némely versét, különösen olyankor, ha azokat a zeneszerző személyesen bömbölte el a Magyar Világkávéház szeparéjában. Én mindig csodálkoztam az ilyen hangversenyek után, hogy nem kértek kártérítést a zongoráért.

*

Ez a mai előadás nem tekinthető egyébnek, mint bevezetőjének a feljegyzéseknek, amelyek a költőről ez év folyamán a Nyugatban fognak megjelenni, azért már végzek is a mai penzummal, ott, ahol Ady Endrével utoljára találkoztam.

A tántoríthatatlanul hű Révész Bélának köszönhetem ezt az utolsó találkozást is, mint annyi jó találkozást Adyval az életben.

A költő levelében jelentette, hogy egyedül nem merészel elmenni éjszaka hazulról, magával hozza Csinszkát is. Az úrihölgy jelenléte miatt nem választhattuk tehát összejövetelünk helyéül valamelyikét a kedves fiákeres kocsmáknak, ahol annyi meghitt éjszakát töltöttünk. Kellő úrias miliőről kellett gondoskodni, bár Révész előadta, hogy a költő már nem tud emberek közé járni, napjait betegágyban tölti. Miután történetesen akkor a Royal szállóban laktam, könnyen elintézhettem a fogadóban, hogy olyan extra szobában terítsenek, ahová egyenesen az utcáról lehet bejutni anélkül, hogy valamely kíváncsi vendég pillantásaival zavarná a nyugős, beteg költőt. Erre a legalkalmasabb volt az a szoba, amelyet az idő tájt Fehér szobának neveztek. A falon gobelinek, az asztalon kristály és ezüst szerviz, a szellőztető készülék még Révész Béla fekete szivarjainak a füstjét is könnyűszerrel megsűrte...

Ady váratott magára.

Már körülbelül tízre járt az idő, amikor egyik karja alatt egy doboz cigarettával, másik karján Csinszkával megjelent. Csinszka mosolygott, mint mindig, míg a költő hamarosan, de tréfásan is így üdvözölt:

- Igazán csak azért jöttem el, mert Süket és Bolond embereket nem szabad becsapni, akárcsak a gyermekeket. Alig bírtam felkelni az ágyból.

Szemügyre vettem a költőt. Testileg még nem látszott rajta olyan változás, amely néhány hét múlva bekövetkezendő végét jelezné.

Ezen a napon legjobban élt rajta a haja, amelybe nem tudta ezüstjét belekeverni a fájdalom, akármennyi testi szenvedésen ment át a költő. A szeme valamivel nagyobb volt, mint legutolsó találkozásunkkor. Az ajkszéle valamely belső láztól remegett és alig nyúlt az

eledelekhez, inkább a boros flaskót vette kezelés alá, és a jó Révész nem tudta eltitkolni szomorúságát. Amiért aztán Ady a második pohár után megint a régi nyerítő hangot hallatta:

- Süketember - bolondember!

És ez a régi, kacajos vad hang: mintha jeladás lett volna arra, hogy a Fehér szobában a függöny szétlebbenjen és megjelenjenek kísértetiesen a múlt idők alakjai...

Elsőnek jött vérző mellével Zuboly...

A költő nyomban kijelentette, hogy ő valójában nem tudja elhinni, hogy Zuboly igazán meghalt volna. A csatatéren minden egyenruha egyforma.

Friss sírhantja alól kezét dörzsölgetve érkezett meg a vörös Grajna, akinek nem sikerült a temetés árával adósnak maradnia.

- Vörös ember, vörös kutya, vörös ló - egy se jó! - rikkantotta fel Ady, mintha valami megszálló borongást akarna elkergetni magáról.

Aztán még sokat beszélgettünk Léda asszonyról, aki ugyan testileg nem halt meg, de mégis halotti koszorúvá vállott a költő életében.

Itt Csinszka csendesen jelt adott a költőnek a távozáshoz, mert a kristályüvegekből már kifogytak az előre elkészített asztali borok.

A költő még egy darabig makacskodott - mintha a szfinxet akarná újól megnyergelni... És a tomboló jókedvből egyszerre lezuhant a legnagyobb szomorúságba - mint akár azon a régi éjszakán a szfinx hátáról...

- Talán én is meghalok nemsokára - mondta olyan hangon, hogy megboroztunk az asztalnál. Kopogtattak az ajtón - de még nem a Halál volt, hanem a pincér, aki az üres edényekért jött...

És a távozás közelségét látva a költő, két karjával magához vont és a fülembe súgta, hogy senki se hallhassa:

- Gyulám, ez az asszony nem ad nekem bort. Intézd te el, hogy egy kétliterest hazavihessek a télkabátom zsebében.

Elintéztem.

És ezzel vége volt az utolsó vacsorának.

[*] Szerzője felolvasta a Nyugat matinéján 1925. január 25-én a Renaissance Színházban.

REGÉNYEK

(Első részlet közlése)

Nyugat, 1926. 13. szám

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ÉDES ANNA

Regény (1)

„Oremus pro fidelibus defunctis. Requiem aeternam dona eis Domine et lux perpetua luceat eis.
Circumdede runt me gemitus mortis: Dolores inferni circumdede runt me.
Absolve Domine. Benedictus Dominus Deus Israel.
Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.
A porta inferi Erue Domine animam eius.
Ne tradas bestiis animas confidentes tibi. Et animas pauperorum tuorum ne obliviscaris in finem.
Domine Jesu Christe miserere ei. Christe parce ei.
Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus ad te veniat.
Miserere mei Deus. Non intres in iudicium cum famula tua Domine.
In paradysum deducant te Angeli: et cum Lasaro quondam paupere vitam habeas sempiternam.
Oremus. Anima eius et animae omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei requiescant in pace.”
(Rituale Romanum.)

I. Kún Béla elrepül

Kún Béla repülőgépen menekült az országból.

Délután – úgy öt óra felé – a Hungária-szállóban székelő szovjet-ház körül fölrebbent egy repülőgép, átrepült a Dunán, a Várhegyen s merész kanyarodással a Vérmező felé tartott.

A gépet maga a népbiztos vezette.

Alacsonyan szállt, alig húsz méter magasságban, úgyhogy arcát is látni lehetett.

Sápadt volt, borotvátlan, mint rendesen. Vigyorgott az alatt álló polgárookra s vásott kajánsággal, csúfondárosan még búcsút is intett egyeseknek.

Zserbókat vitt, melyekkel teletömte puffadozó zsebeit, aztán ékszereket, grófnék, bárónék, kegyes, jótékony hölgyek drágaköveit, templomi kelyheket, sok más egyéb kincseket.

Karjairól vastag aranyláncok lógtak.

Egyik ilyen aranylánc, mikor az aeroplán magasba lendült s eltűnt az ég messzeségében, le is pottyant a Vérmező kellős közepére és ott egy öreges úr, régi krisztinai polgár, adóhivatalnok a Várban, a Szentháromság-téren, valami Patz nevezetű – Patz Károly-József – meg is találta.

Legalább a Krisztinában ezt beszéltek.

II. A méltóságos úr, az elvtárs és a méltóságos asszony

Mikor ennek 1919. július 31-én délután hatkor híre futamodott, Vizy Kornél kikiabált:

– Katica.

A konyhában egy lány állt, kövér, mint a töltött galamb. Úgy látszik, kimenőre készült.

Már teljesen felöltözködött. Rózsaszín ingblúz volt rajta, fehér szoknya, fekete viaszosvászon-öv, új lakkcipő. Kézitükrében szemlélgette magát, rizsport hintett zsebkezdőjére, mellyel bemaszatolta a dundi-puha arcát.

Hallotta a kiabálást, de nem mozdult.

A csengettyű már régen elromlott náluk – már a Károlyi-korszakban, mikor beszegődött ide –, azóta csak így kiabáltak neki, vagy kopogtak a dolgozóból, melyet a konyhától vékony vendégfal választott el.

A hang dühösen kiabált.

Erre a lány áthaladt a hosszú, keskeny előszobán, szemügyre vette magát a ruhafogas tükrén, igazgatta haját és riszálva gömbölyű farát az ebédlőbe imbolygott.

Az ebédlő díványán egy negyven év körüli férfi heverészett, oly elhanyagolt, mint egy csavargó. Gyűrött puhainget viselt, nyakkendő nélkül, téli nadrágot, toprongyos cipőt. Csak a sárral meg az arcát keretező fekete pofaszakáll mutatta, hogy mégis valaki.

Kezében a Vörös Újság legutolsó számát szorongatta, távol a szemétől, egész a térdénél, mert erősen messzelátó volt. Annyira elmerült az olvasásban, hogy most nem mindjárt vette észre a cselédet. A cikkek már bejelentették a készülő összeomlást, ezzel a címmel: Veszélyben a proletárhaza!

Katica közelebb lépett a díványhoz.

– No mi lesz? – dörmögött kedvetlenül Vizy. – Hányszor ordítsak? – és hogy enyhítse szigorát, vállat vont fektében.

A lány a lakkcipője orrát bámulta közönyösen.

– Jó – mondta Vizy, mintegy magával vitatkozva, elnézően s mégis zordul. – Csukja be az összes ablakokat.

Katica indult.

– Várjon. A redőket is. És a zsalukat is. Értette?

Majd hozzátette:

– Fölkiabáltak.

Ledobta a Vörös Újság-ot, csörgött a hitvány szalmapapiros, mely barnás-füstös volt, mintha valami világégés pörkölte volna össze. Víz fölkelt a díványról s két kezét nadrágzsebébe dugva kitekintett az ebédlő nyitott ablakán.

Lent sétált az a vörös katona, ki az előbb fölkiabált, de már oly egyedül és elhagyottan, hogy nem is gerjesztett gyűlöletet. Apró, csenevész proletár volt, úgy látszott, nem bírt megnőni a nyirkos pincelyukban. Nem is emberhez, hanem egy embrióhoz hasonlított, kinek vállára szuronyos puskát biggyesztettek.

Az alkony úgy hullámozott a Vérmező lesült, agyontiport gyöpén, mint egyébkor: megaranyozta az Istenhegyet, a Jánoshegyet és távol jelentősen fölcsillogtatta egy templom keresztjét.

A Gránit-lépcső táján kettes-hármas csoportok álldogáltak – a riadt embernyáj, mely hirtelenül pásztor nélkül maradt – és suttogtak, amint mostanában megtanulták, süketnéma jelekkel, a szájak mozgásáról olvasva le a szavakat.

Mindössze ez jelezte a változást.

Felhő sehol. Álmos levegő nehezedett mindenre, mint nyári zivatarok kitörése előtt, mikor a szél visszatartja lélegzetét és a természet egy óriási szobának, a fák játékszereknek, az emberek viaszbaboknak rémlenek.

Ebben a bénulatban, melyben nem volt se mozgás, se hang, csak egy kép mozgott és üvöltött, az a plakát, mely ezt ordította: Fegyverbe, fegyverbe!, az a vad, örült matróz, ki egy lobogót rázott hihetetlen lendülettel, egészen összeolvadva vele s úgy kítátotta csontos száját, mintha el akarta volna nyelni a világot.

Víz sokszor elment e falragasz mellett, de igazán sohase merte megnézni. Úgyszólván most nézte meg először nyugodtan, káprázás nélkül, ahogy a leáldozó napot nézzük meg, mely már nem sérti szemünket.

Messze, a Krisztina-körúton teherautó vágatott befelé, a tűzoltó-kocsi sebességével, megrakva gyermekek cifra terhével, kik a Zugligetből, tömegkirándulásról jöttek haza s gallyakat ráztak, integettek kezeikkel.

A hegy felől énekszó hallatszott. Cingár, cérnahangú ének, unisono:

Föl, föl, ti rabjai a földnek,

Föl, föl, te éhes proletár...

Ifjúmunkások, inasgyerekek, tízen-tizenöten, igazán önzetlen tájékozatlansággal fújták most, amire megtanították őket, az Internacionálé-t.

Katica, ki a többi szobákban már végzett, az ebédlőben is becsukta az ablakot.

Mikor a lakás minden ablaka be volt csukva, Víz odalépett Katicához és valami hideglelős, édeskés mosolykával ezt suttogta:

– Megbuktak.

A cselédet nem érdekelte a dolog, vagy nem mutatta. De a gazdája eléje állott. Miután felesége még nem jött haza, valakit keresett, hogy kiöntse szívét.

– Katica – ismételte –, megbuktak a vörösök.

A cseléd csak egy csodálkozó tekintettel felelt, hogy az úr ennyi bizalomra érdemesíti.

– A gazemberek – tette hozzá Vized táguló orrcimpával, a bosszú édes mámorával.

Alig hogy kiejtette ezt, dörömböltek a külső ajtón.

Vized elsápadt. A levegőbe nézett, mintha a szót keresné, melyet az előbb kimondott és hogy eltüntesse nyomát, utánanyúlt, mint mikor cigarettafüstöt hessegetünk.

– Majd én – szólt s hirtelen elhatározással az előszobába ment ajtót nyitni, mintegy a veszedelem elé sietve.

Mindenre elszántan lépkedett.

Ez járt fejében: túszerzés, házkutatás, vésztörvényszék! És az, amit védelmére hoz föl: húszéves közpálya, szociális lelkiismeret, marxizmus, melyet elvben helyesel, csak túlzó kinövésében nem!

Már más ember volt. Nem érezte magát a bolsevizmus mártírjának, talán inkább a régi rend áldozatának, mely bizony sokszor háládatlanul mellőzte. Kabátja zsebében megtapogatta szakszervezeti igazolványát. Szerencsére még nem tépte szét, amint délután akarta.

Egy emberke állott előtte a folyosón, vörös hajtóka postás, kabátban, melynek gallérja otthonosan ki volt gombolva.

– Méltóságos uram – harsogta az emberke, oly hangosan, hogy az egész ház lakói meghallhatták – méltóságos uram.

– Elvtárs – üdvözölte Vized –, hát maga az, elvtárs?

– Alázatos szolgája, méltóságos uram.

– Jöjjön be, Ficsor elvtárs.

Így társalogtak igazi világtörténelmi udvariassággal, mindketten bizonytalanul, kölcsönösen előnyt adva egymásnak.

Vized Kornél miniszteri tanácsos négy hónap múltán most hallotta először régi címét. Egy kis örömet érzett, de egy kis csalódást is, hogy nem azok érkeztek, kiknek jöttére már elkészült. Ficsor pedig, az Attila-utca 238. számú ház házmestere le volt forrázva, hogy a ház tulajdonosa még most is elvtársnak titulálja.

A házmester belépett az előszobába, kezét nyújtott a méltóságos úrnak. Víz megszorította kezét.

A kezelést a proletárdiktatúra idején Víz kezdte, aztán mindig Ficsor ajánlotta föl, előzékenységből.

– Megbuktak – lelkendezett Ficsor, még mindig hangosan. – Megbuktak a zsványok. Már szedik a sátorfájukat.

– Hm – hümmögött Víz, mintha újságot hallana.

– Igen, méltóságos uram, a Váron már künn leng a nemzetiszín zászló. A sógorom tűzte ki.

– Az a fontos – válaszolt kitérően Víz –, hogy végre béke legyen és nyugalom.

– A szép piros-fehér-zöld – bólongott Ficsor, folytatva hazafias álmodozását s oldalt kémlelte Víz mozdulatlan arcát. – Lesz itt tánc, méltóságos uram, lesz most itt tánc.

Víz figyelte e kocapolitikus vergődését, de elzárkózott, nem felelt.

Ficsor zavarba jött.

– Tudniillik – hebegte –, a csengettyű. Most volna egy kis időm. Gondoltam, megcsinálom a méltóságos úréknak.

– Ott a telep – mutatott Víz a konyha felé.

– Tudom, méltóságos uram – mosolygott Ficsor, ki fájó sértésnek tartotta a föltevést is, hogy ő, a házmester, ne tudná, hol a háziúrék telepe. – Csak egy létrát kérnék.

Katica a szép ünneplő ruhájában bosszúsán hozta a létrát. Üggyel-bajjal helyezték el a szűk, barátságatlan konyhában, mely csak a vakudvarról kapott világítást és nappal is sötét volt. Ficsor föl akarta csavarni a villanyt. A körte azonban már rég eltört. Gyertyát kért.

Kezében a gyertyával fölkapaszkodott a telephez s a létra tetejéről magyarázta a háziúrnak, mi a csengő baja. Fontoskodva beszélt, túlozva munkája érdemét és értékét, de alázatos tisztelettel, mely által nyilván azt a félszeg helyzetet is igyekezett tompítani, hogy ő pillanatnyilag ily magasan áll, a méltóságos úr fölött.

Az ingó létra tetején, melyet Katica támogatott, mohón látott a munkához. Azt, amit elmulasztott, egyszerre pótolni akarta. Babrálta az elemeket, egyenként leemelte, a konyhaasztalra helyezte. Kapargatta bicskájával a rozsdás drótokat. Az üvegekbe konyhasót tett, vizet öntött.

Ekkor az ajtón újra zörögtek.

Lila pongyolában nyúlánk, előkelően magas hölgy lépett be hajadonfőtt.

– Kezét csókolom, méltóságos asszony – hajlongott Ficsor a konyhából s hogy nem kapott választ, megint. – Kezét csókolom.

A nő ekkor sem viszonzta köszönését, fejét félrefordította, bement az ebédlőbe.

Vízy utána.

Itt átölelte feleségét, kitört fékezhetetlen boldogsága. Az örömtől vicsorgott.

– Tudod?

– Mindent. Azt beszélik, hogy még ma éjjel megszállnak. A románok.

– Dehogy. A nagyhatalmak ezt nem engedik. Nemzetközi megszállás lesz: olaszok, franciák, angolok. Tatár Gábor mondta. Most beszéltem vele, fõnn a Várban.

A nő végigsimította szép, borostyánsárga haját. Leroskadt a hintaszékbe.

Üres szemmel nézett maga elé, ahogy szokott, a tárgyakon át, a falakon át, az embereken át, mintha nem azt látná, ami elõtte van, hanem valami mást.

– Hol maradtál? Már aggódtam.

– Szaladgáltam. Ezért – mondta Vizyné, s míg lassan hintázta magát a hintaszéken, kinyitotta cérnakesztyús kezét, melybõl újságpapírba burkolt kis csomagot dobott az asztalra.

– Mi ez?

– Vaj – szólt az asszony fitymáló mosollyal. – Három zsebkendõért.

Ficsor a konyhában zörömbölt: a létrára mászott, hogy visszarakja az elemeket.

Vizyné kifelé figyelt. Fejmozdulattal kérdezte:

– Hát ez mit akar itt?

– A csengettyút javítja.

– Most jutott eszébe. Négy álló hónapig könyörögtünk.

– Maga ajánlkozott.

– Mért nem dobtad ki?

– Ugyan.

– De igen. Ki kell az ilyent rúgni. Vörös.

– Csöndesebben: meghallja.

– Hát aztán? Talán nem vörös? Piszok. Bolseviki. No várj csak...

Vizy erre még nem tartotta elérkezettnek az időt. Az asszony azonban oly eréllyel, melyet nem lehetett volna várni, fölugrott, az előszobába ment, hogy a házmestert kiutasítsa.

Ebben a pillanatban az elhagyott, oly sokáig halott lakáson végigreszketett a villamoscsengő szava. Diadalmasan és ünnepien, keményen és élesen csörömpölt, életkedvet, reménységet keltve. Ez a friss, vidám acéltrilla lelket öntött beléje, átjárta minden falát, öntudatra ébresztette az egészet.

Vizy benn az ebédlőben gyönyörködve hallgatta. Feleségét most más foglalkoztatta. Katicát kereste, de látta, hogy megint kéredzkedés nélkül szökött ki éjszakára.

– Kész – újságolta Ficsor s lehajolt, elkapta kezét és ezúttal sikerült megcsókolnia.

Visszavitte a létrát. Majd sejtve, hogy a csengettyű és a kézcsók még nem elegendő, vakmerő bizalmassággal, mint aki valami titkot közöl, a közelébe lépett és csaknem fülébe súgta:

– Méltóságos asszony – s szemét a földre sütötte –, volna egy lány.

– Micsoda?

– Egy cselédlány.

Vizyné azt hitte, hogy a füle cseng, hogy nem jól értette. Rátekintett a házmesterre, mély titkolhatóan érdeklődéssel. Szeme fölragyogott. Nagyobb örömet akkor sem érezhetett volna, ha egy gyémánt nyakéket ígérnek neki.

– Pesti? – kérdezte.

– Dehogy. Balatoni. Paraszt-lány. A rokonom.

Az asszony fölízgatódott. Mindig kéz alatt szerzett lányokról álmodozott, de ilyeneket eddig még soha senki sem ajánlott. Bűnnek tartotta volna, hogy a fontos kérdést kutyafuttában vitassa meg, ezért a házmestert a konyhába intette, leültette az asztalhoz s ott a lobogó gyertyavilágnál gyóntatta, hosszan tárgyalt vele, egészen megfélemlkezve az uráról.

Ficsort maga kísérte ki.

Aztán visszatért a konyhába. Az asztalról két ujja hegyével fölemelte Katica zsebkendőjét, melyet megszagolt, undorodva a földre dobta, félretolta kezitükrét, becsukta a vakudvarra néző ablakot s a vacsorakészítéshez látott: kenyeret pirított, teavizet forralt.

III. Fanyar vacsora

Vizyné látván, hogy a külső ajtón senkise tartózkodik, bement az ebédlőbe.

– Mit akarsz?

– Csak próbálom – mondta Vizy. – Szól.

– Hallom.

– Megcsinálta?

– Hallod.

– Remélem, nem mondtál neki semmit.

– Nem. Hagyd már – rivallt az asszony Vizyre, ki még egyre nyomogatta a csengettyű gombját. – Mit játszol? Olyan vagy, mint egy gyerek.

– Éhes vagyok. Vacsorázni szeretnék.

– De kinek csöngetsz?

– A Katicának.

– Ónagysága már réges-rég elment.

– Hová?

– Hová? Hát oda, ahova rendesen. Lófrál.

– Most?

– Most hát.

– De ma senkinek sem szabad az utcán járni.

– Bánja is ez. Megjött a Lajos.

– A Hack?

– A Hack. Az uszályal.

– És mikor jön haza?

– Nem kötötte az orromra. Majd éjfélkor – fakadt ki Vizyné s hogy izgassa magát, tódította –, majd valamikor hajnalban.

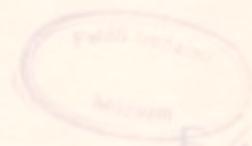
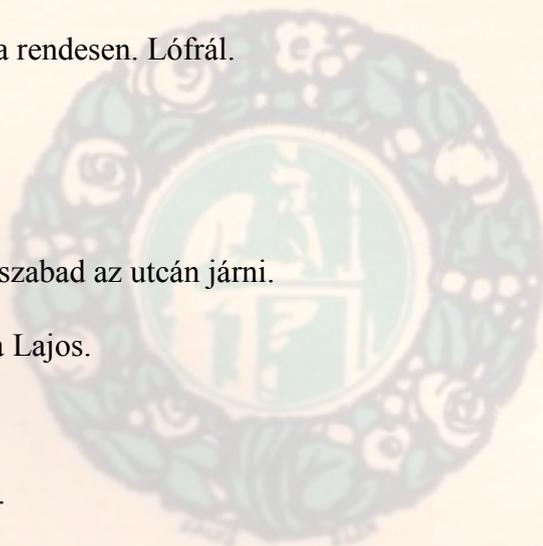
– Vitt kulcsot?

– Azt hiszem.

– Mondhatom, kellemes – szólt Vizy. – Roppant kellemes. Nyitott ajtónál aludni. Akárkit behozhat.

– Érdekes vagy. Úgy teszel, mintha először történnék. Nevetséges vagy – és ingerülten sarkon fordult, becsapta maga után az ajtót, mint Katica szokta.

A konyhában dobálta az edényeket, csörömpölt. Olykor szüksége volt ilyen érzelmi kitörésekre. Miután belefáradt abba, hogy urával együtt, mint szövetséges vitassa meg életük

F/1681

nagy, sohase szűnő gondját, efféle zendülésekkel adott kifejezést bosszúságának, pár pillanatra úgy tüntetve föl a dolgot – legalább önmaga előtt –, hogy az ura az oka az egésznek.

Fatálcán bevitte a vacsorát: egy findzsa teát, pár szelet pirított kenyeret, a vaját, melyet délután szerzett.

Vizy, ki délben csak tökkáposztát evett s egy darabka marhamáját, a híg, fűzöld teára pillantott, a gyanús, feketesárga kukoricakenyérre, melyet a pirítás se tett kívánatosabbá. Fanyalogva érdeklődött:

– Más nincs?

– Mi volna.

– Nem is terítesz?

– Hiszen este nem szoktunk.

– Mindegy – hagyta helyben Vizy. – Jó így is.

Fejét tenyerébe temette, mint mikor valami nem volt rendben a háztartásban. Sokáig nem beszélt. De gondolatban már kívánta a fehér abroszt, a rózsás porcelántányérokat, az ezüstkéseket, a metszett borospalackokat, melyek hajdan ragyogtak ezen az asztalon, hogy vacsorákat adtak minisztériumi barátainak.

– Te nem eszel? – faggatta feleségét.

Vizyné csak ritkán vacsorázott. Évek óta ideges gyomor bajban szenvedett. Betegsége a bolsevizmus alatt a sok izgalom folytán rosszabbra fordult. Gyomrában állandó savanyúságot érzett.

Elővett egy papírdobozt, kiöltötte vérszegény nyelvét, rátett három sötétzöld labdacso, leitta egy pohár vízzel s összeborzongott.

Annál inkább nekilátott az ura. Az egészséges férfi mohóságával ropogtatta fogai alatt a kiszáradt, keserű-édes kukoricakenyér-szeletkéket, melyekre csakhamar fölkenete az öt deka vaját. De máris elfogyott minden. Kopogott a szeme. Kavargatta teáját, zaharint dobott beléje. Cukor híján a zaharint is szerette. Legalább édes volt.

Amíg nagy zajjal hörpintgette teáját, Tatár Gábor kollégájával való találkozását mesélte el, kitől az Uri-utcában megtudta, hogy vége, hogy végre vége, vége. Vége a szociális termelésnek, a forradalmi öntudatnak, elkövetkezett az igazság uralma. Nem zaklatják többé a tisztességes, dolgozó polgárságot.

Vizy határtalanul gyűlölte a vörösöket, amire megvolt minden oka. A bolsevizmus alatt koplalt. Mihelyt kitört a kommün, rendelkezési állományba helyezték. Fizetését ugyan az akkor uralkodó fejtelenségben elfelejtették letiltani, de mit vásárolhatott rajta? A háborúban tönkrement. Mindjárt az elején hadikölcsönbe fektette egész vagyonát, kétszázötvenezer aranykoronát, mert föltétlenül bízott a német fegyverek győzelmében. Csak a kétemeletes háza maradt itt, ez se jövedelmezett. Első emeletét, négy szobát, ők maguk lakták, a második

emeleti két lakást háziorvosa, Moviszter Miklós és Druma Szilárd, egy fiatal ügyvéd. Házát a vörösök kommunizálták. Ez a ház itt a Mozdony-utca tözsomszédságában különben is szemet szúrt a Lenin-fiúknak. Druma Szilárdot túsznak vitték s két hónapig ült a gyűjtőfogházban, az öreg Moviszternek, a klerikális orvosnak, a régi katolikusnak folyton kellemetlenkedtek. Víznyélnél először akkor jártak, amikor feleségét letartóztatták. Felesége egy asztalkendőt rázott ki az erkélyen s azzal vádolták, hogy jeleket adott az ellenforradalmároknak. El is hurcolták a parlamentbe, ott tartották egész nap, csak éjfélkor engedték haza, testben-lélekben egészen megtörve. Másnap reggel feljött hozzájuk egy fiatal politikai megbízott, ki nádpalcáját bőrlábszárvédőjéből kihúzva hetykén csapkodott a lakásban, elrekvirálta tőlük két szobájukat, az ebédlőt, melyben most ültek s a mellette lévő szalont. Szerencsére előbb megbuktak, mintsem lakókat küldhettek volna.

De mindennél jobban fájt az, hogy a minisztériumban tétlenségre kárhoztatták. Féktelen politikai becsvágy lakozott benne, mely táp híján zakatolt, mint az üres malom. E boldogtalan hónapokban csak tengett-lengett. Mogorva, bizalmatlan hivatalnokember volt, ki annak előtte soha semmibe se avatta feleségét. Most megeredt a szava. A hosszú sétákon a budai hegyekben, vagy itt, míg várták a rettenetes látogatókat, neki tartott szabadelőadásokat politikai „konceptióról”, „platformjairól”, meg azokról a tacsokról, kikkel megnyomorították a minisztériumot.

Efölött nem volt oly könnyű napirendre térni. Amint megitta teáját, le-föl járkált s az ellenforradalmi eseményekről beszélt, melyek egyszerre megnyugtató, történelmi vereteket kaptak.

– Emlékszel – kérdezgette folytonosan – emlékszel?

Ismerőseit emlegette, kiket fölakasztottak, a hivatalnokot, ki röpcédulákat osztogatott a templomokban s ezért a parlament előtti téren kivégezték, a ludovikásokat, a hős ludovikásokat, kiket ezek a sehonnaiak ellenforradalmi „süvölvények”-nek csúfoltak.

– Hát a monitorok. Amikor fölrohantak a Dunán sötét füstbokrétával. Épp borotválkoztam. Azt hittük, hogy a kommunisták lövöldöznek. Tatárékhöz szaladtunk föl és a padlásablakból néztük. A Duna-parton úgy nyüzsgöttek az emberek, mint a hangyák. Akkor ölték meg szegény Berendet, a híres gyermekorvost.

Várt kicsit, majd folytatta:

– Az úrnapi körmenet az más volt. Valami szemüveges szovjet-alak kerékpáron nekirohant az Oltári Szentségnek, szidalmazta és – azt mondják – le is köpte. Egy pillanat alatt földre teperték, a kapu alá vitték, addig verték ököllel, botokkal, míg ki nem adta páráját. Állítólag egy pincér ütötte agyon.

De a legizgalmasabb, mindennek a megindítója, mégis a krisztinai forradalom volt. Ezt mind a ketten színről-színre láthatták.

– Te már akkor érkeztél, mikor a teherautóról leszálltak a fekete, göndör terroristák és sortüzet adtak a templomra. A tömeg sivalkodva menekült az elemi-iskolába, ott épp vörös katonákat soroztak. Nem láttad azonban az elejét. Én ott voltam. Úgy kezdődött, kérlek, hogy zsebkendőket lobogtattak. Az egész Krisztina-tér fehérlett. Megálltak a villamosok, mindenki levette kalapját, a Himnuszt énekelte. Sohase felejtem el. A vörös zászlót leszakították,

elégették. Valami szőke színésznő gyűjtötte meg a Mária-gyógyszertár előtt. Aztán együtt rohantunk haza. Szürke, szeles, nyári nap volt. Előttünk egy kislány szaladt, kezében az elefántcsont-fedelű imakönyvével. Szegény, a mi házunk előtt rogyott össze. Nem bírta tovább az izgalmat. Sokáig hevert a járdánkon, mint egy darab fa. Nem tudott magáról semmit. Te hoztál neki egy pohár vizet. Emlékszel?

Már az is gyönyörűség volt, hogy erről ily nyíltan, ily hangosan lehetett beszélni. Vizi azonban nem kapott választ. Felesége csak bámult a semmibe, tágra nyílt, érdekes-szürke szemével.

Hosszú szünet után szólalt meg:

– Holnap megint álmos lesz.

– Kicsoda?

– A Katica. Megint kilencig döglik majd.

– Vagy úgy – szólta Vizi, mert ő még mindig künn járt a tömegben, hol a történelem erjed s a sors vaskockái zuhognak.

– Mért engedted el? Miért nem vagy hozzá kissé erélyesebb?

– Merek is. Itt hagy – mohón ragadta meg a szót. – Csak láttad volna, milyen gyilkos szemeket meresztett múltkor, mikor arra céloztam, hogy talán mégse menjen el minden este.

Vizyné váratlanul fölugrott, Katica hangját utánozva sápítózott:

– „Ha tetszik, akár vissza se jöhetek.” Ezt mondta a pimasz. Aztán kilibegett az ajtón – és most mutatta – így – és utánozta Katica járását is.

Az ura egy pillanatig döbbenet nézte feleségét, ki végigtáncolt a szobán s dühében játszott, mint valami különös színésznő valami különös színpadon.

Megszánta őt, s hogy mondjon valamit:

– És te mit tettél?

– Mit? Azt, amit mindig. Nyeltem. Szerettem volna belerúgni abba a vastag...

– Hát bizony ezek ilyenek.

– Csak zabálnak – kesergett az asszony. – Két pofára. Meg katonáznak. De ez – s az urához hajolt és suttogott – ez, kérlek, beteg is.

– Mi baja?

– Az – mondta Vizyné, jelentősen. – Az a baja – s ránézett, rémülten.

– Nem látszik rajta.

– Láttam a fehérneműjén.

– Hiszen kövér.

– Attól olyan dagadt. A lába, az a puffadt lábikrája. Undorító. Aztán a bátyja is idejár, az a vad bátyja, a mozdonyvezető. Félelmetes. Valóságos kocsma a házuk. Az ember fél a tulajdon otthonában. Fizetett ellenség. Jaj, csak már ne látnám azt a ronda, szöke pofáját. Megváltás lenne.

– És a többiek? – kérdezte Vized szórakozottan. – Hagyd el: a többiek se különbek.

Vized nagy lélegzetet vett, tiltakozni akart, de egyelőre inkább magába fojtotta fölháborodását.

Soha, amióta az eszébe jutott, nem látott ilyen komisz dögöt. Ez olyan volt, mint a lajhár és szemtelen és erkölcstelen és közönyös, főképp közönyös. Úgy járt a lakásban, mintha az övé volna és semmi köze se volna azokhoz, akik itt élnek. Ha reggelente megkérdezte tőle, hogy mit főznek, pimaszul elbiggyesztette száját, csak ennyit felelt: „nekem ugyan mindegy.” Ki hallott ilyet? Ácsorogni sohasem akart. Viatorisznál, a fűszeresnél öneki magának kellett sorba állnia a többi koszos cseléddel, órákig strázsálni tizenöt deka zsírért, míg lába le nem rogyott a fáradságtól. Katica addig mulatni ment a babájával, azzal az undok, tetovált karú hajóslegénnyel, a Hack Lajossal, aki annyi pénzt költött rá, nem tudni honnan. Pedig beszélt vele szépen is, pirongatta, feddette, parancsolt is neki. Minden hiába. A szó egyik fülén be, a másikon ki. Törődött is azzal, hogy olyan gyöngy, hogy a batyuzásban tíz kilót soványodott, bánta is ez, hagyta őt dolgozni, szaladgálni, padlót vikszelni, a gyalázatos.

Hát a többi?

Kezét ölébe süllyesztve mártír-arccal tűnődött, mint akkor, amikor egyedül emésztődött. Azon tűnődött, hogy a többiek csakugyan jobbak-e?

Az, aki Katica előtt szolgált, semmi esetre. Héring Lujzika lopott, mint a szarka. Mindent lopott, de legjobban a zsebkendőket szerette. El is küldte azonnal, utána inkább nem vett lányt, két hónapig. A pesti iparos-lányok általában lopnak. Egyik elemelte aranyóráját, melyet boldogult édesanyjától örökölt. A másik a mosáskor kifejtette dunyháit, elcsent belőlük közel három kiló lúdtollat. A parasztok, mint Varga Örszi, dolgoztak, de befőtteket, fűszereket küldözgettek haza. Aztán ettek. Jézus, hogy ettek. Fölzabálták volna az egész házat. Még takarítás közben se tették le kezükből a kenyeret. Igaz, néha akadt egy túrhető is. Azt azonban az anyja nem engedte szolgálni, vagy a nénye bolondította meg, pár nap múlva elcsalta. A svábok? Azok tiszták, de megbízhatatlanok. A tótok? Azok szorgalmasok, de buják. Karolin egyszerre két szeretőt tartott, egy gyalogos örvezetőt s egy már nem fiatal, ismert novellairót, kit nyaralásból hazajövet szalonjuk díványán találtak.

Ki tudja, mi lakozik bennük? Például a Lidi, az a rút Lidi, az a kis pesztonka, feje búbján azzal a kackiás kóckonttyal. Senkise hitte volna. Csúnya volt, mint az éjszaka. Egy reggel mégis a konyha vértől izsamós madracán feküdt, a vérvesztéségtől egészen elalélva, hamuszín arccal, már csuklott, mikor a mentők utolsó pillanatban elszállították. Tiltott műtétet hajtatott végre magán. Összeállt az mindenkivel. Ha borért, sörért szalasztották, a kapualjban ölelkezett. Ő volt a krisztinai boltos-inasok démonja.

Aki nem szajhálkodott, az rengeteg kárt okozott, összetörte a mosdót, vasalás közben kiégette ingeit, reggeltől-estig kornyikált, a Horváth-kertben kószált, színházi lapokat olvasott, ábrándozott, eszményi szerelemre gyulladt a Budai Színkör tenoristája iránt. Ez pletykált, az válogatott, nem evett főzeléket, süteményt, pecsenyét akart, mint ők, folyton a régi helyéről beszélt, hol a reggelihez is császárhúst kapott. Igen, a Mennyei Margit is ily díszes firma volt. Csak az ujja hegyével érintette a tárgyakat, mintha attól félne, hogy bepiszkítja magát, de azért piszkos volt a lelkem, szerette a mocskot, mindig ujjnyi-vastag por hevert a bútorokon, poharai ragadtak, a kést, villát zsírosan dobta a fiókba. Szerencsére nem sokáig boldogította. Csakhogy mások is hamar elmentek, meg se melegedett a helyük, félévnél tovább senkise maradt. Ökrös Mihályné csak két óráig. Inkább duplán visszaadta a foglalót. Kísérletezett pedig mindenkivel. Kivett az árvaházból egy leányt, hogy fölnevelje. Hanem az szemtelenkedett csak igazán. Három hónapig se bírta ki vele. Hálát adott az Istennek, mikor botrányos jelenetek után megszabadult tőle. És a Mari és a Viktor és az Ilona, a Tulipán Ilona és az Emma, a Zakariás Emma és a Böske, a Rózsás Böske?

Azon gondolkozott, melyik is az a Rózsás Böske.

Nőket látott maga előtt, szőkéket és barnákat, soványakat és kövéreket, kik húszéves házassága alatt megfordultak házában. Már összevételte egyiket a másikkal. Egy fejet lelt, melyhez a törzset kereste, egy törzshöz viszont a fej hiányzott. Kutakodott ebben a furcsa lomtárban. Aztán összezsáptta az egészet. Hiába tartott szemlét, nem sok vigasztalót talált, egyetlen valamirevaló cselédjére sem emlékezett. Mindegyik rászedte, visszaélt bizalmával s neki újra kellett kezdenie a kilincselést, a hajszát egy új lány után, mintha valami istenátka volna rajta. Körülbelül igazat kellett adnia az urának. Egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Végül mégis az utolsón pihent meg, Katicán, kit legjobban utált, mert mindig az ittlevőket utálta legjobban, kik jelenlétükkel állandóan éreztették siralmas nyomorúságát.

Az ura még mindig hátratett kézzel sétált a szobában, a tisztviselők holnapi gyűléséről értekezett, kik az új politikai helyzetre való tekintettel állást foglalnak.

Vizyné mintegy mindentől távol gubbasztott. Arca egészen elsötétedett.

De vonásai egyszerre kisimultak. Valami fény sugárzott arcáról, mintha belülről átvilágítanak egy kis gége-orvosi villamos lámpással. Így szólt:

- Volna egy új lány.
- Nagyszerű – vetette oda Viza.
- Nagyszerű – gúnyolta az asszony. – Ide se figyelsz.
- Dehogynem. Ki ajánlotta?
- Ficsor.
- És mikor áll be?
- Egyelőre helyben van.

– Hol?

– Itt, nem messze. Az Árok-utcában.

– Kiknél?

– Valami Bartoséknál.

– Ki az a Bartos? – töprengett Víz. – Bartos, Bartos, várj csak – s csodálkozva jelentette ki: – Nem ismerem.

– Hát hogy ismernéd? – tört ki Vízyné, ki ma nem bírta el az ura katuska-modorát. – Mért akarsz te mindenkit ismerni? Különös vagy.

– És mi a foglalkozása ennek a Barteknek?

– Először is: Bartosnak – javította ki az asszony. – Bartos: szemlésh. Különb. fogalmam sincs, hogy micsoda az a szemlésh.

– A finánc. Pénzügyőr. Aki egy pénzügyi csoportot vezet. Vidékre küldik ki.

– Igen, ez is folyton úton van. Özvegyember. Két gyerekkel.

– És a lány? Derék, jóra való, szorgalmatos lány?

– Tudom is én. Annyira tudom, mint te. Ficsor azt állítja, hogy kitűnő.

– Akkor mondj föl a Katicának.

– Hogy megint magamra maradjak? Köszönöm.

– Hát akkor ne mondj föl a Katicának.

– Ficsor – szólt az asszony keményen – egyelőre csak annyit közölt, hogy esetleg meg lehetne szerezni. Esetleg – hangsúlyozta. El kell csalni. Nem olyan könnyen megy az manapság. Aztán, ki tudja, lehet, hogy rosszabbat vásárolok be.

Víz unta a vitát, mely körbe forgott, de ő se bírt kilábalni belőle.

– Miért nem veszel mást? Neked már többen ajánlottak cselédet.

– Kicsoda?

– A Moviszterné.

– A Moviszterné hallgasson. Az csak sopánkodni tud. „Jaj de sajnállak, édesem, hogy mindig ilyen lányokkal vesződöl, várj, majd én küldök neked egyet”. Két éve hiteget így. Annak csak a színházakon jár az esze. A főpróbákon. Meg az Ady-matinékon.

– És a Drumáné?

– Az – tudod – irigy. Boldog, hogy ilyen bajban vagyok. Lejön ide, gyönyörködni a Katicában. Ő persze könnyen beszél. Az ő Stefije ha bolond is, mindent elvégez. Még a gyermeket is dajkálja. Moviszterék Etelje húsz éve szolgál a doktornál, annál a beteg embernél, a rendelőjében is segít. Az asszony soha sincs otthon. Fele annyi bért ad, mint én a Katicának. A koszt se jobb, mint nálunk. De hát marad. Isten tudja, miért. Szerencse kell hozzá. Ehhez is szerencse kell. Mint mindenhez. Némely embernek van szerencséje. Nekünk nincs. Nem tudom, mit vétettünk. Eh – sóhajtott s lassan szedegette ki hajából teknősbéka-hajtűit – az ember csak eszi a mérget, fizeti azt a tenger bért, folyton vesződik. Nem érdemes élni.

Vizy is elkomorult. Azt indítványozta, hogy feküdjenek le. Tízre járt. A villany az ebédlő leeresztett redőnyein kiszüremkedett, el kellett oltani, a vöröskatona megláthatta. Júliusban egyszer fellőtt az ablakukba.

– Mért nem jössz? – unszolta férje, ki már a hálóban vetkőzött.

De az asszony csak állt a hálószoza küszöbén, dermedten.

– Na – tessékelté befelé Vizy. – Mi bajod? Kissé ideges vagy.

És elcsodálkozott.

– Gyerek vagy. Mindig ezek a cselédek. Örökké a cselédek. Micsoda kicsinyesség. Mondd, hát érdemes? Egy cseléd miatt? Nem szégyelled magad?

Vizyné bejött a hálóba, vetette az ágyakat. Az ura akkor vette észre, hogy sír.

– Angéla – csitította és egy székre ülve nézte, hogy rakosgatja a vánkosoakat, arcán a nagy-nagy, csillogó könnyekkel, mint a moziban Asta Nielsen. – A te idegzetedet is megviselte ez a szörnyű kor, mint mindnyájunkét. Nem csoda. Pihenedd kell. De most vége. Új korszak kezdődik, egészen új, boldog korszak. Megváltozik az élet. Élünk, újra élünk. Nem közönséges nap a mai. 1919. július 31. Történelmi nap.

Vizyné a haját fátyollal kötötte le éjszakára.

Mind a ketten lefeküdtek a széles, hitvesi ágyakba, melyek már régóta csak az alváásra szolgáltak.

Vizy elkattantotta a lámpa kallantyúját.

Sötétség borult rájuk, árnyékok hullámoztak, a bútorok körvonalai összeolvadtak a falakkal.

Vizy egyszerre riadtan ült föl ágyában.

– Ágyúznak – suttogta.

– Nem – mondta Vizyné, ki szintén fölült.

– De igen, a Vérmező felől.

Már csak a csönd reszketett.

Autók zúgtak a Várba vivő úton, mely politikai változások idején ütőérként méri a város és ország idegességét. Kuttyák ugattak.

– Talán egy autó gumija – magyarázta Vizyné. – Aludj.

Az utóbbi hónapokban eleget hallottak éjjel ágyúszót, úgy tudtak aludni mellette, mint a harctéri katonák.

Visszafeküdt.

Az asszony pár perc múlva megszólalt:

– Azt hiszem, mégis csak meg kell próbálni azt a lányt.

– Meg kell próbálni – ásított Vizi. – Úgy teszel, ahogy akarsz. Próbáld meg. Szervusz. Aludj.

Egy darabig vízszintesen, levetkőzve feküdtek egymás mellett, a vékony nyári paplanok alatt.

Majd különös fény gyulladt csukott szemhéjaik mögött, hirtelenül fölálltak, elváltak egymástól, áthágva szobák falait, évek messzeségét, különböző irányokban bolyongtak, nekik is ösmeretlen ösvényeken, immár teljesen felöltözve mindenféle, regényes színpadi jelmezekben.

A mindennapi csoda történt meg: álmodtak.

(Folyt. köv.)

Nyugat, 1934. 1. szám

MÁRAI SÁNDOR: EGY POLGÁR VALLOMÁSAI

Első fejezet

1.

Kétemeletes ház mindössze három akadt a városban: az, amelyben laktunk s a két honvédkaszárnya. Később megépítették a hadtestparancsnokság palotáját, az is kétemeletes volt, s villanyos felvonó is járt benne. De ez a mi házunk, a Fő-utcán, igazán nagyvárosi háznak tetszett, valóságos bérház volt, kétemeletes, széles homlokzatával, tág kapualjával, széles lépcsőivel, – szélhuzat járta ezt a lépcsőházat, a vásárosok délelőttökön át tanyáztak a lépcsőkön, halina-ködmönükben, birkabőrsapkásan, szalonnáztak, pipáztak és köpködtek – s minden emeletről hosszú ablaksor, tizenkét ablak bámult az utcára. Az első emeleti lakásokhoz, így a miénkhez is, keskeny erkélyt építettek, melynek vaskorlátját nyáron megraktuk földes ládába ágyazott muskátlifüzérrel. («Csinosítsd városodat!» – ez volt a jelszó, s egyesület is alakult a nemes ötlet szorgalmazására, a Városszépítő Egyesület.) Nagyon szép, s főként tekintélyes ház volt; az első igazán «modern» ház a városban, nyers, vörös téglából épült homlokzata is, az építész teleragasztotta gipsz-cifraságokkal az ablakok alját, s egyáltalán, beleépített mindent, amit a századvégi építész becsvágya ilyen vadonatúj bérházra ráaggathatott.

Ebben a városban minden ház, még az olyan is, ahol több család lakott és bért fizettek a lakók, családi háznak tetszett. Az igazi város szinte láthatatlan volt, befelé épült, az utcatorok földszintes homlokzata mögött terült el. Ha benézett a vándor a bolthajtásos kapuk egyikén, négy-öt házat látott az udvaron, amelyet teleépítettek az unokák és ükunokák; ha egyik fiú megnősült, ragasztottak neki egy új szárnyat a meglevő épületekhez. A város elrejtőzött a házak udvarain. Az emberek féltékeny, sanda óvatossággal befele éltek, idővel minden család kis, eldugott városrészt épített össze magának, apró háztömböt, melyet hivatalosan és a világ előtt csak az utcai homlokzat képviselt. Nem csoda, hogy a ház, melyben szüleim a század elején lakást vettek, ebben a környezetben valóságos felhőkarcólónak számított és hamarosan híre ment az egész megyében. Igazi, szomorú bérház volt, amilyent akkor a fővárosban már ezrével építettek: bérház, partájokkal, rácsos, hosszú «gang» tekergett az emeleteken, mosókonyhával, központi fűtéssel és a melléklépcsőn elhelyezett cselédklozetekkel. Addig ilyesmit nem láttak még a városban. A központi fűtés korszerű újítás volt, de a cselédklozettekről is sokat beszéltek, mert – évszázadokon át, finom tapintattal, – senki nem érdeklődött, hol és merre végzik a cselédek dolgukat? Ez a «modern» építész, aki a mi bérházunkat építette, újító volt azon a vidéken, mert művében ilyen határozottan elkülönítette az urak és a cselédek együttélésének szükséghelyeit. Diákkoromban dicsekedtem is azzal, hogy a mi házunkban a cselédek külön klozetre járnak. A valóság az volt, hogy a cselédek, különös szeméremmel és idegenkedéssel, nem látogatták az elkülönített illemhelyeket, s nem is lehet tudni, hová jártak hát? Valószínűleg, ahová régebben, azelőtt is, évszázadokon át, az idők elejétől.

Az építész pancsolhatott kedve szerint, nem kellett takarékoskodni a hellyel, sem az anyaggal. A lépcsőházból lakószoba-méretű előszobába nyílt az ajtó, tükrösszekrény állott itt, a falon hímzett kefetartó lógott és szarvasagancs, s ez a szoba borzongatóan hideg volt télen, mert elfelejtettek fűtőtestet építeni bele; így aztán nem is fűtötték s a vendégek bundái jegesre fagytak a fogason. Tulajdonképpen ez lett volna a «főbejárat», a lépcsőházból, de itt csak a megbecsült vendégeknek nyitottak ajtót. A cselédek, a családtagok, a szülők is a folyosóról jártak be a lakásba, a konyha mellett nyílt egy kis, üveges ajtó, csengőt sem szereltek ide, kopogtatni kellett a konyhaablakon. A család barátai is erre jártak be a lakásba. A «főbejáratot», az előszobát az agancsokkal, kétszer-háromszor használtuk csak az esztendőben, apám nevenapján, meg a farsangi estéken. Egyszer mint különös kegyet, születésnap ajándékot kértem anyámtól, hogy egy hétköznapon, teljesen egyedül és csak a magam gyönyörűségére, bevonulhassak a lépcsőházi előszobán át a lakásba.

Az udvar téglalakú volt, s rendkívüli kiterjedésű. Közepén nagyméretű poroló állott, mint valami többszemélyes akasztófa, s egy kerekeskút, mely villanyerővel hajtotta fel a vizet a lakásokba. A vízvezeték akkor még nem ismerték a városban. Minden hajnalban s minden alkonyatkor megjelent a kút mellett a házmeister felesége, Dókusné, megindította a kis villanymotort, s addig járatta, amíg a második emeleti eresz alatt elhelyezett biztonsági csőből vékony vízszugár lövelt le az udvarra, jelezve, hogy a legfelső tartály is megtelt már ivóvízzel. Ez a rendkívüli látványosság, különösen a napszállat órájában, összegyűjtötte a ház lakói közül mindazokat, akiknek méltóságát nem sértette a báméskodás, így elsősorban a gyermekeket és a cselédeket. A villanyvilágítás akkor már a város legtöbb házában divatos volt; felváltva égették a villanylámpákat és az Auer-égős gázlámpákat. De nagyon sok helyen világítottak még petróleummal is. Nagyanyám holta napjáig petróleummal töltött függőlámpát égetett, s mikor érettségire kiadtak szüleim koszt-kvartélyra a szomszéd városba, egy kántortanító házához, az esztendőt petróleumfény mellett tanultam és huszonegyeztem át; igaz, ezt már magam is korszerűtlennek éreztem és sértette önérzetemet, hogy ilyen elmaradt helyen kell tanyáznom. Gyerekkoromban a villannyal még büszkélkedtünk odahaza, de ha

csak tehattuk, vacsorához, vendégek nélkül, meggyújtottuk a puha-fényű, tejes színezésű gáz-égőket. A lakásban gyakran terjengett gáz-szag. Később egy elmés ember kitalált valamilyen biztonsági gáz-gyújtót, vékony platina-lemezt, melyet az Auer-harisnya fölé szereltek. Gázömlésnél ez a platina-lemez rezegni kezdett, átizzott és gépiesen felrobbantotta a gyúlékony anyagot. Apám szerette a műszaki újdonságokat s elsők egyike volt a városban, aki csillárait ilyen biztonsági szerkezettel szereltette fel. De világítottunk petróleummal is, így különösen a cselédek, künn a konyhában; s a házmester is petróleumot égetett a lépcsőházban. A villanyt csodálták, de nem nagyon bíztak még benne.

A központi fűtés is többet zörgött és kotyogott; mint fűtött. Anyám be is állított a gyerekek tanulószobájába egy cserépkályhát, mert nem bízott ebben a gőz-csodában. Mind e századeleji varázsszerek akkoriban inkább csak megnehezítették az életet. A feltalálók a mi kárunkon tanultak. Évtized múlva már zúgott és sistergett a világ a villanytól, gőztől, robbanómotortól, de éppen gyerekkoromban fűrtak-faragtak még e találmányokon felfedezőik, s meglehetősen tökéletlen és használhatatlan volt, amit a mérész újítók a jámbor hívők nyakába akasztottak. A villany pislákkolt, sárga-vaksi fényvel világított csak. A gőzfűtés mindig farkasordító hidegben akadt el, vagy mértéktelen, párás, nedves hőséggel árasztotta el a szobákat, ezért betegeskedtünk is olyan sokszor. De illett «haladni a korrall». Nagyanyám például nem szívesen «haladt a korrall», fával fűtött fehér porcellánkályhákat, mi hozzájártunk melegedni a gőzfűtés elől, s élveztük a parázsló bükkfa egyenletes, jószagú melegét.

Ezt a nagy udvart éles szél járta, állandó zúgás-süvöltés, mert nyitva állott az északi égtáj, a várost foghíjas karéjban övező, magas, nyáron is havas hegységek felé. A kétemeletes házfrontot az udvar két oldalán egyemeletes épületsorral folytatta az építész; s az udvar végibe építettek még egy nagyon csinos, földszintes tákolmányt, afféle «kétszobás családi házat», ez volt a házmesterlakás. Mindez messzire nyúlt és sok helyet foglalt el. Az építész, úgy látszik, maga sem bízott benne, hogy akad lakó a «bérház» minden helyiségébe, s nem is építette meg az udvarban a fölösleges emeleteket. Az egész ház az új kort hirdette, a feltörekvő és építő, vállalkozó kapitalizmus dicsőségét. Ez volt az első ház a városban, mely nem azzal a szándékkal épült, hogy lakói életük végéig ott morzsolják napjaikat a meghitt falak között – úgy tudom, nem is lakik ma senki már e házban a régiek közül, akik a század elején lakást béreltek ott. Bérház volt, partájokkal. A régi patricius családok nem szívesen vettek volna lakást ilyen házban. Le is nézték kissé a nagy ház jövevény, talajtalan lakóit.

2.

Apám is úgy érezte, hogy úriember nem fizet bért és nem lakik idegen házban; s mindent elkövetett, hogy mihamar saját házba költözhessünk. De addig még eltelt jó idő, másfél évtized is. A «saját házba» én már csak látogatóba jártam le, nagy diák voltam már akkor, s nincs is jó emlékem arról a fölöslegesen-tágas, csaknem fényűző épületről. Gyermekkorom a «bérház»-ban telt el. Ha ezt a szót gondolom: «otthon», a Fő-utcai ház széles udvarát látom, a hosszú rácsos folyosókat, a nagy porolót és a villanymotoros kutat. Azt hiszem, mégiscsak sivár, idomtalan ház volt ez. Senki nem tudta, hogyan került oda, lakóit nem fűzte össze barátság, még szomszédolás is alig. Ebben a házban már kasztok éltek, osztályok, felekezetek. A régi házakban, a földszintesekben, még családok éltek, ellenségek, vagy barátok, de föltétlenül olyan emberek, akiknek oldhatatlan közük volt egymáshoz.

Két zsidó család lakott a házban: egy «neolog», «haladó», világfias és polgáriasult, gazdag zsidó család, akik a második emelet egész utcai frontját bérelték, meglehetősen zárkózottan és gögösen éltek, nem keresték a házbeliek ismeretségét; s lenn a földszinten, hátul az udvarban,

egy másik, «orthodox», Lengyelországból bevándorolt, nagyon népes zsidó család, akik szegények voltak és egész különös módon szaporák, állandóan érkeztek újabb rokonok, születtek gyermekek, s mind együtt éltek hátul az udvarban, három sötét szobában, mely néha, ünnepnapokon, úgy nyüzsgött a vendégek, családtagok zshivájától és sürgésétől, mintha döntő elhatározásra készülnének a gyűlés résztvevői. Ezek a «szegény zsidók» jórészt galíciai öltözetet viseltek még és szigorúan megtartották a vallási parancsokat – én ugyan nem is tudom, a valóságban olyan szegények voltak-e? – s a ház keresztény lakói mindenesetre jobb szemmel nézték őket, mint a zárkózott, gazdag «neológokat». Előfordult az is, hogy a földszint «szegény» zsidó családjából egyesek lenyesették a különös hajviseletet, mintegy civil ruhába öltöztek, eldobták a kaftánt, a rókamálás főveget, megnyiratkoztak, megberetváltak, módos, korabeli ruhákba öltöztek – ez a nagy átváltozás elég gyorsan bekövetkezett legtöbbször, a gyermekek már polgári iskolába jártak, sőt egyesek közülük beiratkoztak a gimnáziumba is. Tíz-tizenöt év múltán nem akadt több kaftános zsidó a kórházban, de a városban is alig. Olyan sok gyermek élt itt, hogy nem is emlékszem már külön-külön rájuk. Az apa később nevét is megmagyarosította, s ezt a különös nevet vette föl: «Jónap». A Jónap-család mindenestől bizalmasabb és nyájasabb viszonyban élt a ház keresztény lakóival, mint a másik, az előkelő, «neolog» család. Pártfogó hangon beszéltek róluk a házban, csaknem gúnyos: ők voltak «a mi zsidaink», akik «nagyon derék, tisztességes emberek», s csaknem büszkén hirdették, hogy ebben a mi nagy, modern bérházunkban zsidók laknak, igazi zsidók, ahogy ez illeti is. A második emelet előkelő zsidó lakóival keveset találkoztunk. Ezek igazán nagyvilági életet éltek, sokat utaztak, gyermekeik a katolikus középiskolákban nevelkedtek, az asszony – sovány, szomorú, szívbajos asszony – nagyon szépen zongorázott és a fővárosban varratta ruháit. A ház polgári és kispolgári asszonyai persze irigykedtek rá. Weinrébné asszonyság toalettjei szemet szűrtak és rossz vért szültek; magam is méltatlannak és illetlennek éreztem, hogy Weinrébék, akik «mégiscsak zsidók», szélesebben és előkelőbben élnek, mint például mi, s Weinrébné elegánsabban öltözködik, többet zongorázik és kocsikázik, mint az én édesanyám. «Mindennek van határa» – így gondoltam. Jónapékkal, a gyermekekkel is, már jobban megértettük egymást. Anélkül, hogy alázkodtak volna, zsidóságuk egyszerű beismerésével, s ahogy ragaszkodtak is hozzá, ételeikkel, ruhaviseleteikkel, különös ünnepi szokásaikkal, idegen és zagyva nyelvjárásukkal, ahogy titokzatosan keverték a német, yiddisch és magyar szavakat, önként vállalt, hangsúlyozott idegenszerűségükkel inkább csak exotikus törzsnek láttuk őket, akiket kissé szánni is lehet, s minden jótét keresztény léleknek illik pártfogolni az ilyen gyámoltalan idegeneket. Anyám befőttes küldött le néha Jónap néninek, aki minden ősszel gyermekágyban lábadozott, s Jónapék húsvétkor szép, tiszta fehér kendőben macaszt küldtek fel ajándékba, melyet udvariasan megköszöntünk, érdeklődve szemléltünk, de azt hiszem, nem nyúlt hozzá senki, a cselédek sem. Szántuk és elfogadtuk Jónapékat, de valahogy úgy, mint a szelídített négerket. Anyám néha társalgott is Jónapnéval, persze csak az emeletről, nagytakarítás közben, lekiáltott néhány barátságos szót. «No, kedves Jónapné» – mondta anyám, s az elnyűtt, parókás, örökké-szoptató asszony csendesen így felelt: «Igen, nagyságos asszony». Nem hiszem, hogy anyám a «társadalmi különbséget» akarta éreztetni a szegény zsidóasszonnyal, mikor egyszerűen «kedves Jónapné»-nak szólította; erre semmi szükség nem volt, Jónapék ismerték ezt a különbséget, s eszükágában sem volt bizalmaskodni; csak sokkal később vettem észre, hogy Jónapék legalább olyan gondosan ügyeltek a maguk elkülönözöttségére, mint a keresztény családok, igen, talán még féltékenyebben, s a maguk furcsa módján gögősebben, tartózkodóbban vonultak el minden közeledési lehetőség elől, mint mi tettük azt. Nagyjából inkább pártfogolták a ház lakói a «szegény zsidókat». Ünnepeiket, rendkívüli szokásaikat jóindulatú beleegyezéssel szemléltük. Weinrébék persze már nem építettek sátrat az udvaron, mikor az ünnep ezt így kívánta, templomba ritkán jártak, s apám egyszer csodálkozva, kissé méltatlankodva mesélte, hogy együtt utazott

Weinrébékkel, akik a vasúti kocsiban délszakra termett, vattába csomagolt, friss szőlőt ettek, március végén, – egész este erről beszéltünk, elképedve és nyugtalanul, különösen anyámat izgatta fel ez az «illetlenség».

A két zsidó család nem járt össze soha, Weinrébék szemmel láthatólag egy más csillagzaton éltek. A férfi gyáros volt, üveget gyártott a környéken, sokat utazott, elhízott, vastag, kopasz ember volt, aki rosszul bánt feleségével, s kaszirnőkkel csalta a korán megvénült, szomorú asszonyt; amiről persze mindenki tudott a városban. Az asszony kissé regényesen viselte balsorsát, nyitott ablakok mellett zongorázott, nagyon szépen, de feltűnően és sokáig. Weinrébékről tudták a házban, hogy nem esznek «kósert», megették a sonkát és disznózsírral főztek; valahogy ez sem tetszett a házbelieknek különösebben. Ha volt «zsidókérdés» ebben a kispolgári bérházban, úgy semmiesetre sem a népes Jónap-család adott okot a megjegyzésekre. Valamennyien, akik a házban éltünk, rokonszenvesebbnek találtuk Jónapék galíciai rokonait, akik kaftánban jártak és lobogó hajtincseket viseltek, mint a tökéletesen civilizált üvegyárost és családját. Weinrébék magasabbrendű, polgáriasult életmódját különös féltékenységgel szemléltük, valamit féltettünk tőlük, magunk sem tudtuk, mit? A szűkreszabott társadalmi érintkezésben a férfi udvarias volt és közömbös a keresztényekkel, leereszkedő és gögös a földszint «szegény» zsidáival szemben. Például, mi soha nem hallottuk szüleinktől, hogy kerüljük a Jónap-gyermekek társaságát, soha nem tiltotta nekünk senki a közös játékokat e sápadt, nagyszemű süvölvényekkel, akik különös, öreges ruhájukban miniatűr felnőtteknek hatottak, mindég kalapban játszottak, s egyáltalán nem voltak türelmesek, a játék hevében nem egyszer «sabeszgoj»-nak csúfolták a keresztény gyerekeket, amit azok annál kevésbé vettek rossz néven, mert nem is értették a kifejezést. A féltucat Jónap-gyerek vígan vihancolt a keresztény kölykökkel, akik az udvarban nevelkedtünk, de a Weinreb-csemeték, akiket már «Fräulein» kísért az iskolába, s instruktorok és nevelők jártak hozzájuk, gondosan vigyáztak, hogy el ne vegyüljenek ezekkel a zsidó proletárokkal. Soha nem álltak le a közös játékhoz, s ez az előkelő zárkózottság annyira sértette igazságérzetemet, hogy a legidősebb Weinreb-fiút, aki már harmadikos volt, egy délután lecsaltam a pincébe, a kazánfülkébe zártam, s mint aki jól végezte dolgát, hazamentem és hallgattam. Éjszaka is hallgattam, mikor már a rendőrség is kereste az elveszett gyermeket, s Weinrebné eszelős sikoltozása, hívó szavai felverték a házat. A fiút reggel találta meg a fűtő. A legkülönösebb az volt, hogy a Weinreb-fiú soha nem árult el. A lomha, tunya, álmoszemű fiú makacson hallgatott, mikor faggatták, később is, soha nem vetette szememre ezt a különös bosszút, s évek múltán sem beszélt erről, mikor megbarátkoztunk. Talán érezte, hogy igazam volt. A gyerekek gyorsan ítéleznek és megfellebbezhetetlenül.

A Jónap-fiúk lassan kiöltöztek, de a sátrat minden esztendőben megépítették az udvaron, ágytakarókból és szőnyegekből, s az öreg Jónap, ez a különös és szűkszavú törzsfőnök, bevonult oda délutánra, s magányosan hosszabb időt töltött a szokatlan építményben. Fiai azt állították, hogy imádkozik ilyenkor. Egyszer meglestük az ágytakaró résein át, de csak annyit láttunk, hogy a sátor közepén ül egy széken és szomorúan néz maga elé. Valószínűleg unatkozott. Egy reggel különös izgalomra ébredt a ház, a földszintes lakásban egymásnak adták a kilincset a kaftános zsidók, benn a lakásban tucatjával sűrögtek idegenek. Egyik Jónap-fiú, a kilencéves Lajos, végre elmászott a tömegeből, s büszke és gondterhes arccal adta meg kérdésünkre a választ.

– Apám meghalt éjjel. Csupa bosszúság, – mondta mellékesen és utánozhatatlan fölénnyel.

S egész nap gögösen viselkedett, pöffeszkedését már nem lehetett elviselni. Ezért alkonyatkor, különösebb ok nélkül, elvertük.

3.

Az első emeleten laktunk mi, s szomszédunkban lakott a bank. Az ősidőkben három hosszú, sötét szobát foglalt el a bank, a lépcsőházból nyílt az igazgató szobája, mellette a pénztárszoba, s az udvari szobában helyezték el a könyvelést. Apám dolgozószobáját s az igazgató irodáját közös fal választotta el, ebbe a falba «titkos nyílást» véstek, s ha az igazgató üzent valamit apámnak, egyszerűen kinyitotta a titkos nyílás bádogajtáját, s átnyújtotta a levelet, okmányt, vagy a perlésre megérett váltót. Ez a patriarchális ügykezelés évtizedig bevált így, s a bank virult. Két öreg kisasszony dolgozott a könyvelésben, s a pénztáros tisztét egy idő előtt nyugdíjazott huszárcapitány látta el, aki sértődött arckifejezéssel viselte változott sorsát, s a paraszttal, akik kölcsönt vettek fel, vagy kamatot fizettek, úgy ordított; mint a kaszárnyában. Ez a huszárcapitány leköszönt rangjáról, hogy feleségül vehesse szerelmét, egy szegény tanítónőt. Mikor ez a vállalkozása sikerült, nem találta többé helyét a világban, olthatatlan honvágyat érzett régi élete után, inni kezdett, káromolta az ostoba világrendet, mely huszárcapitányokat bankpénztárossá degradál, s mohón és erőteljes szavakkal óhajtotta, hogy «történjen már valami». Boldogabb embert nem láttam soha, mint ezt a levitézlett huszárcapitányt a világháború első napján, mikor felölthette a régi egyenruhát, s kardcsörtetve bevonult a bankba, elbúcsúzott egykori feletteseitől, akik megint választékos reverenciával beszéltek vele, s ő bajúszpederve adott rövid válaszokat, mert, hálistennek, végre «történt valami». Ez az ember például, mint oly sokan mások, igazán lelkesen indult a háborúba, s már az első háborús esztendőben el is esett.

De a háborúnak még füstje sem érzett, mikor a kis bank, a «mi bankunk» virult a homályos emeleti helyiségekben. A bank ügyfelei ott tanyáztak a lépcsőházban, tarisznyával vállukon, bekecselesen várták a sorukat. Szegény, tót paraszttal voltak ezek jórészt, a megye északi járásából, ahol mindig soványan ütött ki a termés, a tízholdas gazda már középirtokosnak számított, de a rossz földek, kopár legelők az ötszázholdas birtokost sem tartották el nagyúri bőségben. Ezek a környékbeli tótok alig-alig beszéltek magyarul. Valamilyen különös; felemás tót-magyar keveréket beszéltek a cselédek is; a helybeli úri társaság társalgási nyelve hivatalosan a magyar volt, de otthon, a családban, még a bevándorolt magyarok is inkább zipszer-tájszólású németet beszéltek. Mindebben kevés volt a szándék. A város hangulata magyar volt, de papucsban, ingujjban, vacsora után az urak is németre fordították a szót.

Gyermekkorom egyik fényes, árnytalan, dicsőséges emléke, hogy bank is van a házban, igazi bank, pénztárossal és készpénzzel, ahová csak be kell menni, alá kell írni valamit, s már adják is a pénzt. S akkoriban csakugyan ilyen felhőtlenül verőfényes, egyszerű valami volt a banküzlet. A paraszttal beállítottak reggel, tarisznyájukban szalonnával, pálinkával és a telekkönyvi kivonattal, melyet a jegyző szerkesztett nekik, s várták sorukat. Minden délben tizenkét órakor volt a «cenzúra»: az igazgatósági tagok, két öreg pap; a bank igazgatója és jogtanácsosa rövid «választmányi ülésre» gyűltek össze, megszavazták a száz, kétszáz koronás kölcsönöket, a könyvelésben kiállították a váltókat, s az ügyfelek délután már vitték is haza a kölcsönt. A pénz bőség, mely akkoriban ellepte a világot, a mi kis városunkban is kiáradt, volt még személyi hitel, s a kvietált huszárcapitány-pénztáros «szívességi» és «gavallér»-váltókat is kifizetett. Ha aztán lejárt a kölcsön, a paraszttal fizetett, vagy ha nem, elárverezték a tíz holdjából ötöt, s azt is a bank vette meg. Olyan egyszerű s természetes üzletág volt ez, mint a természeti jelenségek, éppen olyan következetes és nyugalmas. A bank tele volt pénzzel és terjeszkedett. Mi gyermekek, akik a házban éltünk, módfelett büszkék

voltunk erre a kedélyes, kedves bankra. A gyermeket a felnőttek pénz-titkai legalább úgy izgatják, mint az élet nemi rejtelmek. Tudtuk mi nagyon jól, hogy a mi házunkban, a vastag és primitív páncélszekrényekben őrzik azt a legbecesebb valamit, amiről a felnőttek legtöbbet beszélnek, láttuk a kölcsönkérők alázatos arcát, hallgattuk síránkozó, panaszos előadásait, s ahogy «kezécsókolom»-mal köszöntek nyöszörögve mindenkinek, aki a bankhoz tartozott, még a szolgáltnak is. A ház gyermekeit megnyugtatta és felemelő érzésekkel töltötte el a tudat; hogy bank is van a házban, ilyen jóindulatú, családhoz tartozó bank, úgy éreztük, nagy baj már nem történhet velünk, akik a házban élünk és a bankhoz tartozunk. Azt hiszem, szüleink is így vélekedtek. A ház a banké volt, s a bank szívesen adott bér-haladékat azoknak, akik a lakók közül reászorultak, bizonyosan kisebb kölcsönöket is. Úgy gondoltuk, hogy a bank pénze egy kissé a családé is; széles, kedélyes és gyanútlan világ volt ez, a partájok úgy jártak a bankba kölcsönért, mint valami családfőhöz, gazdag rokonhoz, s a bank adott is, mert ki gondolt volna arra, hogy az adós megszökik a házból? A gyermekek ösztönösen értenek a pénzhez. Úgy gondoltuk, hogy mi szerencsések, akik a bank árnyékában születünk és patronátusa alatt nevelkedtünk, minden földi jólét ősforrásánál telepedtünk meg, s később sem érhet már baj soha az életben, csak jóban kell maradni ezzel a kedves, jó kis bankkal. Ez a nem nagyon emelkedett szemlélet, groteszk érzés sokáig elkísért diákéveimben és külföldi csavargásaimon is; akkor már régen csődbe ment ez a bank, s mégis valamilyen nyugalmat és biztonságot éreztem pénzdolgokkal szemben, mintha elsőrendű, közvetlen gyermekkori kapcsolatokat ápolnék a pénzzel, mely soha nem lehet hozzám, gyermekkori játszópajtásához embertelenül kegyetlen.

A bank virult és gyapjasodott mindenki, aki a bankhoz tartozott, még a hivatalnokok és a szolgálk is. Az egyik hivatalnok énekkart alakított, a másik felcsapott írónak s két kötetben kiadta a környékbeli várromok regéit. Mindenki ráért a műkedvelésre. A bank már nem fért el a szűk helyiségekben, s mint a megtollasodott parvenü, építkezni kezdett, tündéri üvegpalatát épített magának az udvaron. Olyan csodálatos építkezés volt ez, mint valami üvegtemplom: Németországból hozattak vastag üveglapokat s kupolát építettek a pénztárterem fölé, amelyet később, idegen földön is alig láttam. A parasztok így is nevezték az új bankpalotát: «A Betlehem». Csodájára jártak a környékbeli falvakból, s halkán és áhítatosan beszéltek az üvegekupola alatt, mint a templomban. A feltörekvő kapitalizmus itt a világ végén valamilyen kis kápolnát épített magának, díszeset és áhítatosat, – mindenki így vélekedett, aki látta, s másként nem is lehetett megmagyarázni ezt a fölöslegesen pompás és nagyzólóan fellengzős alkotást. Volt itt minden, ami egy igazi bankhoz kellett, páncélterem, embervastagságú páncélajtókkal, melyek varázsszavakra nyíltak, párnázott ajtajú tanácssteremmel, különös, új számoló- és írógépekkel; s talán még pénze is volt a banknak. Különösen izgatott bennünket, a nagy ház gyermekeit, a páncélterem, melyet a házmesterlakással szemben építettek, alapjait mélyen a földbe sülyesztették, s úgy képzeltük, kincsekkel és drágakövekkel rakták meg az acélfiókokat. Nyájas és derűs kapitalizmus volt ez, mely ilyen mesevárat varázsolt ámuló szemeink elé; csak az öreg betevőknek nem tetszett, akik, régimódi pénzemberek, szívesebben látták vagyoniukat az emeleti homályos helyiségek gyatra pénzszekrényeiben, s az üvegekupola és páncélpince láttán fejcsóválva, gyanakodva mormogták: «Miből?»

4.

A bankot «Endre bátyám» igazgatta, nagyon sok eréllyel, buzgalommal, de kevés szerencsével és hozzáértéssel. Endre bátyám országos nevű családból származott, jogot végzett, mint akkoriban az egész nemzedék, amely «szabad pályán» keresett boldogulást, s nem érte be a megyei, városi számlátrával. A dzsentrí-osztálynak ezt a lateinereskedési életszakát gyermekkoromban közlőül láttam, s később úgy vettem észre, hamisan emlékezik

meg erről az időről és szereplőiről a kortársi irodalom. Endre bátyám lelkesen szánta magát a bankpályára, amely testétől, lelkétől idegen volt, lelkiismeretesen betartotta a hivatalos órákat, s egyáltalán nem emlékeztetett arra a vidéki, vadászó, kaszinózó, uraskodó hivatalnok-típusra, aki éjfél tájban fogadja el, ferbli közben, a kaszinó-pajtás váltóját. Az élet mindig más. Endre bátyámat nem tekintette senki közgazdasági lángésznek, de többet körmölt a bankban, mint vadászott és kártyázott, kicsit olvasott is, utazott is, mértékletesen élt, s a dzsentri-jelvényekből talán nem is őrzött meg erre az életre egyebet, mint a pecsétgyűrűt. Csak éppen a banküzletekhez nem értett; de ezt nem is kívánta tőle komolyan senki. A bank döcögött, terjeszkedett önmagától, ahogy ez természetéből következett is; Endre bátyám csak arra vigyázott, hogy minden kölcsönnél szigorúan betartsák a hivatalnokok a «bankszerű feltételeket». Úgy érzem, mi sem lenne könnyebb és hálásabb, mint megrajzolni azt a vidéki takarékpénztári igazgatót, aki gyakrabban ragaszt bankót a cigány homlokára, mint okmánybélyeget a szerződésekre, s a könnyelmű Noszty-fiúnak, az «édes pajtikám»-nak derűre-borúra megszavazza a kölcsönöket. Sárosban, Zemplénben talán előfordult ilyen alak; a mi városunkban, ebben a szigorú hivatalnok-városban nem maradhatott volna meg. Endre bátyám, a «bankigazgató» minden reggel percre érkezett hivatalába, felhúzta a könyökvédőket, s körmölt napestig. A banknak egy nagy fővárosi pénzügyintézet adta a hiteleket, s a pesti igazgatók, gőgös, öreg zsidók, minden esztendőben lelátogattak ellenőrizni Endre bátyám tevékenységét; ezek az öreg zsidók vadásztak, tegeződtek, dzsentriskedtek, s mi néha mulattunk is különös szokásaikon. Endre bátyám igazában a bankigazgató íróasztalánál sem művelt egyebet, mint apja, öregapja a birtokon, s a megyénél: vigyázott arra, hogy a parasztok idejében teljesítsék kötelességüket, s ahogy régen ledolgozták a robotot, vagy beszállították a feles termést, úgy megfizessék most az esedékes kamatokat. Csak a formák változtak.

Nagyon nyúzták a parasztot? Nem hiszem. Csak éppen rendszeresen, mert hát élni kellett valamiből. S amíg a paraszttal «dolgoztak», nem is volt semmi baj; csak később, mikor Endre bátyám bonyolult családi félreértések miatt odahagyta hivatalát, s helyét egy «fővárosi pénzügyintézet» foglalta el, aki úgy érkezett le hozzánk, nagyszabású reformterveivel, mint a korbácsos felügyelő a gyarmatokra, következett be az első krach. Ez a «nagyszabású, fővárosi pénzügyintézet» a betevők pénzéből óriási lombard-hiteleket adott a lengyel borkereskedőknek, akik felvásárolták akkoriban a Hegyalja borait, s a bank sok pénzt veszített e könnyelmű játékon, milliókat. Apám említette néha, hogy akkortájt különös módon mentette meg, utolsó fillérig, a betevők pénzét; felkereste annak a fővárosi pénzügyintézetnek elnökét, akinek kegyeltje volt az Endre bátyám utódjául kinevezett gyarmati felügyelő, s mikor a híres-kegyetlen, nemzetközien ismert, dúsgazdag és hatalmas bankelnök a kínos előterjesztésre vállát vonogatta, s olyasmit felelt, hogy «akkor menjenek az urak csödbe», apám csendesen megjegyezte: «Azt megtehetjük, s amink van, odavész; de a mérlegen ott lesz Méltóságod neve is». A híres bankelnök idegesen kapta fel fejét; aztán csöngetett s a belépő igazgatónak odaszólt: «Száz százalékot fizetünk». Ez a háromszavas, gavalléros mondat sok-sok milliójába került a nagy pesti banknak. A betevők megkapták minden garas betétjüket, még a kamatokat is. Ezt a történetet sokszor hallottam, mint a kapitalizmus hőskorának egyik virágregéjét.

Endre bátyám az első emeleten lakott családjával, két gyermekleányával és fiatal, nyugtalanvérű feleségével, aki egy éjszaka megszökött tőle és később felcsapott színésznőnek a fővárosban. Ilyesmi nagyon ritkán fordult elő a városban. A sorsdöntő éjszakán Endre bátyám áthozta aludni hozzánk leánykáját, s ő maga ott ült az ebédlőben, szüleim között, akik hasztalan vigasztalták, s zokogott. Mi gyerekek némán, sáppadtan kucorogtunk hálóingben körülötte, s bámultuk ezt a szokatlan, ijesztő jelenséget, egy zokogó férfit, aki még hozzá bankigazgató. Éjfél tájban egy pillanatra felhagyott a zokogással, könnyeit törülgette, s

elcsukló hangon mondotta: «Sose bíztam igazán Ilonában. Három esztendeje nap mint nap mondtam neki: Ilona, Ilona, maga engem megcsal.» A kisleányokkal közös ágyba feküdtünk, s egész éjjel ébren és dideregve hallgattuk ezt a gyámoltalan, nyöszörgő idegen férfit, szüleink vigasztaló szavait, hideglelős izgalommal éreztük, hogy a felnőttek sem mesterei az életnek, s idegen életek és sorsok titokzatos végzete suhintott el felettünk, olyan titok robbant ki azon az éjszakán, melyet, úgy látszott, a felnőttek sem bírnak ésszel felfogni. A «hütlén asszony» később férjhez ment egy pesti színészhez, s maga is fellépett színpadon; a városbeli urak soha nem mulasztották el, hogy fővárosi kirándulásaik alkalmával megtekintsék ezt a rendkívüli látványosságot, s hazaérve aztán ujjait csettintgették és ízes részletességgel számoltak be a látottakról. Ritka tünemény volt a szökött asszony. Már a válás is félországgra szóló, nyugtalanító rendbontásnak számított. Gyermekkorom idejéből egyetlenegre válásra emlékszem, s különösképpen akkor is egy bankigazgatót, Endre bátyám szakmabeli konkurrenciáját hagyta ott a felesége, férjhez ment egy hitehagyott feketepaphoz, aki a püspöki aulában szolgált, s odahagyott állást, hitet, reverendát az asszonyért. Ilyen balsors üldözte a városunkbeli bankigazgatókat családi életükben.

Idővel minden ember jelentős lesz, éles vonalakkal alakul ki az emlékezetben, a gyermekkor árnyalakjai megnőnek és gyanítani kezdjük, volt-e szerepük életünkben, kutatni kezdjük, miért emlékezünk hát mégis ilyen kegyetlen élességgel az ifjúság egy-egy mellékes alakjára? Endre bátyám igazán nem volt különösebben okos, sem különösebben érdekes ember; de most már tudom, hogy a férfi és nő titkáról mégis akkor éjszaka sejtettem meg először valamit, mikor ez az elhagyott férfi előttünk zokogott; akkor tudtam meg először, hogy a férfiak és a nők kapcsolata nem valami maradéktalanul derűs, kívánatos idill; csukló sírása a fülemben maradt, s ma is hallom néhanapján.

5.

Rövid ideig, néhány esztendeig az egyik elsőemeleti, hámoszobás lakásban, szemközt velünk lakott keresztapám, aki öccse volt apámnak, s különösen sértődött, nyugtalan ember; a családban úgy bánt vele mindenki, apám is, mint a hímes tojással. Büszke és magányos lélek volt, mérnöknek készült, s olyan kitünően értette a műszaki dolgokat, hogy a katonaságnál – a tűzéreknél szolgált le önkéntesi évét – erővel ott akarták tartani, állítólag «könyörögtek neki, hogy zupáljon be». Legalább így mesélték, később, a családban. Bizonyos, hogy természete, hajlama, egész lelki alkata a katonatiszti pályára vonzották. A civil életben, különösen a kissé lenézett mérnöki pályán, idegenül érezte magát, ingerlékeny volt, állandóan megaláztatást szimatolt, «affér»-jei voltak, s mindenképpen olyan ember benyomását keltette, aki nem találta meg helyét az életben. A mérnöki, orvosi foglalkozást akkoriban amúgyis lenézték kissé; azt tartották, nem való úriembernek; a jó családból származó fiatal ember természetesen felcsaphatott jurátusnak, de klistérozni, vagy tussal, cirklivel bibelődni nem illett.

Nagybátyámat «alacsonyrendűségi komplexumához», (amiről ő semmit nem tudott, de a fiatal Freud, aki akkoriban Charcot klinikáján figyelte a hisztérikus betegeket, maga sem ismerte még ezt a műszót,) – erősen hozzásegítette családom társadalmi helyzete a századvégi, vidéken még csaknem rendi szellemű, szenvedélyesen nacionalista magyar világban.

Származásra szászok, akik a XVII-ik században vándoroltak be Magyarországra, hűségesen szolgálták a Habsburgokat, s Lipót császár nemességgel jutalmazta azt az öregapánkat, akit «bányagróf Kristóf» névvel tiszteltek a családban, s a máramarosi kincstári bányákat igazgatta. A szabadságharc idejében találta csak meg a család magyar szívét, többen harcoltak Bem hadseregében, egyik szépapámat, Zsigát, le is fokozták a világsi fegyverletétel után, s egy velencei, majd milánói császári ezredbe száműzték, ahol fokozatosan visszakapta régi rangját, s mint testőrkapitány vonult nyugalomba. De a forradalom előtt családomat jó

szemmel nézték Bécsben, s «megbízható elemeknek» tartották őket. Mikor öregapámat 1828-ban óbudai consiliariussá nevezték ki, fennjárt Bécsben és Ferenc császár fogadta. «A Magyar Királyhoz vagyok szállva» – írta Bécsből öccsének Máramarosra – «nagyon költséges az itt-mulatás, szobáért és fűtésért öt forintot fizetek naponta. A Fejedelem kegyesen fogadott, emlékezett Atyánkra is; ja, ja, mondotta, auch Sie haben gute Zeugnisse bei mir.» Valószínű, hogy az a németnevű közhivatalnok, akit 1828-ban kegyesen fogadtak Bécsben, s akit a császár ebben az időben jóindulatú szavakkal tüntetett ki, labancnak számított az udvarnál. A szabadságharc idejében a család a felkelőkkel tartott, magyarosította nevét, Kossuth minisztériuma adta ki a végzést erről, meg is jelent a határozat 1848 augusztusában a Hivatalos Közlönyben. Később aztán, a nyolcvanas években, mikor mindez már nem sokat számított, érthetetlen módon újra felvette a család régi, német nevét. Úgylátszik, lélekben mégis ragaszkodtak szász eredetükhöz is. De meggyőződésre, viselkedésre mániákus magyarok voltak, így különösen apám és öccse. Az idegenből ideszármazott családoknak ez a heves, őszinte magyar hazafiassága különös tünet volt, s a régi magyar nemes családok eltűrték és szívesen látták a Nagy-Magyarország olvasztó tégelyében magyarrá olvadt idegeneket, néha talán elismerték bizonyos átörökölt, idegen faji erényeiket – őseim szász kovácsok voltak, s azt hiszem, tőlük örököltem valamilyen különös, nekem egyáltalán nem kényelmes, alaptermészetemtől idegen, rögeszmeszerű «pflichtgefühl»-t – de maradt valami különbség, idegenség amit az évszázados együttélés sem tudott feloldani. A család lelki jellege bonyolult, kitapinthatóan katolikus volt, nemcsak az anyakönyv adatai szerint, hanem lényében, szemléletében is az. A protestánsokat kerültük, a társadalmi érintkezésben is, ösztönszerűen, ahogy azok is kerültek minket; de soha nem esett szó erről a köznapi életben.

Apám öccse bizonytalanul, kínlódva érezte, hogy hiába «fogadják be», hasztalan ismerik el, szász eredetével, németes nevével, osztrák nemességével mégsem tartozik egészen, feltétlenül ahhoz a nagy «család»-hoz, ami a dzsentr-Magyarország volt a századvégén. Ha élt a családban valaki, akin ideig-óráig, észlelhetően kitörtek a magyar dzsentr-nyavalyák, úgy ő volt az. Állandóan gyűjtötte a családi papirokat, címereket és koronákat rajzoltatott és hímezett minden lehetséges és lehetetlen ruhadarabjára, megtervezte apám és anyám «egyesített nemesi címerét» – (a jó ég tudja, honnan szerezte ehez az adatokat, mert édesanyám szegény morva molnár leszármazottja volt, s gyanakszom hogy soha nem jutott a család nemesi előjogok birtokába; amivel különben anyám és rokonsága mit sem törődtek) s ez a dzsentriskedés végül is különös módon jutott e gögös, ideges léleknél kifejezésre: került a megyei társaságot, nem dörzsölődött hozzájuk, sokáig külföldön élt, vasutat és alagutakat épített Boszniában, majd Fiuméba költözött, ahol egy francia társaság megbízásából megépítette azt a villamos erőtelepet, mely ma is árammal látja el a dalmát tengerpartot. Közben meg is nősült; egy finom és csendes nógrádmegyei leányt vett el, a legnagyobb magyar klasszikus drámaíró leszármazottját, s gyermekkoromban több nyarat töltöttem az irodalomtörténeti hírű nógrádi kastélyban és a parkban, ahol az ő, e nyugtalan lelkű, s férfikora alkonyán félőrült magyar zseni drámai költeményének sorait skandálta. Ez az «irodalmi rokonság» valamilyen olympusi dicsfényvel övezte szememben nagybátyámat. A valóságban nem sokat értett irodalomhoz. Mikor még legényember volt, s ott lakott szemközt velünk, három udvari szobában, olyan «garcon-életet» élt, mint egy francia regényhős, inast tartott, akit egy ízben megpofozott; mindezért gyermekkoromban féltem tőle, később sajnáltam. Nem találta helyét az osztályok között, keserűen és félrevonultan élte le életét, a nógrádmegyei faluban, ahol éppen olyan kevésbé volt otthon, mint közöttünk, vagy idegenben, pályatársai között. Ő volt az első, komoly és meggyőződéses antiszemita, akit ismertem; s bizonyosan nagyon meglepődött volna, ha valaki figyelmezteti, hogy lényének

alaphangja, ez a sértődött fészkelődés osztályok között, ez az «én országom nem e világból való»-magatartás mennyire ösztönösen katolikus, másszóval zsidó-vonás.

(Folyt. köv.)

Nyugat, 1920. 5-6. szám

MÓRICZ ZSIGMOND: LÉGY JÓ MINDHALÁLIG •

Regény

I. fejezet

amelyben egy kis diák elveszíti a kalapját s emiatt késő télig hajadon fővel jár szegényke esőben, hóban, míg csak a közömbös világ is észre nem veszi a rendellenes állapotot.

A kollégium nagy, komor, négyszögű épület. Voltaképpen csak az első része komor, a Nagytemplom felőli ősi épület, a hátulsó három szakasz, amely mögé van építve, úgyhogy az egész egy négyszögű udvart zár be, inkább sivár. De a kisdiaáknak elől-hátul, mindenfelől rendkívül imponál s még bent a coetusban is állandóan valami templomi félelmet érez, amint behallatszik, hogy kopognak a kemény kis cipősarkak a sivatag folyosókon s hogy zúg be a százezernyi veréb csiripelése az udvaron álló ménkömagas jegenyeakácok lombja közül.

A kisdiaák e percben a szoba közepén álló nagy asztal legutolsó, legszélső fiókját kihúzza, abban kotorász. Ennek a fióknak az első oldala zöldre van festve, mint maga az asztal. De az asztal felsőlapja már erősen meg van kopva, a fiók azonban még mindig friss zöld s ez igen tetszik a kisdiaáknak, csak azt sajnálja, hogy a fiók régi birtokosai a kulccsal már ezt is összevissza karmolástták.

A fiókba szép rendtelenséggel volt belegyömöszölve egy rakás iskolai könyv és füzet. A kisdiaák a Pirchala latin nyelvtanért nyúlt bele, mert mennie kell a fűvészkertbe, latint tanulni és pedig a gerundiumok s gerundivumok titkos fejezetét, azonban sietve odapillant a másik, kicsit nagyobb diákra, aki osztálytársa s Böszörményinek hijják s szintén ott van a coetusban, a szobafőnök legszigorúbb tilalma dacára végigheverve az ágyán. Böszörményi úgy látszik, a menyezeten piszmogó pókot figyeli s jobb lábát egyenletesen lógatja le az ágyról, szóval a kisdiaák lopva néhány percet mer szentelni kincsei zsugori szemléletének. Volt ott a fiókban tudniillik egy Csokonai Vitéz Mihályról szóló könyv, amelyet harminc krajcárért vett az antikváriusnál, akinek a kirakatában töltötte az egész múlt évet ez a könyv s ő akkor még nem lévén bentlakos, ahányszor iskolába jött, mindig odapillantott a kirakatba, hogy megvan-e még ez a könyv. Ez ugyan kissé túlzás, hogy az egész múlt évben, mert csak úgy májusban fedezte fel, vagyis az év végén már, de hisz nem csoda, mert még eleinte olyan kis ügyetlen fiú volt ő, hogy még gyerekszámba is alig ment. De az első gimnázium végén már meglehetősen megemberesedett s akkor már észrevette az antikvárium kirakatát s benne a Csokonait.

De csak a nyáron jutott odahaza a vakációban odáig, hogy arra gondolt, hogy meg kellett volna venni.

No, erre a gondolatra aztán el volt rontva a nyara, mindennap eszébe jutott a könyv, hogy vajon ott van-e még a kirakatban, vagy már megvette valaki! Még az úton is eszébe jutott, mikor jött Debrecen felé a vonaton s kinézett az alföldi sík mezőkre, hogy vajon istenem megvan-e még a Csokonai?

Még be sem iratkozott, csak éppen hogy elhelyezkedett a kollégium második emeletén a 19. számú coetusban, ahol a legutolsó ágot kapta, azt, amelyik külön áll az ajtó mellett, mert hét ágy lévén a szobában, három-három egymással szemben volt a főfalon, a hetedik pedig keresztben az ajtó kisebb falán; szóval azt az ágyat, amelyet minden diák megvetett, ő azonban ennek az ágnak különösen s rendkívül örült, mert úgy tűnt fel neki, hogy ez az ágy olyan mint egy önálló vár, nagyon szerette, hogy nincs a többiek közé bedugva, hanem neki magának egészen külön fészke van. Szóval az első délután már leszaladt Harmathy boltja elé, benézett a kirakatba, hát uramfia, ott volt a Csokonai. Szép rózsaszínű fedele egy kicsit megfakult a délutáni naptól és sok por telepedett rá, de a fő, hogy megvolt s ott volt.

Szerette volna megvenni, de nem merte, még nem érezte magát elég erősnek hozzá, hogy a szüleitől kapott pénzt ilyen fölösleges valamibe ölje bele.

Hanem mindennap leszaladt egy pillanatra a kirakat elé s megnézte megvan-e még.

Egy reggel borzasztó rémülete volt. A segédet a kirakat előtt látta, éppen akkor nyitotta ki kulccsal a nagy üveglakot s ő messziről s remegve leste, hogy nem a Csokonait akarja kivenni?

Nem vett ki semmit, hanem elkezdte az összes könyvet összeszedni, magas oszlopba rakta s behordta őket a kirakattól.

Nem várhatta végig mit csinál, mert már is csengettek az első órához, ment hát az iskolába, de tíz percben lélekszakadva rohant ki a kapun az antikváriushoz. Akkor már teljesen üres volt a kirakat s tollseprővel kényelmesen sepergette a segéd a sok felgyült piszkot.

Ő csak éppen odapillantott, azzal megfordult s ugyanoly gyorsan vágatott vissza a kollégium udvarára.

Egész délelőtt nem bírt figyelni, folyton azon járt az esze, hogy mi történik azokkal a könyvekkel, amiket a segéd behurcolt. Talán jött egy gazdag ember, meglátta a kirakatot s azt mondta: ezt mind megveszem.

Elszorult a szíve, mintha meghalt volna egy testvére, vagy valaki, akit nagyon szeretett s néhány nap múlva mert csak a kirakat felé menni. Álmélkodva látta, hogy tele van könyvekkel a kirakat s pedig olyanokkal, amelyeket ő még sohasem látott. Később, éjjel, álmatlankodva kisütötte, hogy azok a könyvek biztosan mind a nyakán maradtak a kis öreg Harmathynak, aki olyan mérgesen is szokott a boltja ajtajában ácsorogni, csak akkor lett nyájas, ha valaki bement hozzá vásárolni s most újakat rakott ki, hogy hátha ezek inkább megtetszenének a jövő-menőknek. De rossz helyen volt a bolt, arra nem szokott senki sem menni, csak cselédlányok kannával a karjukon, meg egyik tanár, aki arrafelé ment haza.

Hanem azért október közepére odáig érett lelkében az elszánt vágy, hogy lángvörös arccal egyszer mégis bemerészkedett a boltba s a rábámuló segédnek azt mondta, hogy: «kérem

szépen, a kirakatban láttam egy könyvet, Csokonait, ha még megvolna, tessék szíves lenni megnézni.»

A segéd megkereste s meg is találta. Harminc krajcárt kért érte s ő ezen nagyon elbámult, mert el volt készülve a legrosszabbra, egy egész forintra is. Annál több pénze tudniillik nem volt.

Úgy futott el a könyvvel, mint a kis kutya, ha jó falatot vetnek neki. A csontot ott rágja az asztal alatt, de ha valami igen jót kap, akkor elfut, mert attól fél, hogy észreveszik a tévedést s visszakéri a gazda...

Hát ez a könyv nem az volt, aminek ő gondolta, nem a Csokonai versei voltak benne, hanem valami fecsegés az életéről.

Az első oldalán, ahogy olvasni kezdte, mindjárt olyat olvasott, amiből egy szót sem értett: «A phisiológia által ma már igazsággá emelt ama sejtésnek, miszerint a léleknek minémúségei s ereje épp úgy által mennek a származással együtt a gyermekekbe, mint a testéi, a szellemi öröklésnek érdekes példája Csokonai Vitéz Mihály.»

Ezt sokszor kezdte, próbálta olvasni, de nem értette.

Így volt aztán az egész könyvvel, úgy hogy lassacskán nem is tartotta sürgősnek az elolvasását, de azért nagyon boldog volt, hogy megvette s hogy megvan, sokszor megnézte a címlapját, amelyre fent a felső jobb sarkán ráírta erélyesen a nevét, hogy: «Nyilas Mihály 1892.» Lent a lap alsó felén kék festékkel oda volt nyomva egy cifra bélyeg, hogy «Spitz Ödön jogász.» Ezt könyörtelenül tintával keresztülhúzta.

Rendkívül és kimondhatatlan gyönyöröket élvezett, hogy neki van egy saját vásárlású, igazi vastag könyve, amire ráírta a nevét.

Most már egyéb is volt a fiókban. Egyik osztálytársától megvett egy füzetet öt krajcárért a Történelmi Arcképcsarnokból, aki biztosan otthonról lopta el s úgy árulta tíz percben az osztályban s megígérte, hogy többet is fog szerezni. Azt a fiút különben Kelemen Imrének hívták s nagyon gyenge tanuló volt, az öt krajcáron rögtön vett két almát és egy zsemlyét s azt megette az ör szemeláttára, így hamar végzett az öt pénzzel, ellenben ő nagyszerű örömeket érzett, hogy koronás királyok és üstökös hősök laknak a fiókjában, a boldog hidegletelés is utolérte, hacsak a sarkát megpillantotta a füzetnek s különben elhatározta, hogy le fogja valamennyit rajzolni s e célra már vett is öt darab rajzlapot.

De a legújabb s legfőbb kincse ezen valamennyin túltett.

Ott, ahol tavaly lakott, a mester-utcai tanító bácsinál, a kamrában talált egy pergament kötésű könyvet, amelyet a gyerekek labdának használtak. Ezt a könyvet abban a pillanatban, ahogy meglátta, rögtön elhatározta, hogy el fogja sajátítani. Nem is a könyvet, mert ahogy belenézett, látta, hogy valami latin s a latinból elég volt neki az, amit az iskolában nem tudott, hanem a fedele! A fedelét kívánta meg rettenetesen. Második, harmadik vasárnap is elment a bácsiékhoz s egy óvatlan pillanatban győzött a szenvedély, kiszakította nem kis munkával a könyvet a fedeléből, a könyvet otthagya a kamarában, de a fedelét bedugta a kabátja alá.

Jóformán búcsúzás nélkül menekült a kollégiumba. Ott se mutatta meg senkinek a világot sem, de se aludni, se tanulni nem tudott, míg csak ötven ív papírt nem vett s elment a Darabos utcába a könyvkötőhöz, aki ott lakik a Csokonai szülőháza mellett s tele köttette a pompás fedelet fehér papírral.

Hogy becézte aztán ezt a sárgás, finom bőrkönyvecskét. A könyökével tisztította, mert sok volt még rajta a plezúr s a föld, labdakorából... Ebbe a könyvbe mindent bele akart írni. Még nem is tudta, hogy mit kellene, de tele volt izgalommal s izgatottsággal, csak a gondolatára is, hogy ezt ő mind teleírja. A gyomra mindig idegesen remegett, a belei, valami belső láztól, ha erre a könyvre nézett, ebbe ő valami olyan szépeket akart írni, amilyent még senki soha... ő nem tudja, hogy mit, de nagyon szépet... Mindjárt az elejére beírta a nevét, úgy csinálta meg ezt az első oldalt, ahogy a könyvek címlapja szokott lenni. Címül azt az egyszerű szót választotta: «Jegyzetek.» Ebbe senki sem köthet bele. Középre megint a nevét, szépen, nagy s erélyesen megrángatott betűkkel: «Nyilas Mihály». Alul odaírta, hogy «Debrecen» s ez alá az évszámot «1892».

De aztán napok teltek s nem írt bele semmit.

Félt is írni, mert hátha valaki belenéz s elolvassa... megkritizálja... esetleg följelenti érte... esetleg ellopja... esetleg kineveti... Máris nem volt meglegedve még ő maga sem... nem szépen sikerült a címlap... Ahhoz képest szép, hogy ő csak második gimnazista, de ő valami olyan szépet szeretett volna, amilyen szépet csak álmodni lehet... Azt látta, hogy a betűi nem lettek szebbek, mint amilyet az iskolai füzetekbe ír: pedig ő azt gondolta, hogy ebbe a könyvbe százszor szebbet fog tudni írni... Azt hitte, hogy ebbe a könyvbe olyan betűket írt, hogy aki meglátja, felkiált: ejnye!...

Nem lett szép, csúnya lett, inkább csúnyább, mint az iskolai írása, mert ott muszáj gondosan írni, de itt merészen akart írni s csak olyan gyerekes firka sikerült... Kínt okozott neki ez a címlap, nagy csalódást okozott, a saját erejéből, a képességeiből kellett kiábrándulnia... s mégis a kín mindig örömmel vegyült, valami nagy, nagy feladatot látott ebben a könyvben, amit meg kell, amit meg fog oldani... egy megostromlandó vár volt ez, ami a legfőbb dicsőséget szerzi meg, ha sikerül...

A Böszörményi megmozdult, erre ő lángvörös lett s odanézett.

Nem, nem figyelt ide, erre megnyugodott.

Mindjárt utána az jutott eszébe, ugyan miért maradt itt ez a Böszörményi? a többiek lenn vannak a kollégium hátsó udvarán labdázni, vagy kimentek a Nagyerdőre, a homokdombra. Ijedten gondolt rá, hogy vajon nem az ő festékjére spekulál megint? Tegnap vett ötért egy nagyon finom kármint Pongrácnál, talán már észrevette s most el fogja kérni kölcsön, aztán kimácsolja az egészet, mint a múltkor s nem adja meg soha.

Gyorsan el akart iszkolni a latin könyvvel a fűvészkertbe, de ahogy a fiókot becsapta, Böszörményi megszólalt:

– Te.

Ijedten nézett a pajtására, annak semmi jót nem ígért az arca, már biztos, hogy festéket akar.

– Mongyad csak, van festéked? – kérdezte Böszörményi.

Annyira várta ezt a szót, hogy már nem is volt meglepetés.

– Milyen? – szepegte ijedten.

– Sepia.

– Sepia nincs.

Egy kis szünet támadt s ő már kezdett fellélegzeni, hogy ennek csak sepia kell s más nem.

– Hát kárminod van?

– Kármin?

– Igen.

– Van, – mondta csendesen s pislogott hozzá. Már vége a kárminnak, mert az nagyon olvad.

– Igazán! Van! Hisz az naccerű! – kiabálta a Böszörményi.

Mindjárt fel is ugrott az ágyról s megállott az asztal előtt.

A kicsike Nyilas Mihály, aki olyan kicsi volt az osztályban, hogy mikor a tornában felállottak, hátulról a harmadik volt nagyság szerint, minden további felesleges cigánykodást megelőzendő, belenyúlt a fiókja hátuljába s elkezdte szó nélkül kikotorni a festéket, mert azt úgy eldugta, hogy azt rajta kívül senki meg nem találta volna, egész külön a többitől, úgy, hogy egész karral kellett belenyúlni a fiókba, egész hátra, a balsarokba.

Kivette a kármin s letette az asztalra.

– Naccerű, – mondta újra Böszörményi, – ránézett a kárminra, jól megnézte, hunyorítva nézte, akkor kinyújtotta a kezét, körömmel felcsípte, a tenyerébe vette, feldobta a levegőbe magasan s másik kézzel elkapta s még egyszer azt mondta:

– Naccerű!

A kis Nyilas Mihály csak nézett a repülő kármin után, ő sohasem merte azt feldobni, mert félt volna, hogy esetleg leesik, eltörik, esetleg nagyon megszorítaná s az ujjához ragadna, esetleg... sok mindentől félt volna, de legjobban attól iszonyodott, hogy egy festéket labdának használjanak.

– Hol vetted? – kérdezte rém komolyan Böszörményi.

– Pongrácnál.

– Háromért?

Ez a legnagyobb sértés volt, mert háromért is lehet venni kármint, de az egész lapos és száraz s a vak is messziről megismeri, hogy az csak olyan háromért van, de ez olyan finom, zsíros tapintású volt, víz se kell rá, máris olvad, odaragad az ember ujjához, igen pompás kis kövér festék, Böszörményi a legnagyobb számár az osztályban, nagyon tud verekedni, úgy hogy nem érdemes vele... Még a festéket se ismeri.

– Ötér, – mondta hát egyszerűen.

Böszörményi kinyitotta a szemét s szinte beledugta a festéket, úgy nézte.

– Jó! – Jó festék, – mondta s kicsit el is pirult. – Majd veszek én is. Most várok hazulról pizt.

Evvel letette a festéket arra a helyre, ahonnan felvette. A kicsi már örült, hogy addig visszatartja a festési szenvedélyét, míg hazulról piz jön.

De Böszörményit izgatta a dolog.

– Baráték, ha én eccer pizt kapok hazulról, – mondta fennhéjázva, – akkor én veszek hat darab festéket. Nem is hatot, tízet. Ötven krajcár árát. Istenbizony.

A kicsi egy kicsit elszégyellte magát, hogy ő csak egyet vett s hogy ő nem dicsekedhetik avval, hogy majd kap otthonról pénzt. Pedig ennek a Böszörményinek se igen gazdagok a szülei, azt már hallotta, mégis egyszer ő maga is látta, mikor öt koronát hozott neki a postás, hogy másodszor mennyit kapott, azt nem tudja, nagyon szeretne volna megkérdezni, de restellte, mert még azt hinnék, hogy kíváncsi rá.

Néztek hát egymásra szóval. Akkor Böszörményi felvette a festéket újra az asztról. Nem csak úgy egyszerűen vette föl, hogy odanyúlt volna s felveszi, hanem előbb felibe hajolt s balszemmel nézte, akkor a balszemét behunyta s a jobb szemmel nézte. Úgy nézte, mintha valami piszkot látna benne, szemetet, vagy kavicsot, vagy szőrszálat, vagy mintha a festék vegyi összetétele nem tetszenék neki. Akkor óvatosan a markába vette s meggörbített térdekkel az ablakig ment vele, olyanformán, mintha a festék egy kis madár volna, amire nagyon vigyázni kell, hogy ki ne repüljön.

A kicsi utána pillantott, csakugyan ő is olyanforma rémuléttel a nyitott ablak felé, mintha ettől kellene épen félni, de Böszörményi csak nézte.

Az ablakon besütött a délutáni nap s bejött a prepák hegedűcincogása. A tanítóképezdészek ott laktak az alattuk levő emeleten s mindennap olyan rettenetesen nyikorogtak a hegedűikkel, hogy a kisdiák egész életére megutálta a hegedűszót. Most pláne nagyon sértette a fülét a nyivákolás, hogy még a festékje is kockán volt. Még mindig nem tudta biztosan, elveszi-e hát Böszörményi, vagy nem, de attól különösen rettegett, hogy az ablak nyitva volt.

– Nem rossz festék, – fordult vissza Böszörményi az ablaktól. Jöttében feldobta újra a plafonig jobb kézzel s megint a ballal kapta el.

A kicsi szeretne volna azt mondani, hogy ne dobáld, de nem szólt, mert nem szeretett verekedni, pláne nála erősebbel.

Különben is Böszörményi sértetlenül tette le az asztrára a festéket.

– Hol vannak ezek a betyárok? – kérdezte Böszörményi.

A kicsi elkezdett reménykedni:

– Lementek labdázni a hátúlsó udvarra, – mondta szolgálatkészen, hogy talán eltereli a figyelmét a festésről.

– Labdázni?!

– Igen.

– Mit?

– Longa métát.

– Longa métát? – szólt Böszörményi szórakozottan, mérlegelve a dolgot.

– Azt.

– Hm. Longa métát?... az jó... mer ahho sok kell...

– Sokan lesznek, – ajánlkozott a kicsi, – mondta Cselényi.

Böszörményi azt felelte:

– Te mér nem mentél?

A kicsi elpirult, őt nem szokták híjni, mert nem igen ügyes a labdakapásban, hogy súlyosabb kifejezést ne használjunk.

– Én megyek a fűvészkertbe tanulni.

– Űgye, – szólt Böszörményi, aki úgylátszik már csak épp ennyit akart tudni, – én meg festeni fogok.

A kicsi elhallgatott, tudomásul vette, nem szólt rá semmit. Megvolt ugyan a véleménye Böszörményi festéséről, aki inkább ezt választja, mint a longamétát... Mert nem kell ám azt gondolni, hogy ez a Böszörményi valami Munkácsy volt, mert ennek a festése voltaképpen egyszerű festékpocsékolásból állott. Borzasztóan tetszett neki, hogy egy rakás tuscsészét telekeverjen különböző színű festékekkel, már ez maga kielégítette, valami vandál gyönyörűséget adott ennek a kis fiúnak, hogy a szilárd gombalakú festékeket vízzé hígítsa. Már a rajzolás nem is volt olyan fontos, mert nem festett, hanem rajzolt az ecset hegyével, mint a ceruzával. Virágot, ahogy az elemisták szokták, cserépben, meg zsidóorrot, jó nagy kampós orrokat, de ez mind hamar összefolyt, akkor egy-kettőre telepaccolta a fehér papírt, ez igen, ez hasonlított az előbbi művelethez: fehér lapokat elrondítani. A rontás démona motoszkált az idegeiben s természetesen csak akkor volt elemében, ha sem a festék, sem a papír nem a sajátja volt.

A kicsi kétségbeesetten le is mondott a festékjéről, hóna alá szorította a latin nyelvтанát s fejébe készült nyomni a kis kalapját.

Még ez a kalap megállította egy pillanatra, mielőtt feltette volna a fejére, reménytelenül nézte meg. Ez a kalap nagy seb volt a lelkén, nem szerette, mert hátul serte volt hozzácsirizelve dísznek, olyan fehér disznósörte, a vége fekete minden szálnak, szétterítve, mint egy kis legyező. Ez nem neki való kalap volt, ez egy olyan verekedőshöz való lett volna, aki hátracsapja a búbján s akárkinek a szemébe néz, azzal a kihívó, hetyke pillantással, hogy: no testvér kell egy pofon?... De ő olyan szélesebb karimájú barna kalapot szeretett volna, felhajló szélű komoly kis kalapot, amit jól lehúzhat a szemére s mehet magának alatta, gondolkodva, ahogy éppen jól esik. Ma különösen égette az arcát ez a szemtelen kalap. A színe sem tetszett neki, zöld volt s a szalag helyett vékony zsinór volt rajta, két szál s a vége porcellán körömcskékbe belesínálva. Már ezt a körömöket ugyan ügyesen letépte róla, megpróbálta a sörtét is lefeszégetni, hátha anélkül formásabb lenne, de ahogy alá nézett, rémülten látta, hogy ha leveszi, nagy enyvfolt marad a kalap oldalán, attól megijedt, hogy akkor még sokkal csúfabb lesz. Most pedig azt nézte meg, mint mindig, ahányszor föltette, hogy vajon a söрте nagyon lekonyult-e amiatt, hogy úgy feszegette...

Végre mégis csak a fejébe nyomta a kis kalapot, akkor Böszörményi utánaszólt:

– Nyilas!

Ő visszafordult.

– Hát itt hagyod?

Bámészan nézett rá.

– Hisz akkor szüret! – kiáltott fel Böszörményi s felcsípte a festéket.

A kisdíák csámborogva ment ki az ajtón s egy új motoszka került a lelkébe: nem kellett volna otthagyni!

A tornác nagy tágas, nyílt folyosó volt, vörös téglával voltak kirakva a talp alatt, olyan bíborvörös téglával, amilyen sehol másutt nincsen, csak Debrecenben, náluk otthon egészen sárga téglák, betegesen sápadt téglák vannak, ő mindig gyönyörködve, szinte csodálkozva nézett a folyosó tégláira, mitől ilyen vörösek, olyan sok a vérük? Nem is mert rajtuk nagyon tapodni, nagyon ragadtak a talpra s még tíz lépés múlva is festett a cipőtalpa, ha már le is ment róla.

Lenézett az udvarra, mert ezt sohasem mulasztotta el, hogy egy pillantást ne vessen a magasból a szédítő mélységbe.

Az udvar közepén ott állott lent a kút, magányosan, törpe fák alatt. Ezen a délutánon iskolai szünet volt s alig lézengett egy-két diák itt-ott. A kút sárgaréz kereke idáig csillogott s a hosszú sárgaréz cső is, amely a másik oldalon kinyúlik a kútból. Az a hosszú cső mindig izgatta a fantáziáját, olyan volt ez, mint egy hanyatt fekvő anyabárány; vagy egy tucat csöcs van rajta s ha a vizet húzzák s valaki a cső nyílt végét befogja tenyérrel, akkor ezeken a likakon magasra szökik a víz. A kisdíákok ráborulnak s ezeken át szopják a vasas ízű kutat.

Le kellett volna tagadni a festéket. Senki sem tudott róla, hogy vett új festéket s még ha tudták volna is, olyan jól eldugta, hogy senki se találta volna meg s még ha megtalálta volna is, nem

szabad úgyse belenyúlni más fiókjába, de ha belenyúl s elfesti, akkor a szobafőnök biztosan megvéteti vele... De így, hogy ő odaadta, most már mindegy...

Balra fordult el a vén kollégiumon s a sötét falépcsőkön ugráncsolt lefelé, úgy ugrált éppen, mint a veréb egyik ágról a másikra. Közben evődött magában s nagyon nyugtalan volt. Az első emeleten a prepák énekterme előtt megállott s a kulcslyuk felé bámult, nagyon szeretett volna benézni. Énekóra volt s pár pillanatig megleste a furcsa éneket, ami bentől kiszűrődött. Kínosan skáláztak odabent, de ő nem tudta mi az, csak leskelődött egy kicsit, mint az őzike, ha idegen neszt hall, kinyújtott nyakkal, aztán odább ugrált.

Mikor leért a földszintre, usgyé, úgy kiszaladt a szabadba, mintha a madár a kalitkából szabadul.

Még csak egy hónapja lakik a kollégiumban, mert tavaly egy családnál volt koszt, kvártélyra adva, de az idén megkapta az ingyenes tápintézetet, a tandíjmentesség már tavaly is megvolt s bejött a nagy sötét épületbe lakni, mintha a szabadból befogták volna.

Különben ő rendkívül büszke volt erre a kollégiumra. Az öccsét már Patakra vitték s őt is az a veszedelem fenyegette, hogy jövőre odaviszik a szülei, mert az közelebb van hozzájuk. De ő már tele volt itatva a debreceni kevélységgel s meg volt győződve, hogy ilyen kollégium nincsen több a világon. Fölpillantott a rengeteg magas épületre, amelynek az oszlopfői felett furcsa duzzadt fejek voltak kőből kifaragva. Ezek a fejek is benne éltek a lelkében, borotvált arcuk duzzadságával, szakálluk görög kondorodásával. Alattuk a vak hajlásban ott volt a kofa gyékénysátra. Odapillantott a hasított hátú apró veknyikre, a pici négyes szarvú császárszemlyékre, a fakó almákra, de nem is gondolt semmit, sohasem szokott ő itt vásárolni, még negyvenöt krajcárt szorongatott a kis kattanos zárú bugyellárisában s fogalma sem volt róla, hogy fizeti ki egy hét múlva Csigainének a hatvan krajcárt. Ha ez eszébe jutott, csaknem meghalt a félelemtől.

A kert mellett bodászva ment el, minden vaspálcáját megérintette egy újjal s bepillantott a Nagytemplom óriási épülettömegére. A könyvet nem kellett volna beköttetnie, amiatt nincsen most pénze. De akkor azt gondolta magában, hogyha azt a könyvet meg nem csináltatja, akkor nem érdemes tovább élni, nem lehet tanulni, nem érdemes semmit. Olyan kimondhatatlan láz vett erőt rajta, hogy nem bírt magán uralkodni. Azt semmiség megtenni, hogy az ember egy hónapig mindennap elmenjen a két kofa előtt s soha egyetlen szem almát, vagy szilvát, vagy egy falat dinnyét ne egyen, sem zsemlet, vagy kiflit, vagy törökmézet; de hogy a maga Csittvári Krónikáját meg ne csináltassa... az lehetetlen... Bezzeg most már, hogy közeledik Csigainé a vasalt ruhával, most nem tudja mit tegyen...

Bement a fűvészkertbe, az ott van mindjárt a kollégium mellett. Nem szép ez a fűvészkert, sosem szerette. Ritkán is jön ide, mert zavarja, hogy minden növény mellé táblácska van szúrva. Szeretné ugyan tudni ezeknek a növényeknek a nevét, de mind latin név s egy év alatt egyet sem tanult meg belőlük.

Próbált latint tanulni, de folyton Csigainé volt az eszében, a kis csöndes, szelíd mosónő, aki olyan nesztelen s szótlan mosollyal jön a fehérre mosott ruhákkal s nem bírt a rendhagyó igékkal semmire menni.

Hosszú fekete teológusok járkáltak hosszú léptekkel, azok is tanultak, ilyen kis diák, pláne második nem volt egy sem a kertben. Azok labdázta a hátulsó udvarban; ő nagyon

szerencsétlennek érezte magát, hogy neki itt kell lenni egyedül. Csupa bánattal volt tele, nem bírt figyelni a latinra. Böszörményi nem tanul, hanem az ő festékjét pusztítja... ezt a sebet, a tövist sem lehet feledni; Gimesi is hűtelen, az egyetlen jó társa, aki a Péterfia utcán lakik, egészen kint az erdő felé, egy olyan furcsa lakásban, amilyen nincs több a világon. A nagyanyjával lakik egy kapubolt felett, egy olyan pici szobában, hogy csoda. Csak ők tudnak ott lakni, mert másnak alacsony volna, de Gimesi még kis fiú, még valamiskével ő nála is kisebb s vékonyabb, de nagyon vakmerő, a fejével szokott verekedni, csak úgy fejjel, mint a faltörő kos nekimegy akárkinek s hasba döfi a fiúkat, még a legnagyobbak is elfutnak előle. Ez a Gimesi úgy benne van a lelkében, egy pillanatig sem tud anélkül lenni, hogy ha nem gondol is rá tisztán, de ne érezze őt, a szeretetet. Bele-bele nézett a könyvbe, s mereven magolta a következő sorokat:

A többi alakok rendesen alakulnak az egyes időalakokból így: a Praes. tőalaktól: Ind. impf. ferčban, stb., pass. ferčbar, stb., Fut I. feram, ferčs, stb., pass. ferar, ferčris, stb. Coni. praes. feram, feras, stb., pass. ferar, feraris, stb. Gerundium. G. ferendi, stb. Gerundivum: ferundus, a, um, b) a Perf. tőalaktól: Ind. perf. tuli, tulisti, stb. plqpf. tuleram, stb. fut. II. tuleró, stb. Coni. perf. tulerim, stb., plqpf. tulissem, stb. Inf. perf. tulisse.

c) A Sup. tőalaktól: Pass. Ind. perf. praes. latus, a, um sum, stb. plqpf. latus, a, um eram, stb...

szerette volna megtanulni, de nem lehetett. Tele volt a szíve, a feje, valami nagy fájdalommal. A szüleire gondolt s a szemébe könny jött, mert tőlük nem kérhet pénzt, mert nekik nincs, mert ha eszébe jut, hogy ő itt a konviktusban húst eszik és jó falatokat, otthon pedig hitvány krumplilevest esznek, nagyon szégyelli magát s most míg a latin conjugatiót hajtogatja gépiesen, folyton ég az arca a szégyentől, hogy azt a könyvet beköttette. Otthon az édesanyja biztosan jól tudja, hogy neki elsején ki kell fizetni Csigainének hatvan krajcárt, de meg van nyugodva, hogy még kell lenni őnála egy forintnak, vagy többnek is, mert nem tud arról, hogy Csokonait harmincért vette és a Történelmi Arcképcsarnokért öt krajcárt adott s a könyvpapírja tizenhárom, ez nyolcvanhárom krajcár, ha ezt nem vette volna, akkor megvolna, akkor Csigainének kifizethetné a hatvant s még maradna az a negyvenöt, ami megvan a ládába s még maradt volna almára is huszonhárom krajcár, vagy akár mire.

Csak a Csokonait ne vette volna... Vagy a kötetést... De a Csokonai könyv olyan vastag könyv, egész élete le van írva benne Csokonainak és be van kötve, nagyon gyönyörű szép könyv s neki még soha nem volt igazi könyve, csak amit tavaly kapott az elsőben, vizsgán, az Ezeregyéj jutalomkönyv, de azt otthon hagyta, ezért is nagyon sokat retteg, hogy az öccsei nem szakítják-e el, s nem piszkítják-e be, mert otthon nem lehet úgy vigyázni semmire, mert a második öccse, Béla, egész könnyen ki tudja húzni a komót fiókját s onnan kiveszi a könyvet, az megígéri, hogy csak szépen játszik vele, be biztos, hogy mire hazamegy a vakációban, már egészen piszkos lesz, a szép képeket ki fogják szakítani, mert a negyedik öccse, az még egészen pici, az nem tud se olvasni, semmit, csak eltépni. Vagy tán meg se lesz, mert a szomszédban lakik Kocsis Jóska, az mindent lop, az lopta el a nagybátyjának a szerszámját is, mikor a nyáron otthon volt a nagybátyja, akinek egy susztersághoz való olyan ügyes kis szerszámját ellopta az a Kocsis Jóska s amikor megismerték nála, annak az apja, az öreg Kocsis szomszéd azt mondta, hogy «nem azé a madár, aki elereszti, hanem aki megfogja».

Ott ült a fűben, mindjárt az út mellett. A lába a kavicson volt, de a füves szegély kicsit magasabb volt s arra ült le, mert elfáradt a sok járkálásban.

De már odaadná azt a bekötött könyvet, pedig Istenem, az mindennél becsesebb, mert a Csokonai, ha elolvassa, akkor már nem kell annyira tovább az embernek, meg nehéz is olvasni, néhol nagyon szép, mikor azt írja a könyv, hogy Csokonai mindig álmos volt s a tanára megengedte neki, hogy reggel ne menjen a reggeli órára... Igaz, a könyv írója ezért megsérti a tanárt, aki ezt megengedte Csokonainak, de Misi nem érez együtt ebben a dologban evvel az íróval. Egy ilyen tanárt ő is nagyon szeretne, nem azt, hogy reggeli első órára ne kelljen menni, mert most nem kell hat órákor senkinek iskolában lenni, csak nyolckor, hálistennek, de azért most is sok minden van, amit egy jó tanár elengedhetne az embernek, például rendhagyó ígéretet, vagy legalább a supinum tőalakat: éppen ezt kellene most tanulnia, de nem képes figyelni rá s az órán sem értette... Igaz, hogy az órán is folyton Csigainén járt az esze, hogy miből fizeti ki a hatvan krajcárt, de nem is értett egy szót sem a tanár úgy magyarázatából, valamit nem hallott biztosan, lehet, hogy akkor nem hallotta, mikor a könyvre gondolt, hogy abba bele fogja írni a Szívet, mert elhatározta, hogy mindennek le fogja írni a tartalmát, amit csak olvas és most legszebb volt a Szív s már végig is gondolta magában, hogy mi volt annak a tartalma, a kis dobos... Nem, nem az tetszett neki legjobban, hanem az, mikor az a kisfiú (a nevére nem emlékszik), de Turinban élt Olaszországban, egy szegény embernek egy kis fia, aki éjjel, mikor az apja lefeküdt, felkelt és helyette tovább írta a címszalagokat s az apa reggel így szólt: «Fiam, lásd, apád még nem olyan gyenge legény, mint gondolnád. Az éjjel is 150 darabbal írtam többet, mint rendesen». A fiú ezt hallva, nagyon megörült és magát még jobban biztatta a munkára, hogy apjának örömet szerezhessen, ezután minden éjjel felkelt és dolgozott. Az apa semmit sem vett észre, csak egyszer szólt így: «Csodálatos, hogy egy idő óta mennyi petróleum fogy el». A fiú már meg akarta vallani tettét, de ekkor apja elhallgatott és ő nem szólt semmit. Hónap végén az apa örömmel ment haza, sőt vásárfiát is hozott, így szólította meg fiát: «Látod fiam, én mennyit küzdök, mennyit dolgozok, hogy téged és testvéreidet felnevelhessek. Csak te tanulj szorgalmasan, hiszen tudod, mennyi szükségünk van a segítségre...» A fiú könnyezett és még jobban felbiztatta magát a munkára. De ennek az éjszakázásnak meg volt a káros következménye, ugyanis a fiú sohasem tudta magát jól kialudni, ezért álmos volt, egész nap ásítózott, rosszkedvű volt, sőt egy este életében először, elaludt a tanulás mellett, az apja felköltötte. Ezután ez igen sokszor ismétlődött, sőt később mindennapivá lett. Az apa gyanúsán nézte fiát, nem tudva elgondolni, hogy mi baja lehet, sokszor megintette és haragjával fenyegette. A fiú sokszor, de sokszor feltette magában, hogy azon az éjjel nem kél fel, de a megszokott órában úgy érezte, hogy bünt tesz, ha fel nem kél...

Nem tudta tovább elviselni e gondolatban végig elmondott mesét, a szemébe könny gyűlt s egyszerre heves zokogásban fakadt ki.

Bezzeg ő rossz, haszontalan, könnyelmű fiú. Aki ahelyett, hogy segítségére volna szüleinek (pedig jól tudja, hogy az ő apja százszor nehezebben keresi a kenyerét, mert nehéz fejszét kell forgatnia reggeltől estig s óriási fákat faragnia, hogy a családjának a mindennapi kenyeret megkeresse, nemcsak lúdtollal, amely a meleg szobában, vagy a hűvösön perceg a papíron), mégis gonosz hiúságának s vágyainak a kedvéért elpazarolta azt a pénzt, ami rá volt bízva. Harmincöt krajcárt adni egy üres könyvért, amiben csak tiszta papír van, mikor öt krajcár ára papírra ugyanannyit lehetett volna írni... S nem is kellett volna egyszerre még öt krajcár árát sem venni, csak egy krajcárért három ívet, azt sem győzte volna teleírni egész diligencia alatt.

Nagy fájdalom szorította a szívét, de félt, hogy meglátják s kíváncsiskodni fognak, mért sír, esetleg megróják, esetleg kinevetik, esetleg feljelentik s még meg is büntetik, ha kisül, azért felállott s elment a fűvészkert hátuljába és ott a nagy bokrok alatt elbújva akart tovább sírni. De már a mozgástól elvesztette a síró kedvét, csak szomorú volt s elhatározta magában, hogy

legalább nagy szorgalommal teszi jóvá, amit vétkezett s abba a könyvbe le fogja fordítani az összes mesét, ami a nyelvtan hátuljában van. Egy másik szakaszt is fog nyitni a könyvben, abba eredeti fogalmazványokat fog írni, ezt a szegény kis másoló történetét is és minden könyvnek, amit olvas, ebben a részben fogja eredeti fogalmazványban a tartalmát elmondani. Aztán egy harmadik szakaszt is nyit a könyvben s abba vegyes különféle jegyzeteket fog írni. Így legelőször a tanrendet, mert azt nem képes megtartani, sohasem tudja, hogy holnap milyen órák lesznek... Azután ebben fel fogja írni azt, hogy mennyi pénze van s mit vásárolt.

Ennél a pontnál hirtelen meghökkent, mert ha felírja, hogy mennyi pénzzel jött el hazulról s azóta mit költött: fel kell írni a Csokonait és az Arcképcsarnokot s a könyvet is, akkor akárki meglátja majd, milyen könnyelmű és haszontalan volt. Ezért erről lemondott, csak annyiban egyezett ki magával, hogy majd a jövőben: ha valahonnan, mondjuk pénzt kapna, majd arról fog elszámolni. Ha például otthonról küldene az édesapja egy forintot például, azzal már sokkal jobban fog gazdálkodni s azt csak olyanra fogja költeni, amit szabad lesz fölírni a könyvbe, mert tisztességes kiadás lesz: például mosóné, iskolai füzet, ceruza, festék, de csak annyi, ami éppen az iskolában valósággal szükséges, még azt is fel fogja írni, hogy mikor vett egy ceruzát s az meddig tartott.

De most alattomosan az eszébe ötlött a festék, a kárminpiros, amit azóta Böszörményi talán már mindenestől el is használt.

Erre borzasztó ideges lett s minden meggondolás nélkül el kezdett hazafelé szaladni. A könyvet becsukta ott, ahol az ujját benne tartotta, mert egész délután készenlétben volt, hogy bármely pillanatban tanulhassa a leckét.

Szinte futva ment vissza ugyanazon az úton, ahol jött, most is a Csokonai szobor felőli kapun akart bemenni, de sietteben elfelejtette, hogy az már ilyenkor, késő délután, be van csukva. Szinte beleütődött a nagy vaskapuba, meg kellett fordulnia vissza s a másik kapun menni be. Körül kellett kerülnie az egész épületet, pedig nem szeretett ilyen hosszú úton menni, mert minél hosszabb az út, annál jobban ki van téve az ember annak, hogy valakivel találkozik, ismerőssel, vagy osztálytárral, aki megbámulja, esetleg szól hozzá valamit, vagy a tanárral, aki végignézi, esetleg azt mondja: «mit futkározol itt hiába!» Vagy nagy diákkal, aki utána kiált: «Hé, dárdás, gyere csak, szaladj, hozzá két cigart, itt egy hatos, de el ne veszítsd!» Ez pedig a legrettenetesebb, mert a nagy diák rendszeren szokott az ilyen kis diáknak a szolgálatért valamit adni, vagy egy krajcárt cukorra, vagy valamit... vagy pláne barackot: ő elájul a rettegetéstől, hogy ezek közül valamelyiket megkapja. Ha mégis úgy kerül, hogy el kell mennie valakinek, akkor amint átadja s a pénzt visszszámolja, már szalad is, de olyan ész nélkül, hogy a nagy diáknak ideje se legyen még annyit se mondani, hogy jól van.

De most az egyszer szerencsésen evezett végig a sok Scylla és Charybdis között, amik fenyegették. Csak a levéltár előtt kellett a falhoz lapulnia. Az öreg levéltáros professzor jött ki a vasajtón s a kulccsal kétszer ráfordította a zárat.

A zár hangosan csikorgott, az öreg professzor eltávozott az ajtótól, de amint a folyosó sarkáig ért, gyorsan megfordult, visszament, megrázta az ajtót erősen, kipróbálta, hogy nem hagyta-e nyitva. Mikor látta, hogy semmi rázásra és döngetésre sem nyílik ki, akkor megnyugodott s szórakozott lépéseivel tovább ment s nemsokára eltűnt a lépcsőn.

Ezt már jól ismerte Misi, tudta, minden diák mesélte, hogy az öreg az első emeletről is visszafordul s újra megnézi, hogy jól zárta-e be az ajtót, akkor lemegy s mikor a kapun ki akar

lépni az udvarról, akkor megint megijed s visszafordul és újra felmászik a második emeletre, hogy megbizonyosodják felőle, vajon nem hagyta-e nyitva. Hallotta ezt sokszor az öreg tanárról, de még maga szemével nem látta. Most aztán elfeledkezett festékről, mindenről s kimondhatatlan rettegéssel ott maradt a sötét folyosón, hogy kitapasztalja, igaz-e?

A lépcső tetejéről utána nézett az öreg tanárnak s a vér megállott a testében, mikor meglátta, hogy az az első emeleti fordulónál, ahol le kell már menni a földszint felé, pontosan az első lépcsőről, ahogy lelépett, hopp, egy ideges kézmozdulattal visszafordult s egyenesen felfelé indult a második emeletre.

Misi úgy meg volt rémülve, szinte fává lett, a lábát alig bírta megmozdítani, mintha most kísértet támadt volna fel valósággal a szeme előtt. De amint megmozdulni érezte a testét, uccu, el is szaladt, mint a nyúl. Mire a professzor feljött a lépcsőn, akkorra ő már régen kint volt a sötét folyosóból, isten őrizzen, hogy rajta kapta volna az öreg tanár, hogy utána leskelődik, esetleg azt hitte volna, hogy ő is csúfságból leste meg, mint a többi kis diák, esetleg megismerte volna s beadta volna az igazgatónak, aki úgy tud ordítani, mint az oroszlán, isten őrizzen, hogy valaki a szemébe kerüljön, az ő termük szemben van azzal, amelyikben az igazgató, más néven «a vín baka» tanít s áthallatszik két bezárt ajtón át, hogyha üvölt, olyankor a kisdíákok elkezdenek nevetni s a tanár is nevet s kopogtatja az asztalt: «ide figyeljetek!»

De nem bírt mégsem a szobába menni. Ott leskelődött a sötétedő folyosókon s óvatlan és megfigyelhetetlen módon leste az öreg professzort, aki valósággal feljött a földszintről másodszor is s a kapu alól harmadszor is megnézni, hogy a levéltár nagy vasajtáját csakugyan bezárta-e.

Csak mikor már végképp nem lehetett arra számítani, hogy még egyszer vissza fog jönni, akkor ment be a coetusba.

Már mindenki otthon volt s előkészítették a brugót a vacsorához.

A szobafőnök cigarettázott, kihajlott az ablakon s kifelé fújta a füstöt, a kis törpe Nagy úr az asztal mellett ült és cigarettát töltött nagy szorgalommal. Ezek ketten nyolcad gimnazisták voltak. A többi öt gyerek, vele együtt második osztályos.

Amint belépett a cétusba, egyszerre nagy kacagás tört ki.

Ijedten nézett rájuk.

Böszörményi már nem festett, hanem a brugót, a barna diákkenyeret majszolta s még jobban röhögött, mint a többi.

– Mi van a fejedben? – kiáltottak neki.

Ő rákvörös lett s a fejéhez kapott, már eszébe jutott, hogy a hajába olajfaleveleket tűzdelt, egészen öntudatlanul, mikor a phaedrusi mesék lefordításáról gondolkodott, a fehér olajfa hosszú illatos leveleit úgy tűzögette a hajába, mint a latin költők fején szokott rajzolva lenni.

De nemcsak ezért vörösödött el, hanem mert eszébe jutott, hogy ott felejtette a kalapját a kertben.

Letette a könyvet az asztalra s visszaszaladt egy szó nélkül.

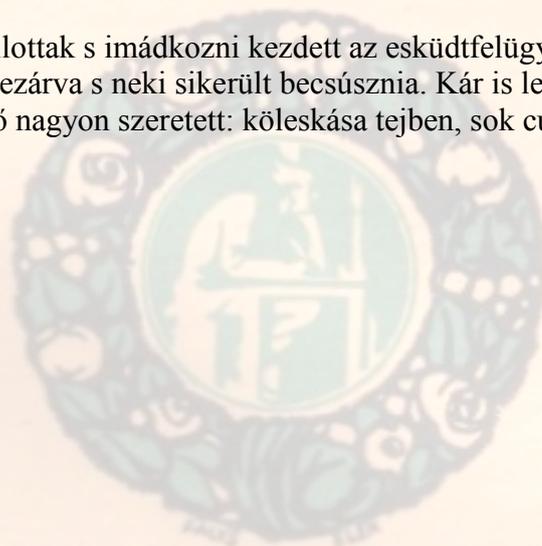
De akármilyen sebesen szaladt, mire odaért, a fűvészkert nagy vasrácsos ajtaja már zárva volt, reszketve fogta az ajtó földig érő vaspálcáit s kétségbeesett szorongással nézett be a kertbe. A szeméből sűrűn ömlött a könny s ott állott sokáig. Feje fölött csüngött a fekete vas csengőhúzó csak meg kellett volna rántani s akkor kijött volna valaki, kinyitja a kaput s ő bemehet megkeresni a kalapját, de nem mertte megfogni a csengőt, még a kezét sem merte kinyújtani felé s mikor meglátta, hogy valami kertészlegény az úton a kapu felé közeledik, rémülten visszahúzódott, hogy meg ne lássa s meg ne találja kérdezni, hogy mit akar?

Soká állt a kollégium sarkánál, elbujt az emlékkertben az orgonabokrok megett s addig sírdogált, míg csak meg nem hallotta a konviktusi csengőt.

Akkor a hátulsó lépcsőn felszaladt a cétusba, a fiúk már mindnyájan lementek a vacsorára, hamar kinyitotta az ajtót, az ajtófélre felakasztott kulccsal, gyorsan előkereste szalmakalapját, azt a rosszat, amit már nem akart többet viselni, mert a múltkor, mikor a Nagyerdőn voltak, megázott s kajla lett. A szemébe húzta és ész nélkül szaladt le a lépcsőn, hogy még az étterembe bejusson.

Mire odaért éppen felállottak s imádkozni kezdett az esküdtfelügyelő, de az ajtó a nyári meleg miatt nem volt bezárva s neki sikerült becsúsznia. Kár is lett volna a vacsoráért, mert olyan jó étel volt amit ő nagyon szeretett: köleskása tejben, sok cukorral.

(Folyt. köv.)

ELBESZÉLÉSEK

Nyugat, 1908. 20. szám

MÓRICZ ZSIGMOND: HÉT KRAJCÁR

Jól rendelték azt az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.

Nemcsak sírás-rívás hallik a putriban, hanem szívből jövő kacagás is elég. Sőt az is igaz, hogy a szegény ember sokszor nevet, mikor inkább volna oka sírni.

Jól ismerem ezt a világot. A Soósoknak az a generációja, amelyből az apám való, megpróbálta az ínségnek legsúlyosabb állapotát is. Abban az időben napszámos volt az apám egy gépműhelyben. Ő sem dicsekedik ezzel az idővel, más sem. Pedig igaz.

És az is igaz, hogy soha már én a jövő életemben nem kacagok annyit, mint gyermekségem e pár esztendejében.

Hogy is kacagnék, mikor nincsen már piros arcú, vidám anyám, aki olyan édesdeden tudott nevetni, hogy a könny csorgott a végén a szeméből s köhögés fogta el, hogy majdnem megfojtotta...

És még ő sem kacagott úgy soha, mint mikor egy délutánt azzal töltöttünk, hogy hét krajcárt kerestünk ketten. Kerestünk és találtunk is. Hármát a gépfiókban, egyet az almáriumban... a többi nehezebben került elő.

Az első három krajcárt még maga meglelte az anyám. Azt hitte, többet is talál a gépfióban, mert pénzért szokott varrni s amit fizettek, mindig odarakta. Nekem a gépfia kifogyhatatlan kincses bánya volt, amelybe csak bele kell nyúlni s mindjárt van terülj asztalkám.

El is bámultam nagyon, mikor az édesanyám kutat, kutat benne, tút, gyűszűt, ollót, szalagdarabokat, zsinórt, gombot, mindent szétkotor s egyszerre csak azt mondja nagy bámulva:

– Elbújtak.

– Micsodák?

– A pénzecskék – szólt felkacagva az anyám.

Kihúzta a fiókot:

– Gyere csak kis fiam, azér is keressük meg a gonoszakat. Huncut, huncut krajcárkák.

Leguggolt a földre s olyanformán tette le a fiókot, mintha attól félt volna, hogy kirepülnek, úgy is borította le egyszerre, mint mikor kalappal lepkét fog az ember.

Nem lehetett azon nem kacagni.

– Itt vannak, benne vannak – nevetgéltek s nem sietett felemelni –, ha csak egy is van, itt kell neki lenni.

Leguggoltam a földre, úgy lestem, nem búvik-e ki valahol egy fényes pénzecske? Nem mozgott ott semmi. Tulajdonképp nem is nagyon hittük, hogy van benne valami.

Összenéztünk és nevtünk a gyerekes tréfán.

Hozzányúltam a fenekével felfordult fiókhoz.

– Pszt! – ijesztett rám az anyám – csendesen, még kiszökik. Te még nem tudod, milyen fürge állat a krajcár. Az nagyon sebesen szalad, csak úgy gurul. De még hogy gurul...

Jobbra-balra dőlünk. Sokat tapasztaltuk már, hogy igen könnyen gurul a krajcár.

Mikor felocsúdtunk, én megint kinyújtottam a kezem, hogy felbillentsem a fiókot.

– Jaj! – kiáltott rám újra az anyám s én megijedtem, úgy kaptam vissza az ujjom, mintha a sparherthez ért volna.

– Vigyázz te kis tékozló. Hogy sietne már kiadni az útját. Addig a miénk, míg itt van alatta. Csak hadd legyen ott még egy kis ideig. Mer látod mosni akarok, ahhoz szappan kell, szappanra legkevesebb hét krajcár kell, kevesebbér nem adnak, nekem már van három, még kell négy, az itt van ebbe a kis házikóba; itt lakik, de nem szereti, ha háborgatják; mert ha megharagszik, úgy elmegy, hogy sose látjuk többet. Hát vigyázz, mer a pénz nagyon kényes, csinnyan kell vele bánni. Tisztességgel. Könnyen megáprehendál, mint az úri kisasszonyok... Te nem tudsz valami csalogató verset, azzal tán ki lehetne csalni a csigabigahéjából.

Hányat kacagtunk e csacsogás közben. Tudom is én. De a csigabiga csalogató nagyon furcsa volt. Én rá is kezdtem a verset:

Pérez bácsi gyere ki,

Ég a házad ideki...

Azzal felfordítottam a házat.

Volt alatta százféle szemét, csak pénz, az nem volt.

Az anyám savanyúan felhúzott ajakkal kotorászott, hiába.

– Milyen kár – mondta –, hogy asztaunk nincsen. Ha arra borítottuk volna ki, nagyobb lett volna a tisztesség, akkor lett volna alatta.

Én összekapargáltam a sok lomot s beleraktam a fiókba. Az anyám azalatt gondolkozott. Úgy eltörte az eszét, nem tett-e valahova valaha valami pénzt, de nem tudott róla.

De nekem fürta valami az ódalamat.

– Édes anyám, én tudok egy helyet, a hon van krajcár.

– Hol fiam, keressük meg, míg el nem olvad, mint a hó.

– Az üveges almáriumba, a fiókba vót.

– Ó boldogtalan gyermek, be jó, hogy elébb nem mondtad, most asse lenne.

Felállottunk s mentünk az üveges almáriumhoz, aminek nem volt üvegje már régen, de a fiókjába ott volt a krajcár, ahol én tudtam. Három nap óta készültem kicsenni onnan, de sose mertem. Pedig cukrot vettem vóna rajta, ha azt is mertem vóna.

– No van már négy krajcár. Sose búsulj már fiacskám, megvan a nagyobbik fele. Már csak három kell. Osztán ha ezt a négyet megkerestük egy óra alatt, azt a hármat is megeljük uzsonnáig. Még akkor is moshatok egy rendet estig. Gyere csak szaporán, hátha a többi fiókba is lesz egy-egy.

Hiszen ha minden fiókba lett vóna. Akkor sok lett vóna. Mert az öreg almáriom fiatalabb korában olyan helyen szolgált, ahol sok duggatni való lehetett. De nálunk nem sok terhe volt az árvának, nem hiába volt olyan göthös, szúette, foghíjas.

Az anyám minden új fióknak tartott egy kis prédikációt.

– Ez gazdag fiók – vót. Ennek sose vót semmije. E meg mindig hitelbül élt. No te rossz, nyavalyás kódus, hát neked sincs egy krajcárod. Ó ennek nem is lesz, mert ez a mi szegénységünket örzi. No neked ne is legyen, ha most az egyszer kérek tőled, most se adsz. Ennek van a legtöbb, ni! – kiáltotta kacagva, mikor kirántotta a legelső fiókot, amelynek egy csepp feneke se volt.

A nyakamba is akasztotta, aztán leültünk neveltünkben a földre.

– Megáll csak – szólt hirtelen –, mindjárt lesz nekünk pénzünk. Az apád ruhájába lelek.

A falba szegek voltak verve, azon lógtak a ruhák. S csudák csudája, a hogy a legelső zsebbe belenyúlt az anyám, rögtön a kezébe akadt egy krajcár.

A szemének alig akart hinni.

– Megvan – kiáltotta, – itt van! Mennyi is van már? Meg se győzzük olvasni. Egy – kettő, – három, – négy, – öt!... Öt! Már csak kettő kell. Mi az, két krajcár, semmi. A hon öt van, ott akad még kettő.

Nagy buzgósággal kutatta végig az összes zsebeket, de sajnos, hiába. Nem lelt egyet sem. A legjobb tréfa sem csalt ki sehonnán még két krajcárt.

Már nagy vörös rózsák égtek az anyám arcán az izgatottságtól, s a munkától. Nem volt szabad dolgoznia, mert mindjárt beteg lett tőle. Persze ez kivételes munka, a pénzkereséstől nem lehet eltiltani senkit.

Eljött az ozsonnaidő is, el is múlt. Mindjárt este lesz. Az apámnak holnapra ing kell és nem lehet mosni. A puszta kútvíz nem viszi ki belőle azt az olajos szennyet.

És akkor a homlokára csap az anyám:

– Ó, ó, én, én számár! Hát a magam zsebét nem néztem meg. De bizony, ha már eszembe jut, megnézem.

És megnézte. És tessék, ott is lelt egy krajcárt. A hatodikat.

Lázások lettünk. Most már csak egy kell még.

– Mutasd csak a te zsebedet is. Hátha abba is van.

Az én zsebem! Nojss azokat megmutathattam. Azokban nem volt semmi.

Bealkonyodott és mi ott voltunk a hiányos hat krajcárunkkal, mintha egy se lett volna. A zsidónál nem volt hitel, a szomszédok épp olyan szegények, mint mi, s csak nem kérünk egy krajcárt!

Nem volt más mit tenni, mint tiszta szívből kinevetni a nyomorúságunkat.

És akkor beállított hozzánk egy koldus. Éneklő hangon nagy siralmas könyörgést mondott.

Az anyám majd belebódult, úgy ránevezett.

– Hagyja el, jó ember – mondta –, ma egész délután itt heverek, mert nincs egy krajcárom, a félfont szappanhoz, hibázik az árából.

A koldus, jámbor arcú öreg ember, rábámult.

– Egy krajcár? – kérdezte.

– Hát.

– Adok én.

– No még a kéne, kódustól alamizsnát.

– Hadd el lyányom, nekem nem hibádzik. Nekem mán csak egy hibádzik, a kapa föld. Avval minden jó lesz.

Kezembe adta a krajcárt s nagy hálálkodással eldöcögött.

– Na hálá légyen – szólt az anyám –, szaladj hát...

Ekkor egy pillanatra megállt, aztán nagyot, nagyot kacagott.

– Jókor van együtt a pénz, hiszen ma már nem moshatok. Setét van, oszt lámpaolajom sincs.

Fuldoklás jött rá a kacajtól. Keserves, öldöklő fuldoklás és ahogy odaállottam alá, hogy támogassam, amint két tenyerébe hajtott arccal hajlongott, valami meleg ömlött a kezemre.

Vér volt, az ő drága, szent vére. Az anyámé, aki úgy tudott kacagni, ahogy a szegény emberek között is csak kevés tud.

Nyugat, 1908. 20. szám

CSÁTH GÉZA: ANYAGYILKOSSÁG

Ha szép és egészséges gyermekeknek korán meghal az apjuk, ebből rendszeren baj származik. Witmannak két fia volt már, négy és ötévesek, amikor egy napsugaras, csak kissé szeles novemberi délutánon búcsút mondott a világnak. Elég könnyen halt meg és egészben nem sok bánatot hagyott maga után, ami helyes és méltánylandó. A felesége, akit otthagyt, szép asszony volt, de szelíd természetű és erősen önző. A férjét sohase kínozták, de egy bizonyos fokon túl sohase szerette. Férfiaknál sokkal megbocsáthatóbb ez, mint asszonyoknál, akiknek egész életét igazolja, menti, sőt értékessé is teszi az ilyen erős, bár sok tekintetben oktalan érzelmek. Witmannénak azonban szintén meg kell bocsátanunk, mert végre is két szép és erős fiút hozott a világra. Az utcában, ahol egy kétemeletes rozoga falépcsőjű házban laktak, a szőke, gyászruhás Witmannét határozottan méltányolták. Pedig eleinte gyenge csípőjű és gyerekszemű volt ez az asszony. Mondom mint ember: se jó, se rossz. A két fiát éppen olyan keveset csókolta mint verte. Kevés közük volt egymáshoz, amint az lassanként mindjobban kiderült.

A fiúk a szomszédokba jártak játszani. Hosszú délutánokon át késő estig nem mutatkoztak. Keveset és csak egymás között beszéltek. Fekete kis szemekben Witmannak, az apjuknak lelke csillogott. Padlásokra mászkáltak, régi ládákban szaglászta, macskákat hajkurásztak. Gyakorta utánuk mászva a padláslyukakon át ki, a háztetőre is a magas tűzfalakra, a sajátságos formájú füstösszájú kéményekig. Míg a nyár tartott, fürödni jártak a folyóhoz és madarakat fogtak az erdőben. Witmanné enni adott nekik, és tiszta alsót szombat este. Az iskolába is velük ment, ha iratkozni kellett. Különben csendesesen élt és csendesesen hízott a nő. Egy bankhivatalnokkal ismerkedett meg férje halála után fél évre, aki fiatal és szép gyerek volt, borotvált állal, széles vállakkal, de finom rózsaszínű és lányos arcbőrrel; Witmanné vágyott reá és bár nehezebbre esett, sőt fáradságába került: kacérkodott is vele. A hivatalnok kísérette, meglátogatta, teát kapott és csókokat. A férfi unalomból meg lustaságból nem hagyta ott a nőt.

Witman fiai keveset törődtek az anyjukkal meg a szeretőjével; terveik és dolgaik voltak. Gimnáziumba kerültek. Megnyúltak, vékony és erős csontjaikon mint acéldrótok feszültek ki kicsiny izmaik. A tanulást könnyen intézték felkelés után negyedóra alatt. Az iskola egyáltalán nem játszott szerepet az életükben. Nagybüri foglalkozásnak ismerték föl az éleést s öntudatlanul és korán a saját szükségleteikhez formálták az időt.

A padlás egy rejtett zugában rendezték be a kis boszorkánykonyhájukat. Nyilak, gumipuskák, kések, fogók, kötelek és csavarok voltak itt összegyűjtve, elrejtve és osztályozva. Szeles őszi esteiken, ha megették a vacsorát – az anyjuk egy piroskötésű német regénybe merült – halkan és gyors léptekkel lesuhantak az utcára, futásnak eredtek, bejárták a fél várost. Lesbe álltak. Kóbor kutyáknak hurkot vetettek a nyakába és hazacipelték. Bekötötték az állat száját és

deszkára húzták. Apró lámpájuk, mint az erdő elátkozott kastélyának távoli világa fénylett a nagy padlás barna nedves homályában. A két fiú pedig óvatos, izgatott lassúsággal fogott hozzá a munkájához. Fölhasították a kutya mellkasát, leitatták a vérét s munkájuk közben hallgatták az állat rettenetes tehetetlen nyögését. Megnézték a dobogó szívet, kezük közé vették a meleg mozgó kis gépet, apró szúrásokkal rontották el a tömlőt, a billentyűket.

Kifogyhatatlanul érdekelte őket a fájdalom misztériuma. Nem egyszer megkínozták egymást is közös megbeszélés szerint veréssel vagy csipkedéssel. Az állatkínzás pedig komoly és természetes szenvedélyükké vált. Egész légió macskát, csibét, kacsát pusztítottak el folyton fejlődő sajátos módszereikkel. S a dolgaikról senki se tudott. Biztonsággal, férfias gondossággal és meggondolással tudtak elrejtőzni.

Különben a házban keveset törődtek velük. Az első emeleten egy öreg törvényszéki hivatalnok lakott, aki keveset volt otthon és egy varrónő, aki négy lánnyal dolgozott. A második emeletet Witmanékon kívül csak a ház tulajdonosa lakta. Egy egészen fiatal ember volt a tulajdonos fia, aki nem sokat törődött se a házzal se a lakókkal. A földszinten egy üveges és egy rőfösüzlet volt. Senki se tudta, hogy ezekben a boltokban mikor járnak vevők. A Witman fiúk a maguk számára foglalhatták le a házat. A kis piszkos udvarban sohasem lehetett embert látni. Az az egyetlen ecetfa, amely az udvar közepén állott és annyi esztendeje meghozta rügyeit, leveleit és virágait, valószínűleg érezte, hogy mindez nem jól van. Az élet azonban a kis emeletes házban is haladt előre, mint mindenütt másutt. Talán csak a két fiú volt, akik jól mulattak, mindig mertek gondolni a holnapra és holnaputánra is.

Egy szeptemberi estén kipirulva, lihegve jöttek haza. Egy összekötözött baglyot cipeltek magukkal. A régi templom padlására másztak érte. Egy hétig vizsgálódtak és kutattak utána, megbeszélték, hogyan fogják el és hogyan ölik meg. Sikerült. Csillogott a szemük és erős vállalkban egy férfi erejét érezték, amikor vágatva sötét utcákon hazaértek a diadallal. A bagoly régen érdekelte őket. A feje olyan, mint két nagy szem. Az agyában csodálatos régi mesék vannak elrejtve. Száz évnél is tovább él... Bagoly kellett, kellett...

Megvolt. Egyenként szedték ki a pihéket a melléből és figyelték, amint a titokzatos madár szemében a fájdalom színes tüzei egymás után kigyúlnak. Aztán drótokkal csavarták körül a szárnyának a tövét, a lábait, a csőrét és így kipeckelve sokáig szótlanul bámulták. Arról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik. De hol lakik, minden valószínűség szerint a fejében. Aztán elhatározták, hogy éjjelre otthagyják, mert úgy izgalmas és szép lesz az ágybafekvés. Valóban, izgatottan vetkőztek le és azután csak arra hallgattak, hogy a padlásról jön-e valami nesz. Úgy érezték, hogy valami feszes ruganyosság szállja meg a tagjaikat, mintha a lekötözött, vonagló állat hiába pazarlott ereje feléjük, rájuk suhanna. Így aludtak el.

Álmukban együtt jártak végig nagy mezőket, óriási fehér lovak hátán, veszett vágatásban. Szédítően magas hegycsúcsokról repültek felfelé és meleg véres tengereket úsztak át. Ami fájdalom és szenvedés csak lehetett a földön, mind ott vonaglott, sikoltott és üvöltött a lovaik patái alatt.

Az ébredéskor napsugaras reggel mosolygott rájuk; könnyen ugrottak ki az ágyból. A cselédétől elkérték a reggelit, mert Witmanné tíz óráig szokott aludni. A bagolyhoz siettek és egy óra alatt most már végeztek vele. A szemeit szedték ki előbb, azután a mellkast bontották föl, most már felszabadítva a madár száját, mert a hangját akarták hallani. Ez a hang, ez a csontig ható rémes hang, minden képzelhető felülmúlt, de éppen emiatt rövidesen kellett

intézni a dolgokat, a kivégzést és az elásást, mert félni lehetett, hogy meghallják a házban. Egészen nagyon meg voltak elégedve, a dolog megérte a fáradságot.

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazuról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig meztelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésülködött. Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába. A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben. A fiú bement a ház kapuján. Egy öreg asszony jött felé, de ugyanekkor egy oldalfolyosó végén megjelent a fésülködő lány. A fiú feléje ment és azt mondta, hogy közelebből látni akarta őt, mert nagyon tetszett neki. A lány gyengén megsimogatta a nyúlánk rövidnadrágos fiú tiszta arcát, aki egy szökéssel átölelte a nyakát és ajkaival hozzátapadt az arcához. Ezalatt köröskörül ajtókat nyitlak ki halkán és fiatal lányok fejei tekintettek ki rajtuk; csakhamar azonban nesztelenül visszahúzódtak a fejek. A folyosó végén kéküvegű mécs égett, arra vezette a lány a nagyobbik Witman fiút. Lebocsátották a függönyt, a délutáni napfény sárgán szűrődött be a parfümillatos szobába. A lány a szőnyegre hengeredett és mozdulatlanul engedte magát csókolni, ölelni. Witman fia a bagolyra gondolt és átvillant az eszében az, hogy mindaz, ami az életben szép, nagyszerű és izgalmas, miért rettenetes, megmagyarázhatatlan és véres egyszersmind? Csakhamar azonban ráunt a játékra. Csalódottan kelt fel, várt és tágranyílt szemekkel nézte a nőt. Hamarosan elbúcsúzott azután, de megígérte, hogy máskor is eljön. Megkérdezte a lány nevét – Irénnek hívták – igen szépnek találta a nevet és végül ezt mondta:

– Kezét csókolom.

Aznap késő estig a mezőkön bandukolt a két Witman fiú. A történekről nem esett szó. A nagyobbik azt mesélte, hogy a levegőben lények laknak, amelyek az emberekhez hasonlítanak s enyhe szél fúj, érezni, mint úszik a testük a levegőben. Azután megálltak, behunyták a szemeiket és kiterjesztették a karjaikat. Az idősebb fiú azt állította, hogy hatalmas puhatestű légi asszonyok imbolyognak körülötte és a hátukkal és mellükkel az arcához érnek. Néhány perc múlva az öccse jelentette, hogy szintén érzi az asszonyokat. Otthon az ágyban is még a lég asszonyairól beszélgettek és nyitva hagyták az ablakokat, hogy ők bejöhessenek. Be is jöttek. Nesz nélkül siklottak be, az ablaküveget alig érintették bársonyos hátukkal és lebegve, úszva oda nyújtóztak melljük a paplanra, a vánkosra. A nyakukat odahajtották a fiúk szájához és arcához, majd ismét továbbcsúsztak ernyed, lusta és mégis könnyed mozdulatokkal. Egész éjszaka velük maradtak a szobában. Összefogóztak, hajladozva, mosolygó arccal lebegtek az ablak felé, majd újra feljük kúsztak, reájuk feküdtek és hozzájuk simultak. Csak amikor a nappal ragyogó meleg sugarakkal betört a szobába, távoztak el az ablakon keresztül lassú álmatag vánszorgó surranással és szétfoszlottak a friss reggeli levegőben.

Ezen a napon a két Witman fiú együtt ment a leányhoz. Meleg májusi délben az iskolából jövet arra kerültek és besurrantak a kapun. A nő feljük jött mosolyogva, kócosan, de üde, hangos nevetéssel és bevezette a Witmanokat a szobájába. Lerakták a könyveiket, a szőnyegre kucorodtak, lehúzták magukhoz a leányt, csókolták, harapták, ölelték. A nő csukott szájjal nevetett és lehunyta a szemeit. A fiúknak egymásba villant a szemük. Mind a ketten ütni kezdték. A leány most már tele szájjal kacagott, mintha csiklandozták volna. A két Witman birtokába vette a leányt, csipkedték, leszorították, hengergették és megkínózták. A nő mozdulatlanul, lihegve engedte, hogy tegyenek vele amit akarnak. A fiúk vörösre pirult arccal simultak rózsaszínű selyem pongyolájához és csakhamar abbahagyták a mulatságot. Összeszedték a könyveiket, azt mondták a leánynak, hogy ő a legszebb nő mindazok között, akiket valaha láttak. A nő azt felelte, hogy szereti őket, de ha másszor jönnek, hozzanak neki

valamit, édességet vagy virágot. A nagyobbik Witman kijelentette, hogy meg lesz elégedve azzal, amit hozni fognak. A leány a kapuig kísérte őket és megcsókolta a kezeiket.

Ebéd után a szobájukba zárkóztak és a leányról beszéltek; megállapodtak abban, hogy amit tapasztaltak, az összehasonlíthatatlanul felülmúlja összes eddigi kalandjaikat, még a bagoly kínzását is.

– Csak ezért érdemes élni – mondta a kisebbik.

– Ez az, amit annyi fáradsággal kerestünk – jelentette ki a másik.

Ragyogó meleg májusi délutánban könyvek nélkül indultak az iskola felé. De egyenesen a ház elé a leány ablakához mentek. Nem volt ott senki. Visszaforodtak; másodsorra meglebbent a függöny és kinézett a leány. Megálltak. A leány kinyitotta az ablakot.

– Holnap délben jöttök? – kérdezte mosolygó arccal – jertek akkor, hozzatok valamit. – Intett és becsukta az ablakot.

A fiúk elpirultak és szívdobogást kaptak a látásától.

– Ékszert fogunk neki hozni, arany karcsatot vagy gyűrűket – jelentette ki hosszú hallgatás után a nagyobbik Witman fiú.

– Igen, de honnan veszed?

– Van anyának, kérünk tőle.

– Nem ad.

– Az üvegszekrény kulcsát megszerezjük.

– Nem adja ki a kezéből a kulcsokat.

– Pedig négy arany karcsatja van és hét gyűrűje van.

– Az ujján is hord három gyűrűt.

Este ott settenkedtek a szekrény körül és szemlét tartottak az anyjuk drágaságai fölött. Volt közöttük két pompás rubintokkal és gyöngyökkel kirakott karperec.

Kérték Witmannét, mutassa meg nekik a holmit. Az asszony – a nyakas természetű puha, szőke nő – kikergette őket. Kissé félt a fiaitól, nagyon távol érezte őket magától.

A fiúk az utcára szaladtak tanácskozni.

– Nem lehet tőle kérni.

– Semmi szín alatt.

– Nem fog adni.

– Nem, nem.

– Ki kéne törni a szekrényt.

– Fölbred, lármát csinál, megint csak nem vihetjük el neki.

– Nem fog fölbredni!

Tele volt a szívük gyűlölettel, a szóke, kékszemű, lusta és kövér anyjuk iránt, szerették volna őt is megkínozni.

– Én betöröm az egyik kis üvegfalat a késem nyelével és több zaj nem lesz. Te világítsz a tolvajlámpával, benyúlok és kiszedem az összes karcsatokat és gyűrűket.

– Ne vigyük el mind!

– De igen, mind elvisszük; neki nem kell, ne maradjon neki semmi, hadd böggjön utána.

A padlásra szaladtak föl, a szerszámok között szemlét tartottak, magukhoz vettek egy vésőt, egy harapófogót, megvizsgálták a lámpást és mindezt zsebre vágták. Sietve lementek azután és lefeküdtek. Előbb azonban átnéztek az ajtó alatti résen és láthatták, hogy az anyjuk szobájában már sötét van. Vetkőzés közben elhatározták, hogy csak éjfél tájban mennek át. A harisnyát a lábukon hagyták, nehogy ropogjon a padló és úgy feküdtek le éberén, de nyugodtan. Az ágyaikban felkönyökölve suttogva tervezgették, hogy délben iskola után szaladva mennek a leányhoz. A kincseket a padláson fogják elásni és apránként elhordani. Reggel tagadni fognak és ha az anyjuk ütni akar, elszaladnak. Örömet éreztek arra a gondolatra, hogy ő dühös lesz, tehetetlenül sírni fog, ha majd nem fogja találni az ékszereket. Egy pillanatra se került többé szó arról a lehetőségről, hogy fölbredhet. Majd fölkeltek az ágyból, kinyitották az ablakot és kihajoltak a langyos májusi éjszakába. A kutyaugatások, a kocsik zörgése, amelyek időnkénti fölhangzásukkal szakaszokra tagolták az éjszakát, nem rövidítették meg az órák lassú múlását.

Mikor végre a toronyóra lassan elverte az éjfélt, készülődni kezdtek. Meggyújtották a kis lámpát, a fiatalabb Witman fiú a harapófogót, a reszelőt és a lámpát vette magához, a másik csak a hosszú pengéjű kinyitott zsebkését. Ő ment elől. Biztos nyugodtsággal lopóztak át a középső ebédlő szobán, azután a nagyobbik fiú előre ment és kinyitotta a Witmanné hálószobájába vezető ajtót. Az ajtósarok semmitse nyikorgott. Föllélegzettek. Witmanné a fal felé fordulva, nyugodtan aludt, csak kövér széles háta látszott belőle, amelyet kötött hálóköntös takart. Elhelyezkedtek a szekrény előtt.

A fiú fölemelte a kést, hogy beüsse a szekrény kis üvegfalát. Pár pillanatig habozott, azután rácsapott az üvegre. A csörömpölés nagy, szörnyű erős volt, olyan erős, mintha egy csomó üvegpoharat ládába csomagolva dobtak volna le valami emeletes ház ablakából. Witmanné megmozdult és megfordult, azután felkönyökölve kinyitotta a szemeit. Az arca bosszúságot és csökönys haragot fejezett ki, de szóhoz nem jutott Witmanné, mert az öregebbik Witman fiú odaugrott az ágyhoz és késével a mellébe döfött. Az asszony lehanyatlott és a jobb kezével a levegőbe hadonászott. A kisebbik már akkor az ágyon volt és lefogta a lábait. A nagyobbik kihúzta a véres kést az anyja melléből és még egyszer bedöfte. Nem volt reá szükség, mert már halott volt. A melléből a vér lassan patakozott benn a paplan alatt.

– Na, ez rendben van, – mondotta az idősebbik, – most szedjük elő a dolgokat.

Kirakták a szekrényből az ékszereket, a karcsatokat, a melltűket, gyűrűket, az órát és a hosszú arany óraláncot. Nyugodtan kirakták az asztalra a megszerzett, elhódított kincset, osztályozták és egyetértően elosztottak rajta.

– Most siessünk, meg fogunk mosdani és átöltözünk.

Átmentek a szobájukba, megmosták a kezeiket, de az átöltözésre nem volt szükség, a ruháikon sehol nyoma se volt vérnek. Majd újra visszamentek a színhelyre. A fiatalabb Witman fiú kinyitotta a középső szoba ablakát és ott várta a bátyját, aki Witmanné szobáját belülről bezárta és az ablakból a párkányra kilépve bejött a nyitott ablakon.

Az utca koromsötét volt, halálos csönd uralkodott, de sietni kellett, mert a toronyóra egyet ütött és ők még aludni akartak. Levetköztek, ágyba bújtak és az izgalmaktól holtra fáradva pár pillanat múlva már mind a ketten mélyen aludtak.

Reggel a takarítónő ébresztette fel őket, aki mindig pontosan fél hétkor érkezett. Megszokta már, hogy Witmanné tízkor kel és azért a szobájába nem is ment. Az ebédlő tisztogatása után rendesen a fiúkat verte föl, akik hamarosan megmosdottak, megreggeliztek és eltűntek, zsebeikben a kincsekkel.

– Még iskola előtt!

– Jó!

– Az előadáson pontosan ott kell lenni.

– Hogyne, ma különösen.

– Tizenegy órára úgyis hazahíznak.

– Siessünk.

A ház kapuja nyitva volt. Míg a folyosón a leány ajtajához jutottak, senkivel sem találkoztak. Benyitottak. A nő kipirult arccal mélyen aludt, kitakarták és megcsókolták, azután előszedték a zsebeikből a drágaságokat. Reárárták a hasára, a melleire, a combjaira.

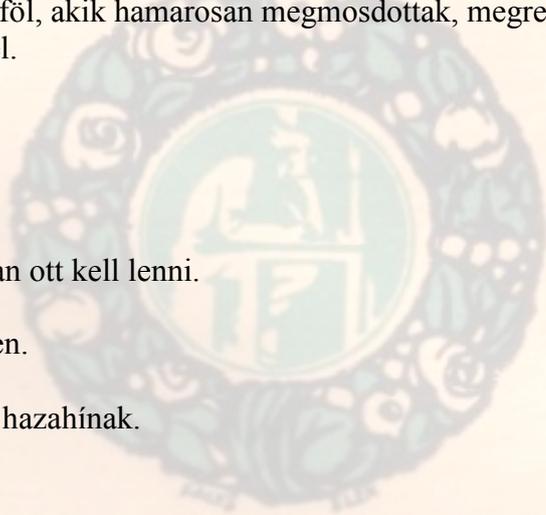
– Nesze, ezt hoztuk.

– Ez mind a tied.

A nő nehezen, de mosolyogva tért öntudatra, magához ölelte a két gonosztevő kemény kis koponyáit, köszönte a látogatást és befelé fordult.

– Ma vagy holnap jövünk.

A fiúk ezzel búcsúztak és elsiettek az iskolába.

F/1681

Nyugat, 1911. 20. szám

KRÚDY GYULA: SZINDBÁD ŐSZI ÚTJA •

Elbeszélés

Hajdanában, amikor Szindbád még csak 103 esztendő volt, ráért éjjel-nappal a nőkre gondolni, újakra, ismeretlenekre, futólagosan megismert nőkre, akik úgy suhantak tova, mint az amerikai nagy folyam a moziképeken; vagy másképpen: mint egy madártoll, amelyet az ember a negyedik emelet ablakából lát tovaúszni az utca felett, miközben azt találgatja, hogyan került a nagyváros atmoszférájába szarkatoll, holott a szarka csak falun szeret lakni, a sövényre felülni, benézegetni az udvarokba, ahol szép, megtermett és ringó-ringatózó parasztlányok, menyecskék felkiáltanak: „vendég jön!”. Mert a szarka a sövényen azt jelenti. A villamos kocsik javában csilingeltek az utcán, Szindbád, amint figyelve kísérte a szarkatoll szállódását a hotel ablakából (ahol öregségében meghúzódott), titokban és csendesen már falun volt, kora őszi nap volt, darazsak döngtek a vadszőlő pirosuló levelei között és a pincéből üres hordókat gurítottak felfelé, amelyek olyanforma hangon döngtek, mint a puzdori kálvinista pap. Nemsokára tehát útrakelt, hogy megkeresse azt a szarkát, amelynek tolla ablaka előtt elröpült, megkeresse az üres hordókat és egy nagy cigarettafüstös szobát, hol a falon vadászó eszközök voltak, a dívány előtt rókabőr, amelynek piros üvegszeme volt és a kerek diófa asztalnál naphosszant a cigarettát töltötte Málcsi a ház úrnőinek és vendégeinek.

Utoljára diákkorában járt Puzdoron, amely rongyos falucskában a Zaturecky-kisasszonyok uralkodtak. A majálisról cigánybandával jöttek a diákok kocsikon nyári reggelen és az öreges Zaturecky-kisasszonyok csaknem a bőrukból bújtak ki örömben, amikor a cigánybanda megszólalt az udvaron és a diákok táncre hívták az úrnőket. Régen volt, Málcsi akkoriban még rövid szoknyában töltögette a cigarettákat az úrnőknek – akiknek távoli szegény rokona volt –, és Szindbád atyafiságos csókokat váltván a Zaturecky-kisasszonyokkal, Málcsit sem hagyogatta ki a sorból. A diákok és a cigánybanda tovább vonultak, mert a környéken még más úriházak is találódtak, Szindbád ellenben ott maradt, és mialatt a Zaturecky-kisasszonyok a kálvinista pappal kártyázva, hatalmasan döngették a diófa asztalt, alkonyattal Málcsival az elhagyott, szomorú kertbe sétált, ahol árva fűzek között lopózott tova egy kis patak, mintha éppen olyan szegény rokon volna a háznál, mint Málcsi. A búskomoly vizecske partján egy rejtett padocska volt, ahol egykor a szelíd és félénk Zaturecky úr húzta meg magát, ha odabent a házban a kisasszony-lányai megbolondultak, ott ült, üldögélt és botjával a vizet piszkálta, amíg vacsorázni hívták. Ezen a padon aztán örök hűséget esküdött Szindbád és Málcsi. Havas karácsonykor sok évekig megjött a fagyos nyúl Szindbád címére a puzdori házból, néha egy doboz finom cigaretta vagy egy névnapi levél volt Szindbád válasza. A kisasszonyok levelein egy félénk, halovány M betű jelentette, hogy a kis patak még mindig szegény rokon a háznál.

Tehát kora ősz volt, amikor utazni a legkellemesebb, midőn Szindbád az asszonyokat érett gyümölcs szagúnak érezte és két kerek barna kart kezdett gyakran látni képzeletében, búskomoly szemeket és a szélben érett mákfejeket hallott csörögni a zöldséges kertben. A szarka tarkán és fontoskodva barangol a megszedett gyümölcsfákon és cserregve jelenti a közelgő vendéget.

Körülbelül tíz éve nem járt itt Szindbád és midőn a kopottas kocsit, amelynek bőrfedelét már régen nem lehetett felhúzni, végigdöcögött a falun, magában a nagyanyjának adott igazat, aki

azt szokta mondani, hogy semmi sem változik a világon, még a pendelyes gyerek sem. Nem, nem a kövér ló, amely valamikor a finánc-komisszáriust hordozta, éppen olyan ravaszkodva hegyezgeti a fülét, mintha mindenáron azt szeretne volna megtudni, hozott-e pénzt a vendég. A kocsi, egy mogorva öreg ember, akit látszólag a világon semmi sem érdekelt, mint a rudaslónak alattomos magaviselete, amellyel a kocsi vonását teljesen a nyergesnek szeretne volna átadni és ezen a betyárságon morgott, dörmögött egész úton, kiviaszkolt hosszú haját, amely a fülénél olyanformán állott, mint a szürke varjú szárnya, egyszer csak a kocsin ülő vendég felé libbentette.

– Rossz volt a termés. A kisasszonyoknak nincs pénzük.

És Szindbád ezután a kocsikerekek zörgésében, a fel-felsíró rugó nyögésében, sőt az útszéli fák integetésében is gyakran hallotta azt a mondatot: bizony, nincs pénzük a kisasszonyoknak.

A kovácsműhely előtt a kovács elszántan állott a tuskónál és két kormos karját összefonta a mellén, mintha itt állana készen a kisasszonyok megvédelmezésére. De mégis csak egy kántorféle ember adta meg a jelt igazában, aki zöldre kopott kabátban és egy karima nélküli keménykalapban gúnyosan köhécselt a kocsi után és a kezében tartott vesszővel a vendégre mutatva, láthatatlan szomszédjának vállvonogatva magyarázta, hogy ez is teljesen hiába jön a Zaturecky-kisasszonyokhoz, pénz az nincs. Csak az ócska, zöldre mázolt templom mellett (amely templom valamely régi képesújságból látszik kivágva, midőn halottak napján a harangot meglóbálják a törpe toronyban) álldogált egy barátságos képű, piros szoknyás parasztnyecske, aki búzavirág színű szemével nem minden érdeklődés nélkül nézte az idegen urat. Kövér és piros szája volt, a meztelen lába fehér, amint a szoknya alól kivillant. „Hm“ – gondolta Szindbád, mert ha sokáig nem látott parasztszoknyát, különbnek tartotta e fajtát a legszebb színésznő ruhájánál.

A kisasszonyok háza csak annyiban változott, hogy kisebb lett valamivel. Sárga falaival, kis ablakaival és a sarkon a homokkő oszlopokkal többé nem látszott kastélynak Szindbád előtt és a kapu feletti omladozó kőcímer, benne a családi β betűvel, aggodalmat keltett Szindbádban, hogy talán éppen az ő fejére zuhan a kődarab. De általában nemes és tiszta volt a ház, az egyik ablakon színes üveg is látszott és az udvar közepén fehér rúdon egy zöld üveggömb állott hervatag verbénák között. Egy sovány és nyurga, bajuszos hölgy lépett ki a verandára, szürkülő haja féloldalt volt elválasztva és fonnyatag arca régi dohányzacskó színű volt. A szájában hosszú cigarettát tartott és sovány kezén temérdek régi gyűrű.

– Isten hozott, Szindbád – mondta minden csodálkozás nélkül. – Akkora bajuszod van, mint a puzdori papnak.

Megrázta Szindbád kezét, hogy a karperecei összecserdültek és ruháját, amely valamikor lovaglóruha lehetett, a karjára vetette. A cigarettán nagyot szívott.

– Pedig úgy tudom, hogy a nagyvárosi modern férfiak már nem hordanak bajuszt. Tisztaság szempontjából felesleges az a szőrösöm az arcon. Elvégre csak a puzdori papnak van szüksége bajuszra. Mert egybe úgy sincs.

A nagyszobában a régi cigarettafüst, csak a rókának hullott ki a szeme a kanapé előtt, valamint kopottabb lett a bundája. De a falon ott van a kékes-vöröses arcú férfiúnak a képe, aki összegöngyöltett íráscsomót tart a kezében. A vadász szerszámokból egy nagy kürt maradt és a kürt belsejéből száradó virágmagvak papírzacskói kandikáltak elő. A sarokban ott

áll egy hosszú szuronyos puska, mellette a légycsapó és a kerek asztalon elszórt sárga dohány újságpapíroson.

– A néném? A templomban van, persze a pápistáknál, mert kitért – mondta a Zaturecky kisasszony, elhelyezkedve a kanapén.

Szindbád szórakozottan nézett körül.:

– Kitért? – ismételte.

– Bolond ez a Karolin – folytatta meglehetősen szigorúan a kisasszony. – Mindig a vallásával van baja. Már volt lutheránus is. De a pap tótul prédikált a városi templomban, hát azokat otthagya. Most megint katolikus. De állandóan szidja a papot. Nem beszél kedvére. Már írtunk is a püspöknek, hogy küldjön ide más papot. Ez egyebet se tud, mint a bűnös emberekről prédikálni. Hol vannak a jó emberek? Az ember megutálja az életét, amikor mindig csak a hét főbűnt vagdalják a fejéhez.

– Hát a kálomistákat ott hagyátok?

– Ott – mondta a kisasszony és erősen a sarokba vágta a cigarettacsutkát, miután annak tüzeről friss szivarkára gyújtott.

– Ott – ismételte. Egy darabig gondolkozott egy szón, amíg eszébe jutott: – Korporatíve.

– Málesi is? – kérdezte Szindbád és a kék-vörös képű férfira nézett a falra.

– Ő gyón meg helyettünk, mert én csak nem megyek ahhoz a bolond paphoz, hogy a fülébe sugdossak, mint a parasztlányok. Van eszemben – mondta a kisasszony és kiegyenesítette a derekát.

Az udvarról kiáltozás hallatszott. Karolin kérdezgette a lépcsőn felfelé ballagva: „Hát megjött?” Hol vidáman, hol szomorúan, hol meg mintha mérgesen kérdezte volna valakitől: „megjött?” Aztán Málesi társaságában a szobába lépett.

Karolin fején kék tollas, szürke kalap volt, amilyenben a vidéki asszonyok járnak a vásárra. Szűk, régimódi zöld ruha feszült meg kövér termetén, és mert kövérnek maradt, sokkal több hasonlatosságot talált Szindbád a mostani és a régi Karolin között. A száján még mindig ott volt az a félig bánatos, félig tréfás mosoly, amelyről egykor a diákok verseket írtak. Nem lehetett tudni, hogy sírni avagy nevetni fog a következő percben. Kár, hogy a szeme, amely egykor bohókás, nyájas mosollyal nézett a világban, mintha valamely vidám, mulatságos titkot rejtegetne, a szeme kissé megtörött és olykor megzavarodva, bizonyos ijedelemmel tekintett egy láthatatlan pontra a levegőbe. A száján is elhallgatott ilyenkor a szó és láthatólag erőfeszítésébe került, hogy a távoleső pont varázsától megszabaduljon.

– Szólt hozzám valaki? – kérdezte a szobába lépve.

– Ne járnál annyit a fekete Máriához – felelt szigorúan Tini, a másik Zatureczky-kisasszony. – Elveszi az eszedet az a sok bolond imádkozás.

Málcsi – aki miatt Szindbád utazott – fekete ruhájában leeresztett kézzel, kissé lehajtott fejjel mozdulatlanul állott az ajtóban és Szindbád most csaknem olyannak látta, mint álmaikban szokta volt látni, midőn az elmúlt dolgokon, nőkön, férfiakon magában elgondolkozik. Hervatag, búskomoly, csöndes és halk teremtésnek szokta elképzelni Málcsit, mint a hosszú őszi délutánokat, midőn a napocska már csak látogatóba járkal el a piros levelű lugas közé, ahol szép és hosszú regényt olvas egy szomorú ember. Olyannak képzelte, mint a magányos házat, messze künn, a városon kívül, ahol a bokrok között csörög a szél, de benn a szobában rozsmaringillat van és délután csendesesen szól egy mélyhangú hegedű. Az álmaiban ott élt Málcsi együtt azokkal a vágyódásokkal, amelyek a nagyvárosból néha-néha csendes kisvárosi cukrászboltokba, a sötétes sikátorban állongó régi házban varrogató leányokhoz és régi, bolthajtásos kőhidakra vezették Szindbádot, hol a folyó álmodozva siklik tova a híd alatt, míg a távolban, a tisztára mosott torony körül galambok repkednek karikába. Az ingaóra, amely a sarokban zengő, muzsikás hangon üti az időt, az időjelző házikó a baráttal és az elhagyott kert, pirosló sövényével: mindez Málcsi volt Szindbád részére, aki éjjel kártyázott, ivott, színésznők körül hentergett és csak azt a nőt tisztelte, akinek selyemharisnya volt a lábán. És Málcsi mégis mindig élt, alig múlt el nap, hogy Szindbád ne gondolt volna a falusi kuglizóra, ahol a tanítóval, pappal és jegyzővel krígszpártit lehetne játszani.

– Talán nem is emlékszel Szindbád öcsénkre? – kérdezte a szigorú Tini.

Málcsi csendesesen odavonta a tekintetét, ahol Szindbád ült. Barna szeme hálásan, szinte megadással tapadt a férfira, mintha Szindbád lett volna az egyetlen férfi, akit valaha látott. Az arca fehér volt és szabályos, mint a szentképeké. Barna haja simán kétfelé választva. És keble gömbölyű, valamint álla is. A kezén kopottas kesztyű, amelyet valamelyik kisasszony lóhajtáshoz használt valamikor. A félcipőjén a keskeny szalag szigorú gonddal volt megkötve, mint a gyermekek cipőjén, hogy játék közben fel ne bomoljon. Csíkos harisnyája alatt erős boka látszott, az imádságos könyve kicsiny és rongyos volt. Csakhamar egy fekete, melles kötényt kötött fel és a zsebben elhelyezte a kulcsosomót. A kulcsosomó fényes volt, mint a Málcsi szeme.

– Tedd el a kalapot – mondta Tini, mert Karolin még mindig némileg megzavarodva állott az asztalnál és furcsán nézett Szindbádra.

Málcsi gyöngéden kivette a kalapot a Karolin kezéből, a szekrényben gondosan elhelyezte, aztán csendesesen Szindbád felé tartva, halk, puha hangon, mintha valami titokról szólna, megkérdezte:

– Szereti a nyúlpecsenyét? Az lesz ebédre.

Komoly, hosszú léptekkel kiment a szobából.

– Képzeld, nem tudjuk férjhez adni! – kiáltott fel egyszerre Karolin, mintha csak most tért volna magához. – Vettünk már neki hálószobabútort, kelengyét. Mind gazemberek a férfiak, csak leszakítani szeretnék.

– Ugyan, hallgass már – szólt közbe mogorván Tini. – Ugyan mit csinálnánk a leány nélkül?

Karolin zavartan, szemével hunyorgatva intett Tininek, mintha belátta volna nénje igazságát. De aztán öklével tenyerébe ütött és gyermekes makacssággal ismételte:

– És én mégis csak azt mondom, hogy a lány sorsa egy jó emberhez férjhez menni. A férj legyen mindene, csillaga, boldogsága, álma, mint nekem lett volna, ha férjhez mentem volna.

Tini csak legyintett kezével és később dörögött magában:

– Mégis csak eltétem innen azt a papot!

***

Szindbád csak délután jutott ahhoz, hogy Málcsival négyszemközt maradhasson. A kisasszonyok szokás szerint leültek kártyázni. Ilyenkor meghalt számukra az egész világ. Szenvedélyesen kártyáztak, Szindbádnak gorombaságokat mondtak, midőn nem akart velük játszani.

– A nagybátyád katonaszabadítással szerezte a vagyonát – mondta Tini megvetőleg. – Ez meglátszik az egész családon.

A vendégségben lévő kis patakot csak hosszas keresgélés után találta meg Szindbád, pedig mennyit gondolt erre a patakra. A híd helyén egy korhadt deszkapadló volt, és a padocska csaknem a földbe roskadt, mintha megunt volna a tétlen ácsorgást a fűzfák alatt. Itt üldögélt Szindbád, mert biztosra vette, hogy Málcsi ezen a helyen keresi majd, ha a házban nem találja.

Valóban jött is nemsokára Málcsi. Óvatosan, hátratekintgetve, aztán gyorsan Szindbád mellé surranva, szokatlan élénkséggel megrántotta a kezét:

– Jöjjön innen. Nem ülök erre a helyre.

Előresietett, túl a patakon – midőn a pallón átkelt, Szindbád erősen szemügyre vette bokáját –, megállott egy helyen ahol törpe, régen halott fűzek heverték egymásra borulva, mintha elmúlt életüket siratnák. „Itt jártam” – gondolta Szindbád minden lépésnél – „vajon a fák emlékeznek-e rám?”

Málcsi a szoknyáját kissé felhúzogatta, leült egy fatörzsre és Szindbád kezét kezébe véve, alulról csodálkozva, melegen és bizalmasan nézett Szindbádra, mintha csak tegnap váltak volna el.

– Azt hittem, hogy már soha többé nem látom az életben, aztán egyszerre itt van! Ugyan, mi jutott eszébe, hogy minket felkeressen, hiszen mi szegények lettünk azóta? – beszélt Málcsi, mintha még mindig nem hinne szemeinek, hogy az egykori Szindbádot látja maga előtt. Még a ruháját is megtapintotta és annak finomsága felett elismerőleg bólintott.

– Én nem pénzért jöttem – kezdte Szindbád.

Málcsi furcsán mosolygott.

– Igen, de a néniék ezt nem hiszik már el magának se. Az utóbbi években sokan jöttek ide, akik mind így kezdték: Kezét csokolom, nem pénzért jöttem ám – aztán mégis csak pénzt kértek a néniktől, mert valahogy úgy van, hogy a néniékről azt hiszi az egész világ, hogy bolondok. Például tavaly egy tanító is... Szép szőke ember volt és Karolinnak nagyban csapta

a szelet. Végül elvitte a vadászfelszerelést. Hát a kománk, Beretvás kománk! Az meg Tininek adott éjjeli zenét, pedig nagy gyerekei vannak. Mit gondol, mit akart a koma? Semmi mást, mint a régi családi iratokat. Így vagyunk mi a férfiakkal. A pap volt az első, a hordóhangú pap. Mályvai Ferkó.

Málcsi furcsán, gyorsan és szemével hunyorgatva beszélt, mintha nagyon régen el akarta volna mondani mindazt, ami most sebesen folydogált a száján.

– Hát a pappal mi volt?

– Jaj, még azt se tudja! Hisz azért tértünk ki. Azért lettünk először luteránusok, tótul imádkoztunk, majd a görögökhöz léptünk be, ott meg oroszul énekelünk. A néniék szidtak, káromkodtak, hogy az ember nem maradhat meg a saját vallása mellett. Nemrégén katolikusok lettünk. De sokáig leszünk már azok se. A pap gyónás után mindig csalogat a kertek alá. De már éppen elég volt a papokból.

– Hát mi volt a papokkal? – kérdezte Szindbád.

– Idáig csak egy pappal volt baj, a puzdori pappal, Mályvaival. Ez özvegyember volt és tán emlékszik, hogy segített mindig bort fejteni a pincében, pedig akkor még nem is halt meg egészen a felesége. Mély hangja volt, nagy bajusza volt és görcsös, vastag botja úgy kopogott a köveken, hogy mindig már messziről tudtuk, hogy mikor jön. Nagy kártyás volt, az egyik szemét behunyta, amikor a kártyát nézte, a másikkal meg a Tini nénire meredt, hogy majdnem keresztül szúrta a szemével. Itt volt ebéden, vacsorán, még aludt is délután a díványon, mert akkoriban úgy volt, hogy majd a Tini néni veszi el. Egyszer aztán egy este elment a pap és a néniék nagyon összevesztek a papon. Tini néni még a vadászfegyvert is lekapta a falról, alig bírtuk kicsavarni a kezéből. Hogyne, hiszen a fegyver mindig töltve volt. Akkor azt mondta Tini néni Karolinnak:

– Nekem már elég volt a papból. Legyen a tied, vigyen el benneteket az ördög.

Egy hétig bezárkózott a szobájába és ezalatt Karolin meg Mályvai Ferkó szépen megbarátkoztak. Most már úgy volt, hogy Karolint veszi el a pap. Tovább kártyáztak, azzal a különbséggel, hogy a pap most a másik szemét hunyta le. Csak néha-néha veszekedtek a néniék, de a vadászfegyverben nem volt patron. Én kiszedtem belőle.

Egyszer aztán a pap már nem mondja nekem, hogy „te béka, hozz bort a pincéből“, hanem azt mondja, „kisasszonyka, drága“, „lelkem, Málcsikám“, „maga kis töltött galamb“, meg hasonlókat, amelyeket azelőtt nem hallottam tőle. A néniék bezárkóztak a szobába és úgy veszekedtek egymással. De én kihallgattam, hogy miről folyik a pörpatvar. Hát arról veszekedtek, hogy most már vegyen el engem a pap feleségül, mert kárba menne a sok idő, étel, ital, amit a pap az esztendők alatt a házban elfogyasztott. Eleinte elfordították a fejüket, amikor a pap megsimogatta az arcomat, de aztán ők maguk küldtek a kertbe sétálni a pappal... Azért nem akartam én magával arra a padra ülni. Ott ültem a pappal, Mályvai Ferkóval.

Szindbád visszafojtott lélegzettel hallgatta a leány vallomását. Sebesen peregtek a szavak a lány ajkáról, csak néha homályosították el a könnyek a szemét, főként mikor a nénjei rémületes veszekedéséről beszélt. Szegény kis bogár, a nénjeit sajnálta még most is.

– Azután?...

A leány lehajtotta a fejét. És mind a két kezével a Szindbád kezébe kapaszkodott.

– Azután kitértünk, korporatíve, mint Tini néni szokta mondani. Luteránusok lettünk. A pap egy szomszéd falubeli özvegy ügyvédnőt vett feleségül.

– Szerette maga a papot?

– Nem tudom már... Szépen beszélt velem, nagy gazember volt. Sok ideig mindig arra ébredtem fel álmomból, hogy a sírás, zokogás fojtogat. „Ne bógj a cselédek előtt!” intett Tini néni. Hát bögtem ott, ahol senki sem látott.

– De már nem fáj a szívecskéd! – kérdezte Szindbád és megsimogatta a leány erős nyakát, ahol a hajszálok természetesen göndörödtek.

Lehajolt a leányhoz és a göndörkés fürtöket simogatta a nyakszirtjén. Hirtelen dohányzagú pikáns újságok jutottak eszébe, amelyeket az apja dohányos szekrényéből kicsent és titkon olvasott. Igen, azokban az újságokban volt a képeken ilyen göndör hajuk a nőknek. Heves vágyak kezdtek motozni az ujjai hegyében. Hirtelen megcsókolta a leány nyakát.

– Hát ezért jött? – mormogta Málcsi lehunytt szemmel. – Furcsa, hogy én is gondoltam magára mostanában. Milyen jó volna, ha eljönne! Aztán most itt van.

Nem védekezett. Lehajtotta a fejét, mint aki előre tudja a sorsát. A kezével csendesen átkarolta a férfi nyakát.

– Csak meg ne lásson senki – mondta csendesen.

A kisasszonyok még javában verték a kártyát, amikor Szindbád jelentette, hogy tovább utazik.

– Be kár – mondta Karolin és barna, egykor epekedő szép szemével hosszasan, megzavarodva nézett a Szindbád arcába.

– Kényelmes vendégszobánk van – szólt közbe szinte nyersen Tini. – A pincéből bort hozatok.

De Szindbád már nem akart maradni. Felszállott a kopott kocsira, amelyben a lovak fülüket hegyezve álltak, mintha a vendégre leskelődnének.

A sarokablakban megpillantotta Málcsit. Ott állott nyugodtan, csendesen mosolyogva, csak mintha a szeme kancsalított volna egy kissé. Lehet, hogy már sírt vagy ismét sírni készült.

Később Szindbád, ha érett gyümölcsöt érzett, önkéntelenül visszagondolt a kedves falusi házra, a vendégként megvonuló patakra és a göndörkés hajú Málcsira. Azután tovább élte napjait. A szarka madár tarka tolla nem szálladozott el többé ablaka előtt.